

De **S**tart **EN** de leraar in het basisonderwijs

Goede leraren
zijn **de sleutel**
tot succes voor passend onderwijs

SEN

*Voel jij je **SEN** competent?*

voor pabostudenten en leraren in het basisonderwijs
door Lianne Muis

Chr. Pabo Stenden Hogeschool Emmen
Minor SEN
2013-2014

‘Een goede leraar is een competente leraar’

(van Eijkeren, 2005, p.22)

Naam: Lisanne Muis

Relatienummer: 103365

Begeleidend docent: Dirk Korf

Betreft: afstudeeronderzoek binnen de minor *Special Educational Needs (SEN)*

Opleiding: Christelijke opleiding tot leraar basisonderwijs

School: Stenden Hogeschool Emmen

Datum:

Stenden
hogeschool

Inhoudsopgave	2
Samenvatting.....	5
Voorwoord	7
Aanleiding voor het onderzoek	8
Inleiding.....	10
H5 Korte beschrijving van dit hoofdstuk	10
H5.1 PROBLEEMSTELLING	10
H5.2 DOELSTELLING.....	10
H5.3 ONDERZOEKSVRAAG EN DEELVRAGEN.....	11
H5.4 DEFINIËRING VAN DE BEGRIPPEN.....	14
Inhoudelijke oriëntatie en literatuurverkenning.....	16
H6 Korte beschrijving van dit hoofdstuk	16
H6.1 EERDER ONDERZOEK EN BELANGRIJKE AUTEURS.....	16
Een kijkje in het verleden en heden	19
H7 Korte beschrijving van dit hoofdstuk	19
H7.1 DE NIEUWE KWEEKSCHOOL.....	19
H7.2 DE OPLEIDING TOT LERAAR BASISONDERWIJS (PABO) ANNO NU	23
H7.3 HET ONDERWIJS TOT 1900	25
H7.4 BUITENGEWOON ONDERWIJS, SPECIAAL ONDERWIJS (SO) EN SPECIALE SCHOOL VOOR BASISONDEWRIJS (SBO)	26
H7.5 WEER SAMEN NAAR SCHOOL (WSNS) EN ADAPTIEF ONDERWIJS.....	30
H7.6 REGIONAAL EXPERTISECENTRA	31
H7.7 PASSEND ONDERWIJS	32
H7.7.1 DOELEN PASSEND ONDERWIJS	33
Passend onderwijs in de praktijk.....	35
H8 Korte beschrijving van dit hoofdstuk	35
H8.1 LEERLINGEN MET EEN EXTRA ONDERSTEUNING	35
H8.1.1 INDICATIE OF GEEN INDICATIE.....	38
H8.1.2 KENNIS, SIGNALEREN, HANDELEN	38
H8.2 DE LEERLING AAN HET WOORD	40

De competentie van de startende leraar	44
H9 Korte beschrijving van dit hoofdstuk	44
H9.1 AANPASSINGEN BINNEN HET BELEID VAN PASSEND ONDERWIJS	44
H9.2 DE ROL VAN DE STARTENDE LERAAR	46
H9.3 DE COMPETENTE LERAAR	47
H9.4 WERKEN AAN DE BEROEPSBEKWAAMHEID.....	49
H9.5 EEN PROFESSIONELE BEROEPSHOUDING	52
Samenvatting literatuuronderzoek	57
H10 Korte beschrijving van dit hoofdstuk	57
H10.1 SAMENVATTING LITERATUURONDERZOEK	57
H10.2 CONCLUSIE LITERATUURONDERZOEK.....	60
Uitkomsten praktijkonderzoek.....	62
H11 Korte beschrijving van dit hoofdstuk	62
H11.1 ALGEMENE GEGEVENS RESPONDENTEN	62
H11.2 PASSEND ONDERWIJS, JA OF NEE?	63
H11.3 ERVARING MET LEERLINGEN MET EXTRA ONDERSTEUNING	69
H11.4 TOEGERUST EN GESCHOOLD IN PASSEND ONDERWIJS.....	70
H11.5 COMPETENTIE EN PROFESSIONALITEIT VAN DE STARTENDE LERAAR	72
H11.6 LUISTEREN NAAR DE LERAAR.....	77
H11.7 CONCLUSIE PRAKTIJKONDERZOEK.....	78
Verantwoording onderzoek	81
H12 Korte beschrijving van dit hoofdstuk	81
H12.1 ONDERZOEKSOPZET.....	81
H12.2 BESCHRIJVING ONDERZOEK.....	81
H12.3 ONDERZOEKSONTWERP	81
H12.4 EENHEDEN EN VARIABELEN	82
H12.5 ONDERZOEKSINSTRUMENT EN TESTFASE.....	83
H12.6 MEETNIVEAUS.....	84
H12.7 STORENDE ONDERZOEKSFACTOREN	84
H12.8 POPULATIE EN STEEKPROEF.....	85
H12.9 RESPONS EN NON-RESPONS	85
H12.10 VALIDITEIT EN BETROUWBAARHEID.....	86
Conclusies en aanbevelingen	87
H13 Korte beschrijving van dit hoofdstuk	87

H13.1 EINDCONCLUSIE	87
H13.3 AANBEVELINGEN.....	91
Literatuur.....	92
H14.1 Boeken	92
H14.2 Websites	93
H14.3 Overige bronnen	94
Bijlagen	95
Bijlage A Doelen passend onderwijs	95
Bijlage B Uitwerking top 10 van kinderkwaliteitscriteria	97
Bijlage C Uitspraken uit het boek Iedereen is anders: Kinderkwaliteitscriteria van inclusief onderwijs	101
Bijlage D Overzicht van de zeven competenties en bekwaamheidseisen.....	102
Bijlage E De aanvullende twee basisdimensies voor passend onderwijs en competenties passend onderwijs.....	112
Bijlage F De reflectiecirkel van Korthagen.....	115
Bijlage G Enquête voor de startende leraren	116

De StartEN de leraar in het basisonderwi

2 Samenvatting

De afstuderende pabostudent en de beginnende leraar, oftewel de startende leraren in het basisonderwijs anno 2014 staan in dit onderzoek centraal. De titel luidt: 'Goede leraren zijn de sleutel tot succes voor passend onderwijs'. Het onderwerp van dit onderzoek is de StartENde leraar, waarbij de grote letters het woord SEN vormen. Het onderzoek is opgestart binnen de Minor SEN, oftewel Special Educational Needs (speciale leerlingenzorg). In dit onderzoek is nagegaan in welke mate startende leraren zichzelf competent achten in het begeleiden van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. Dit alles is onderzocht binnen het beleid van passend onderwijs, wat formeel 1 augustus 2014 van start gaat. De ondertitel 'Voel jij je SEN competent?' komt voort uit deze onderzoeksvraag en ligt ten grondslag aan dit onderzoek.

De onderzoeksvraag luidt: *'In welke mate achten startende leraren zichzelf competent in het begeleiden van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte?'*

Er hebben in totaal 19 respondenten meegewerkt aan een enquête onderzoek, bestaande uit Leraren in Opleiding (LIO) en leraren in het basisonderwijs met 0-5 jaar ervaring.

Passend onderwijs is voortgekomen uit het beleid van WSNS en heeft het streven zoveel mogelijk leerlingen op te vangen in het reguliere onderwijs, ondanks een handicap, leer- of gedragsprobleem. Er wordt getracht voor iedere leerling een juiste plek te vinden op een school, zodat daar passend onderwijs geboden kan worden, vaak in de vorm van extra begeleiding. Leerlingen kunnen ook nog steeds op het speciaal onderwijs terecht (Rijksoverheid). Met de komst van passend onderwijs komt de leraar in aanraking met een grote diversiteit aan leerlingen. De leraar heeft de taak deze leerlingen een passende onderwijsplek te bieden. Maar wat hebben de leerlingen nodig? Uit onderzoek naar wat voor leerlingen goed onderwijs is, is naar voren gekomen dat leerlingen aan andere zaken waarde hechten dan de leraar (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011). Waar een volwassene denkt aan middelen, denkt de leerling volgens de literatuur meer vanuit de persoonlijke kant zoals praten over de handicap met de leraar en gelijkenis voor iedereen. Zij willen passend onderwijs waar iedereen vanzelfsprekend bij hoort, niet waar kinderen met een handicap of een beperking óók welkom zijn en mee mogen doen. Dit kan een waardevolle bron zijn voor leraren die passend onderwijs willen realiseren in hun klas.

Naast het feit dat er scholen zijn die niet over de financiële middelen beschikken om passend onderwijs te bieden aan leerlingen lijkt passend onderwijs te vallen of staan met de leraar. Deze is de spil van het onderwijs (Alberts & Smaal, 2013). De wankel verhouding tussen

mensen, middelen, taken en tijd in het basisonderwijs vormt een risico voor een succesvolle invoering van passend onderwijs (Alberts & Smaal, 2013).

Het literatuuronderzoek bevat veel informatie over de geschiedenis van het onderwijs op het gebied van zorg, de lerarenopleiding door de jaren heen, de bekwaamheid en professionalisering van de leraar. Dit zijn factoren die ook van invloed kunnen zijn op de competentie van de leraar. Een leraar moet namelijk naast de kennis en ervaring ook over een beroepshouding beschikken (van Eijkeren, 2005). De opleiding tot leraar basisonderwijs heeft zich in de loop van de jaren ontwikkeld. Steeds weer wilde men de kwaliteit van de opleiding verhogen, door een hogere vooropleiding te eisen. De opleiding voor onderwijzers begon met een kweekschool, wat is uitgroeid tot de PABO met een geheel nieuw onderwijsprogramma waarin gewerkt wordt met de zeven competenties (van Essen, 2006).

Na aanleiding van het literatuuronderzoek is het praktijkonderzoek opgestart waarin inzicht is verkregen in de mate van competentie van de leraar in het begeleiden van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte, door te kijken naar de kennis, scholing en praktijkervaring van de startende leraren en de wijze waarop zij bekwaam zijn/blijven of zich professionaliseren. Hieruit is gebleken dat niet alle startende leraren zich bekwaam achten. Ze achten zichzelf deels of volledig bekwaam als het gaat over de kennis en ervaring m.b.t. het bieden van maatwerk en de omgang met verschillen. Een deel van de startende leraren vindt het lastig om zorgleerlingen te kunnen bieden wat zij nodig hebben. Zij zien het echter wel als een (soms lastige) uitdaging. Niet iedereen voelt zich volledig competent, waarbij factoren zoals tijd, werkdruk en middelen een rol spelen.

30 % van de startende leraren blijkt na twee jaar werkzaam te zijn geweest binnen de sector het onderwijs te hebben verlaten (Broekman & Wijland).

‘Goede leraren zijn de sleutel tot succes voor passend onderwijs’. Zo luidt de titel voor dit onderzoek, geschreven in het kader van de Minor SEN aan Stenden Hogeschool Emmen. Het laatste studiejaar van de Opleiding tot Leraar Basisonderwijs geeft studenten de taak een minor te volgen en van daaruit onderzoek te doen en deze te rapporteren. Dit noemt men ook wel een scriptie. In mijn scriptie heb ik literatuur –en praktijkonderzoek gedaan naar startende leraar in het basisonderwijs, gericht op leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. Acht de startende leraar zich bekwaam? Dit onderzoek vindt plaats binnen het beleid van passend onderwijs. Ook is het onderzoek gericht op de professionaliteit van de leraar om eventuele relaties tussen de kennis, scholing en ervaring en aan de andere kant de begeleiding weer te geven. Met dit onderzoek wil ik mijn studie aan de bachelor opleiding tot leraar basisonderwijs afsluiten. Dit onderzoek is voor mij niet alleen een verdieping, maar ook een handreiking voor het geven van onderwijs aan klassen met leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Ik hoop dat dit voor de lezers, pabostudenten en leraren in het basisonderwijs een inspiratiebron mag en kan zijn.

Dit onderzoek wekt mijn interesse omdat dit onderzoek over de startende leraar in het basisonderwijs gaat. Ik ben persoonlijk betrokken door het feit dat ik zelf een vierdejaars pabostudente ben die anno 2014 klaar is voor het geven van onderwijs aan leerlingen op een basisschool.

Niet alleen mijn eigen interesse en enthousiasme heeft dit onderzoek mogelijk gemaakt. Ik ben blij met de begeleiding die ik heb mogen ontvangen. Ik wil mijn begeleider Dirk Korf danken voor de inhoudelijke begeleiding en de SEN colleges. Hij heeft mijn vragen gedurende het proces kunnen beantwoorden en hij gaf richting aan mijn onderzoek door mij scherp te houden en aan het denken te zetten. Dit leidde tot een kritische houding en nieuwe inzichten. Pienেকে Busstra wil ik bedanken voor de colleges onderzoek, die mij veel informatie geboden hebben voor het opzetten van mijn onderzoek. Daarnaast wil ik mijn medestudenten danken voor de fijne samenwerking en de feedback die ik van hen heb mogen ontvangen. Ook wil ik mijn ouders en vriend bedanken die bereid waren mee te denken wanneer ik beroep op hen deed. Mijn dank gaat uit naar hen allen.

September, 2013

Lisanne Muis

NB. Waar in de tekst wordt gesproken over ‘hij’ en ‘zijn’ kan ook ‘zij’ en ‘haar’ gelezen worden.

De 4te EN de leraar in het basisonderwijs

Aanleiding voor het onderzoek

Er komt veel op een startende leraar af. Hij heeft nog onvoldoende ervaring om de juiste keuzes te maken in een verscheidenheid aan situaties. Een leraar moet de hele dag keuzes maken. Daarnaast zijn er ook nog verwachtingen ten opzichte van de professionaliteit, de omgang met collega's, ouders en externe deskundigen. Uit onderzoek is gebleken dat 30% van de startende leraren niet meer werkzaam is in het onderwijs na twee jaar. 60% ervaart onder andere problemen met het houden van orde, klassenmanagement, rekening houden met verschillen in de groep, bijhouden van vorderingen en contact met ouders. De startende leraar heeft begeleiding nodig in het plannen en organiseren en verbreden/verdiepen van de lerarencompetenties (Broekman & Wijland).

Schooljaar 2012/2013 stond in het teken van de inhoudelijke voorbereiding op passend onderwijs. Het proces van de invoering van passend onderwijs is op gang en deze zal volgens de planning afgerond zijn in het schooljaar 2020/2021. Officieel gaat passend onderwijs 1 augustus 2014 van start. Pabostudenten in de afstudeerfase krijgen meteen te maken met passend onderwijs in de praktijk. Leerlingen met autisme of een leerling met syndroom van down in de klas, wordt een gewone zaak. Passend onderwijs wil voor alle kinderen een plek in het onderwijs. Passend onderwijs staat daarbij voor een zo passend mogelijk onderwijsprogramma voor alle leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben in het onderwijs. De huidige leraren hebben al met passend onderwijs te maken in de praktijk. Uit onderzoek van het Kohnstamm Instituut en ITS is gebleken dat leraren zelden aangeven iets niet of deels te kunnen. De meeste leraren vinden het lesgeven op verschillende niveaus en het onderwijs verzorgen aan zorgleerlingen een uitdaging. Zij vinden dat deze leerlingen op hun plek zijn in de klas. Er is echter ook een grote groep die vindt dat de grens bereikt is wat betreft zorgleerlingen. Leraren ervaren het als een belasting. Daarnaast is er een groep leraren die niet zeker van zichzelf zijn. Zij weten niet of zij deze leerlingen kunnen bieden wat zij nodig hebben. Ook zijn er leraren, wel één op de vijf, die zich overbelast voelen. (Smeets, et al., 2013)

Onderwijs geven aan ieder kind is een mooie gedachte. Maar kan ik wel toe komen aan de behoeften van al deze leerlingen? Dit vroeg ik mijzelf al een tijdje af. Vervolgens kwam ik er tijdens een gastcollege achter dat het gevoel van te weinig kennis en ervaring m.b.t. leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte niet alleen bij mij een rol speelde, maar ook bij andere laatste jaars pabostudenten.

Een derde aanleiding voor dit onderzoek is het feit dat uit onderzoek van de Algemene Rekenkamer is gebleken dat veel scholen niet over de financiële middelen beschikken om passend onderwijs aan te bieden. Het blijkt dat 20% van de scholen in de rode cijfers zit. (Alberts & Smaal, 2013) Er vinden bezuinigingen plaats op personeel, terwijl voor het bieden van passend onderwijs het personeel op scholen juist zo nodig is. Ook speelt de groepsgrootte op basisscholen een rol. Deze is vaak te groot om zorgleerlingen in de groep te kunnen plaatsen. Een groot aantal zorgleerlingen in een groep zorgt voor een hogere

werkdruk ten aanzien van de leraar (Alberts & Smaal, 2013). Volgens het rapport is de leraar echter de spil van het onderwijs. Zij leveren de belangrijkste bijdrage aan de kwaliteit van het onderwijs. Met passend onderwijs wordt een beroep gedaan op de professionaliteit van de leraar. Daarom stel ik mij de vraag: 'In welke mate achten startende leraren zichzelf competent in het begeleiden van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte?'

H5 Korte beschrijving van dit hoofdstuk

Een onderzoek komt niet zomaar uit de lucht vallen, aldus Baarda en de Goede (2012). Voor dat er een onderzoek tot stand komt gaan er vele zaken aan vooraf. In dit hoofdstuk worden dan ook een aantal essentiële stappen toegelicht, die gedurende het onderzoek zijn genomen. Er is een probleemstelling, doelstelling en onderzoeksvraag geformuleerd na aanleiding van Baarda en de Goede (2012). Vervolgens is een toelichting van de begrippen opgenomen in dit hoofdstuk om deze te verduidelijken en deze niet vatbaar te maken voor andere interpretaties.

H5.1 PROBLEEMSTELLING

Voorafgaand aan het onderzoek heb ik een probleemstelling geformuleerd. De probleemstelling geeft zoals het woord al aangeeft een stelling over het probleem wat speelt in het onderzoek.

Ik onderzoek in welke mate startende leraren zichzelf competent achten in het begeleiden van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte ten einde dat zij vertrouwen op hun competentie, blijven werken aan hun professionaliteit en daarmee leerlingen het onderwijs kunnen bieden waar zij recht op hebben.

Leerlingen hebben met de ingang van passend onderwijs recht op onderwijs dat bij hen past (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). De leraar heeft de taak passend onderwijs te bieden aan leerlingen in de klas. Echter kan een opleiding geen kant en klare leraren afleveren (van Essen, 2006). Hedendaags wordt de bekwaamheid gemeten door middel van de zeven competenties waaraan de leraar moet voldoen en dient de leraar competent te blijven (van Eijkeren, 2005). Daarbij komt dus het werken aan de eigen professionaliteit om de hoek kijken. Er zijn tevens twee basisdimensies ontwikkeld en competenties passend onderwijs, die samen met de zeven competenties in het praktijkonderzoek zijn verweven. Wanneer een leraar zelfverzekerd is en zich bekwaam voelt zal hij beter in staat zijn met leerlingen die een ondersteuningsbehoefte hebben om te gaan en hen daarmee een passende plek te bieden.

H5.2 DOELSTELLING

Het onderzoek heeft tot doel het verkrijgen van kennis en inzicht in de mate van competentie -m.b.t. het begeleiden van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte- die startende leraren in het basisonderwijs zichzelf toekennen. Het onderzoek is relevant voor pabostudenten en leraren in het basisonderwijs. Het is fijn wanneer leraren zich competent voelen en met plezier onderwijs geven aan leerlingen, ook wanneer de leerlingen een extra ondersteuning nodig hebben. De leerlingen hebben recht op een passende onderwijsplek (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). In het literatuuronderzoek is

beschreven hoe de lerarenopleiding zich heeft ontwikkeld van kweekschool naar PABO. De ontwikkeling van de zorg in het onderwijs tot nu komt uitgebreid aan bod. Er wordt in het literatuuronderzoek ingegaan op het bieden van passend onderwijs in de praktijk, de veranderingen die dit met zich mee brengt en de omgang met leerlingen die anders zijn. Tevens komen de competenties en de professionalisering van de leraar aan bod.

Het onderwijs is onderhevig aan veranderen en blijft zich vernieuwen. Dit maal is de verandering de invoering van passend onderwijs, waarmee de rol van de leraar verandert. De factoren die van invloed kunnen zijn op de competentie van de leraar, zijn de kennis, scholing en ervaring. In het literatuuronderzoek zijn deze onderwerpen onderzocht. Door vervolgens praktijkonderzoek te doen wil ik hoofdzakelijk inzicht krijgen in de mate van competentie van de leraar in het begeleiden van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte, door te kijken naar de kennis, scholing en praktijkervaring van de leraar en de wijze waarop zij bekwaam blijven of zich professionaliseren.

H5.3 ONDERZOEKSVRAAG EN DEELVRAGEN

De aanleiding heeft grote invloed gehad op het tot stand komen van de onderzoeksvraag. Deze luidt: 'In welke mate achten startende leraren zichzelf competent in het begeleiden van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte?' De groep startende leraren bestaat daarbij uit Leraren In Opleiding (LIO) en leraren in het basisonderwijs met 0-5 jaar ervaring. In het onderzoek worden de geschiedenis van SEN kort beschreven. Ook wordt er antwoord gegeven op meerdere deelvragen. Aan de hand van de uitkomsten op deze vragen door literatuur –en praktijkonderzoek wordt de onderzoeksvraag beantwoord. Op de volgende pagina is een zelfontworpen schema weergegeven dat helderheid biedt m.b.t. het onderzoek. Hierin wordt per hoofdstuk en/of paragraaf aangegeven welke deelvragen worden beantwoord. Onder één of meerdere paragrafen worden ook één of meerdere vragen weergegeven.

Literatuuronderzoek

H7

H7.1 De nieuwe kweekschool
opleiding tot leraar basisonderwijs(PABO)
anno nu

**Hoe heeft de opleiding tot leraar basisonderwijs zich
in de loop van de jaren ontwikkeld?**

-
H7.3 Het onderwijs tot 1900

H7.4 Buitengewoon onderwijs, speciaal onderwijs
(SO) en speciale school voor basisonderwijs (SBO)

H7.5 Wee Samen Naar School (WSNS) en adaptief
onderwijs

H7.6 regionaal expertisecentra

**Hoe heeft het onderwijs zich in de loop van de jaren
ontwikkeld op het gebied van zorg?**

-
H7.7 Passend onderwijs

**Wanneer spreekt men van passend
onderwijs?**

**Welke doelen bereikt
passend
onderwijs?**

H8

H8.1 Leerlingen met
een extra ondersteuning

H8.2 Tips voor de startende leraar
**Wanneer is er vanuit passend onderwijs
sprake van een leerling met een
ondersteuningsbehoefte?**

**Welk type leerlingen met een extra
ondersteuningsbehoefte komen startende
leraren tegen binnen het beleid van
passend onderwijs?**

**Hoe dient een leraar om te gaan met
leerlingen met een extra ondersteuning?**

-
H8.3 De leerling aan het woord
**Wat wil de leerling als het gaat om
passend onderwijs?**

H9

H9.1 Aanpassingen binnen het beleid van passend onderwijs
**Welke aanpassingen brengt passend onderwijs met zich mee
voor het reguliere basisonderwijs?**

-
H9.2 De rol van de startende leraar
**Wat betekent passend onderwijs voor de rol van de startende
leraar?**

-
H9.3 De competente leraar
Wat zijn competenties?

**Wanneer is een leraar competent/startbekwaam?
Welke competenties en de daarbij behorende indicatoren zijn
van toepassing binnen het beleid van passend onderwijs?
Over welke competenties moet een leraar beschikken om
leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte te kunnen
begeleiden?**

**Op welke wijze kan een leraar leerlingen met een extra
ondersteuningsbehoefte begeleiden?**

-
H9.4 Werken aan de beroepsbekwaamheid
**Op welke wijze kan een leraar werken aan zijn
beroepsbekwaamheid in relatie tot zijn competentie?**

-
H9.5 Een professionele beroepshouding
**Op welke wijze kan een leraar werken
aan zijn professionele beroepshouding in
relatie tot zijn competentie?**

Praktijkonderzoek

H10

H10.2 Passend onderwijs, ja of nee?

- Welke voorstelling heeft de startende leraar van passend onderwijs?
- Wanneer spreekt men volgens de startende leraar van passend onderwijs?
- Wat is het toekomstbeeld van de leraar wat betreft passend onderwijs?
- Doet de startende leraar recht aan verschillen tussen leerlingen?

H10.3 Ervaring met leerlingen met een extra ondersteuning

- Hoeveel procent van de startende leraren is binnen het onderwijs in contact gekomen met leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte?
- Hoe ervaart de startende leraar het werken met deze leerlingen?
- Welke verwachtingen heeft de startende leraar ten aanzien van het begeleiden van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte?
- Welke vorm van ondersteuning zijn/waren deze leerlingen nodig?

H10.4 Toegerust en geschoold in passend onderwijs

- Ontvangt de startende leraar begeleiding/coaching in het bieden van passend onderwijs aan leerlingen? Of zou hij dit willen ontvangen?
- In welke mate vindt de startende leraar in het basisonderwijs, dat de school waarop hij werkzaam is (als leraar of LIO stagiair) toegerust is op passend onderwijs?
- Wat vindt de startende leraar van de mate waarin hij geschoold is in het bieden van zorg aan leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte?
- In welke mate vindt de startende leraar dat de Opleiding tot Leraar Basisonderwijs inhoudelijk aansluit bij passend onderwijs?
- Wat willen de startende leraren graag (of anders zien) als het gaat om de voorbereiding op passend onderwijs in de praktijk?

H10.5 Competentie en professionaliteit van de startende leraar

- Vindt de startende leraar dat hij in staat is leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte te kunnen begeleiden?
- Beschikt de startende leraar over de competenties voor passend onderwijs?
- In welke van de zeven competenties acht de startende leraar zich het sterkst? En waarin het zwakst? Hoe wil de startende leraar zich verbeteren in deze competentie ten aanzien van de eigen bekwaamheid?
- Hoe komt de startende leraar aan kennis over passend onderwijs, nieuwe ontwikkelingen en de begeleiding van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte?
- Hecht de startende leraar zelf waarde aan het professioneel kunnen handelen?
- Reflecteert de startende leraar op zijn eigen handelen, hoe en in welke mate?

H5.4 DEFINIËRING VAN DE BEGRIPPEN

De onderzoeksvraag bevat een aantal begrippen die ik voorgaand aan de rapportage van het onderzoek wil operationaliseren, zodat deze niet vatbaar zijn voor andere definities of uitleg.

DE STARTENDE LERAAR

De startende leraar in het basisonderwijs heeft de hoofdrol in dit onderzoek. Pabo studenten in de afstudeerfase aan de pabo hebben in de eerste drie studie jaren bagage meegekregen. Zij moeten in de LIO stage laten zien wat ze geleerd hebben en een vakbekwame leraar laten zien. De pabo studenten in de afstudeerfase anno 2013 zijn de startende leraren anno 2014 in het kader van passend onderwijs. Daarnaast zijn er ook leraren in het basisonderwijs die net gestart zijn of al enige ervaring hebben opgedaan in de schooljaren dat zij voor de klas gestaan hebben. Maar ook deze leraren, die eigenlijk pas net hun plek gevonden hebben in het onderwijs, krijgen te maken met passend onderwijs. Leraren In Opleiding (LIO) en de leraren basisonderwijs met 0-5 jaar ervaring vormen de groep 'startende leraren'.

LIO STAGE

Sommige Opleidingen tot Leraar Basisonderwijs geven studenten de mogelijkheid om voor een aaneengesloten periode van een aantal volledige weken of voor een aantal dagen per week stage te lopen in het basisonderwijs (Bongaarde & Sas, 2000). LIO staat voor Leraar In Opleiding. In een LIO stage krijgt de student oftewel Leraar In Opleiding meer verantwoordelijkheid voor een groep. Niet alleen het lesgeven, maar ook het voeren van gesprekken, toetsen en contact met ouders zijn zaken die aan bod kunnen komen. Volgens Bongaarde & Sas (2000) is dit een goede manier van voorbereiding op een toekomstige baan in het basisonderwijs. Tevens geeft het zicht op eventuele problemen waarmee een leraar in zijn begintijd mee te maken kan krijgen.

COMPETENTIES

Competenties zijn een mengeling van kennis, houding en vaardigheden. Studenten aan de pabo krijgen vanaf het eerste jaar te maken met deze competenties en trachten deze aan het einde van de studie te beheersen. De competenties zijn omschreven op het niveau van startbekwaam. Er zijn competentiekaarten ontwikkeld, waarin binnen elk niveau indicatoren zijn aangeduid, die aspecten van het gewenste competente gedrag weergeven. De competenties staan beschreven in de wet BIO (Beroepen in het Onderwijs) en gelden voor iedereen die in het onderwijs werkzaam is (van Den Berg, 2007).

ERVARING, SCHOLING EN BEHEERSING VAN DE COMPETENTIES

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de mate van competentie. De mate van competentie geeft aan in hoeverre de startende leraar zichzelf competent acht in het begeleiden van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. Het begrip competent geeft dan ook aan in hoeverre startende leraren de gestelde indicatoren beheersen.

Ook speelt de ervaring en scholing van de startende leraar een rol in dit onderzoek. Dit zijn de onafhankelijke variabelen. Zij hebben invloed op het resultaat van het onderzoek (Baarda, et al., 2012). Ervaring is de kennis die een mens heeft opgedaan in de praktijk. Een mens weet iets omdat het iets zelf heeft meegemaakt/ervaren. Deze ervaring kan men in de praktijk van alle dag toepassen. Het begrip scholing houdt in dat mensen onderwijs hebben gevolgd waar zij kennis, vaardigheden en houding hebben opgedaan aangaande het beroep waar zij voor leren, ten einde dat zij iets kunnen worden/een beroep kunnen uitoefenen.

PASSEND ONDERWIJS

Kinderen met een handicap of gedragsproblemen hebben recht op een passende onderwijsplek. Vanaf 1 augustus 2014 moeten scholen een passende onderwijsplek geven aan leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben. Dit houdt in dat scholen zorgplicht hebben (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013).

EXTRA ONDERSTEUNINGSBEHOEFTE

Sommige leerlingen hebben behoefte aan (extra) ondersteuning. Deze moet, wanneer een school in staat is, geboden worden door de leraar in het reguliere onderwijs. Dit moet volgens de wet van passend onderwijs waarin de zorgplicht centraal staat (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). Leerlingen met een ontwikkelingsstoornis bij leren en/of gedrag, fysieke beperking, chronische ziekte, verstandelijke beperking of zintuiglijke beperking worden opgenomen in het reguliere onderwijs (Balans Digitaal, 2013).

In het onderzoek komt ook het begrip onderwijsbehoefte (gericht op doelen die een leraar met ene leerling nastreeft) een aantal keren naar voren. Het denken in behoeften biedt een tegenwicht tegen het deficit-denken (van Den Berg, 2007). Leraren denken vaak in tekortkomingen, in plaats van de kansen voor het kind. Passend onderwijs denkt ook vanuit ontwikkelingsmogelijkheden. Om het deficit denken tegen te gaan en vanwege het feit dat het onderzoek is uitgevoerd met het oog op de startende leraar, wordt er in dit onderzoek gesproken over ondersteuningsbehoeften.

H6 Korte beschrijving van dit hoofdstuk

Allereerst wordt in dit hoofdstuk ingegaan op onderzoek dat voorafgaand aan deze scriptie heeft plaatsgevonden. Onderzoeken die van betekenis zijn geweest worden toegelicht. Er worden boeken genoemd en ook auteurs krijgen een plaats. Dit alles gevolgd door een onderbouwing.

H6.1 EERDER ONDERZOEK EN BELANGRIJKE AUTEURS

De kweekschool. Zo heette voorheen de opleiding tot leraar basisonderwijs (van Essen, 2006). Het boek 'Kwekeling tussen akte en ideaal' van Mineke van Essen beschrijft de geschiedenis van de lerarenopleiding. Mineke van Essen is historisch pedagoog en bijzonder hoogleraar genderstudies aan de Rijksuniversiteit Groningen van beroep. Daarvoor was zij werkzaam als docente geschiedenis in het voortgezet onderwijs. Dit boek geeft de geschiedenis van het lerarenberoep weer vanaf de kweekschool tot aan de pabo van nu. Dit boek was voor dit onderzoek van belang. 'Kwekeling tussen akte en ideaal' laat namelijk zien dat de lerarenopleiding constant in ontwikkeling is en werkt naar kwaliteitsverbetering. Men zoekt naar balans tussen kennis en culturele geletterdheid, pedagogisch didactische theorievorming en praktijkvoorbereiding (van Essen, 2006).

Het ontstaan van de PABO valt samen met het hoofdstuk waarin de competentie van de leraar centraal staat. Naast dat een leraar over de zeven competenties moet beschikken, werkt een leraar aan zijn professionaliteit. Een leraar dient namelijk bekwaam te zijn en te blijven. Wanneer een leraar de beroepscompetenties kan uitvoeren met een juiste beroepshouding in de praktijk, is hij bekwaam (van Eijkeren, 2005). In Pedagogisch-didactisch begeleiden staat het begeleiden van kinderen centraal en de literatuur sluit aan bij de interpersoonlijke, pedagogische, vakinhoudelijk en didactische en organisatorische competenties. Werken in het basisonderwijs geeft basiskennis om als leraar zelfverzekerd en kundig te kunnen werken en is praktijkgericht. Dit boek sluit aan bij de overige drie competenties (competent in samenwerking met collega's, competent in samenwerking met de omgeving en competent in reflectie en ontwikkeling). Van Eijkeren speelt een wenzelijke rol in dit onderzoek, zowel met het boek 'Werken in het basisonderwijs' (2005) als Pedagogisch-didactisch begeleiden (2009) waarin de beroepshouding besproken. Naast deze boeken heb ik beroep gedaan op 'Beter voor de klas: Werken aan je eigen professionele professionaliteit' (Boutellier, 2007).

Uit onderzoek van het ITS (geciteerd in Smeets, et al., 2013) is gebleken dat er leraren zijn die zich competent voelen in het begeleiden van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte, maar dat er ook leraren zijn die het als een belasting ervaren en een

groep die aangeeft niet in de behoeften van zorgleerlingen te kunnen voorzien (Smeets, et al., 2013). Echter gaat het in het onderzoek van Smeets over leraren in het algemeen en niet om de startende leraar zoals beschreven in dit onderzoek.

Voorheen is er veel geschreven over de geschiedenis en ontwikkeling van het onderwijs op het gebied van zorg, waaruit passend onderwijs is voortgekomen. '100 jaar orthopedagogiek en (speciaal) onderwijs' door Brandsma & Keyman, van Eijkelen met het boek 'Werken in het basisonderwijs' (2005) en het boek 'Zorgverbreding: bijdragen uit speciaal onderwijs aan basisonderwijs' (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998) zijn bij het schrijven van deze onderzoeksscriptie van grote betekenis geweest.

Omtrent het bieden van passend onderwijs zijn de boeken 'Hart voor leren' (Paalman & Kool, 2010), 'Leerlingenzorg in de basisschool' (van Den Berg, 2007) en 'Iedereen is anders: Kinderkwaliteitscriteria van inclusief onderwijs' (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011) een meerwaarde voor het onderzoek. De eerste twee genoemde boeken bieden bruikbare informatie voor de leraar om passend onderwijs te kunnen realiseren in de klas. Het derde en daarmee laatst genoemde boek belicht passend onderwijs vanuit de leerling. Wat vinden zij goed onderwijs? Een meer waardevolle bron dan een leerling kan er voor de leraar naar mijn inzien niet zijn.

Naast de bovenstaande bronnen heb ik gebruik gemaakt van onderzoeken, rapporten en websites, maar deze bronnen hebben in kleinere mate invulling gegeven aan mijn rapportage. Alle bronnen zijn opgenomen in de literatuurlijst.

De 7^{EN} de leraar in het basisonderwijs

Een kijkje in het verleden en heden

H7 Korte beschrijving van dit hoofdstuk

Het onderwijs staat nooit stil. Dit geldt voor zowel de opleiding tot leraar basisonderwijs als het onderwijs aan leerlingen. Als men kijkt naar de opleiding tot leraar basisonderwijs van vroeger en nu, dan is er veel veranderd. Ook het onderwijs heeft zich de afgelopen jaren ontwikkeld. Deze verandering van het basisonderwijs wordt niet alleen bepaald door ideeën en maatschappelijke ontwikkelingen, maar ook door ontwikkelingen in het verleden (van Eijkeren, 2005). In H7.1 en H7.2 wordt de geschiedenis van de lerarenopleiding van 'kweekschool' tot de pabo van nu besproken. H7.3 t/m H7.7.1 gaan over de ontwikkeling van het onderwijs op het gebied van zorg. In november 2009 presenteerde staatssecretaris Dijkema de plannen voor passend onderwijs. Maar wat is passend onderwijs? Voordat op die vraag wordt ingegaan, beschrijven de eerste twee paragrafen de geschiedenis van de lerarenopleiding. Vervolgens volgt de geschiedenis van het regulier en speciaal onderwijs, wat uiteindelijk heeft geleid tot de komst van passend onderwijs.

H7.1 DE NIEUWE KWEESCHOOL

Er waren twee kwekelingen die ervoor hebben gezorgd dat de onderwijzersopleiding vast werd gelegd in een wet en werd uitgevoerd. In de 20^e eeuw kwamen er een aantal vernieuwingsplannen om de waardering van de opleiding voor onderwijzer op te krikken. Er werden hogere eisen gesteld aan de vooropleiding van leerling kwekelingen. Universitair niveau, hoog gekwalificeerde docenten, meer aandacht voor de vakopleiding en aandacht voor de praktijksituatie (van Essen, 2006).

Nog geen jaar naar de oorlog kwam oud minister Bolkestein. Hij was op dat moment persoonlijk adviseur van de minister van onderwijs. Hij kwam met het idee voor een reorganisatie van het onderwijs, inclusief de kweekscholen. De universiteiten vielen hier echter buiten. Een goede vooropleiding op school zoals de vijfjarige HBS met als vervolg een beroepsopleiding. Dit moest ervoor zorgen dat de kwekelingen van hoger niveau aan de opleiding begonnen, zodat het aanzien richting de opleiding en onderwijzers vergrootte (Bolkestein, *Schema van de organisatie van het onderwijs*, geciteerd in van Essen, 2006). De opleiding moet daarom zo lang mogelijk samenvallen met andere beroepen zodat de kwekeling over veel kennis bezit. Dit werd niet gerealiseerd, want Bolkestein moest tevreden zijn met het feit dat er kwekelingen deelnamen aan de opleiding met lagere vooropleidingen. Volgens H. Nieuwenhuis, hoogleraar pedagogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen, was het eisen van een hoge vooropleiding onhaalbaar. De meeste studenten beschikten niet over de begaafdheid om een hoge vooropleiding te behalen terwijl er veel vraag was naar onderwijzers (Nieuwenhuis, *De opleiding van de onderwijzer*, geciteerd in van Essen, 2006).

In juni 1950 werd door Rutten de bevoegdheden van de akte van bekwaamheid en de regeling van de vorming van onderwijzers en onderwijzeressen voor het algemeen vormend lager onderwijs aangeboden als wetsontwerp (Van der Heiden, *In de schaduw van de Mammoet*, geciteerd in van Essen, 2006). Er volgden meer mannen de opleiding tot onderwijzer, dan vrouwen. Het aantal mannen dat de opleiding tot leraar volgde nam later weer toe. Er volgde namelijk een spoedopleiding voor militairen die in Indonesië dienst hadden gehad. De Kweekschoolwet kwam tot stand op 23 juni 1952 en was te zien in het staatsblad. Toen kwam de nieuwe kweekschool (van Essen, 2006).

Het vak *cuma*, dat gericht was op maatschappelijke en culturele vorming vormde een belangrijk onderdeel van de opleiding. Daarnaast werd er veel aandacht besteed aan het toekomstige beroep (van Essen, 2006). De opleiding bestond uit drie leerkringen in de 19^e eeuw. De grote leerkring draaide om de speciale vorming tot onderwijzer en dit duurde twee jaar. De toegevoegde waarde was daarin de culturele en maatschappelijke vorming. Onderwijzers moesten in de maatschappij staan en moesten de cultuur uitdragen. Dit noemt men een cultuurdrager. De derde leerkring verving de plaats van de cursussen van de hoofdkte. Voor reeds gediplomeerde onderwijzers kwam er een dagopleiding culturele en pedagogisch didactische vorming. Voor vrouwen werden vakken als huishoudkunde en handwerken toegevoegd, maar werd de lesstof van andere vakken iets verminderd om hen tegemoet te komen (van Essen, 2006). De leerkring startte in 1952. De eerste examens waren in 1956 en van de derde leerkring na 1957. De nieuwe kweekschool werd erkend als een opleiding van niveau. Onderwijzers die de opleiding voltooid hadden mochten examen doen in pedagogiek en psychologie wat van universitair niveau was (van Essen, 2006). De Tweede Kamer ging dit echter te ver en ook hoogleraren vonden het een ongewenste situatie (*Bij het eeuwfeest der Groninger Rijkskweekschool*, p. 87, geciteerd in van Essen, 2006). Langeveld, hoogleraar pedagogiek aan de Rijksuniversiteit Utrecht, vond dat de bevoegde kwekelingen, die een eindexamen voor het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs behaald hadden niet over genoeg deskundigheid beschikten (van Essen, 2006).

De docenten pedagogiek gaven onderwijs maar ook hadden zij toezicht op de praktijk opleiding en coördinatie van het onderwijs in de speciale didactiek voor verschillende vakken. De docenten zorgden ervoor dat de kwekelingen boeken kregen over kinderpsychologie, didactiek en opvoedkunde. De vooropleiding van de kwekelingen bleef nog steeds te laag en er was geen formeel examen om het niveau te controleren. Ook anderen twijfelden aan het niveau van afgestudeerden. De lagere schoolstof werd zelfs niet door hen beheerst wanneer ze voor de klas kwamen. Ze wisten tevens niet hoe zij onderwijs moesten geven (van Essen, 2006).

De zaakvakken zoals in de huidige tijd komen aan bod. Er werd aardrijkskunde, geschiedenis en natuur gegeven en tevens ook getoetst (van Essen, 2006). Tijdens deze lessen kwam buiten de kennis ook de didactiek aan bod. Ook kregen de kwekelingen onderwijs in rekenen en schrijven. De Nederlandse les bestond uit grammatica, spelling, schriftelijke en mondelinge

taalbeheersing, letterkunde maar ook het lezen van poëzie en gedichten. Er werd geoefend in het schrijven van sierletters en kalligraferen. Muziek, tekenen en handenarbeid waren ook vakken die gegeven werden. Kwekelingen leerden blokfluit spelen en legden een repertoire aan kinderliedjes aan. Dit gebeurt nog steeds op de huidige PABO. Voor handenarbeid kregen de kwekelingen een aparte aantekening op de akte. Dit betekende dat de student ook zonder deze aantekening kon slagen voor de opleiding (van Essen, 2006). Ook voor lichamelijke opvoeding werd een aparte aantekening verkregen, daarvoor moest men ook examen doen. Dit examen bestond uit twee proeven van bekwaamheid. In die tijd kregen kwekelingen ook les op zaterdag. Er was niet zoals in het huidige onderwijs sprake van een vijf daagse werkweek. Handwerken was iets voor de vrouwen. Zij leerden knippen, naaien, breien haken en andere handwerken. Net als in het huidige onderwijs liepen de kwekelingen stage om te leren in de praktijk. Dit noemde men toen kweken.

Scripties werden ook toen al geschreven ter verdieping en bevordering van de schrijfvaardigheid (van Essen, 2006). Ook waren er examens. Deze werden afgenomen in het bijzijn van drie personen. Deze drie personen bestonden uit een vakdocent, de docent pedagogiek en een persoon die door de rijkscommissie is aangesteld. De kwekelingen moesten vier lessen voorbereiden. Eén van deze lessen werd uitgekozen door de commissie en de kwekeling moest deze les geven. Wanneer een kwekeling drie keer zakte voor dit examen zat een beroep als onderwijzer of onderwijzers er niet meer in (van Essen, 2006).

De tweede leerkring omvatte twee studiejaren en was gericht op de algemene vorming van de kwekelingen. De tweede leerkring nam ook twee jaar in beslag maar met als doel onderwijzer te worden. De derde leerkring bestond uit de hoofdakte. In dit laatste studiejaar kon de kwekeling zich verdiepen in vakken.

De opleiding tot kwekeling al dan leraar veranderd. De Mammoetwet komt tot stand in 1963 en werd na een experimenteerfase ingevoerd in 1968. De school heet nu de Pedagogische Academie en met de komst van de Wet op het Basisonderwijs heet het de Pedagogische Academie voor het Basisonderwijs (PABO) (van Essen, 2006). Toentertijd was er een school voor beroepsonderwijs, wetenschappelijk en algemeen voortgezet onderwijs. Het beroepsonderwijs was van de andere twee gescheiden. Door de Mammoetwet werd de kweekschool een vorm van hoger beroepsonderwijs. Een diploma van de havo, wat 5 jaar duurde werd vereist (van Essen, 2006). De eerste leerkring veranderde in de 4/5 havo. Daarvoor moest men examen doen en kon men er zelf voor kiezen om door te gaan naar de tweede leerkring. Dit hoefde niet, omdat men met het behalen van de eerste leerkring alle kanten op kon. Er ontstond twijfel over het feit of er genoeg kwekelingen zouden overblijven, door de keuze te maken na de eerste leerkring te stoppen met studeren (van Essen, 2006). In de jaren 50 ontstonden veranderingen in klassen en niveaus. Ook golden er strenge regels op de scholen wat betreft kleding, haar, het lezen van boeken etc. Als kwekeling had men net zoals in de huidige tijd een voorbeeldfunctie. Voorheen was de omgang tussen jongens en meisjes gering en het liefst gescheiden. De omgang versoepelde in de loop der jaren. Vanaf

1953 mochten ook jongens onderwijs volgen aan de school in Apeldoorn. Zo kwamen er gelijk rechten.

Ook op het gebied van het geloof is er in de loop van de jaren veel veranderd. Het geloof van de gereformeerden was minder aanwezig in de school waardoor het onderscheid met dat van openbare scholen minder werd (van Essen, 2006). De gereformeerden wilden gereformeerde kweekscholen. Tevens ontstond er een scholenbond.

De gereformeerde scholen moesten samenwerken om zichzelf op de kaart te zetten (van Essen, 2006). De opleiding ontwikkelde zich tot een complete kweekschool. Naast gereformeerde scholen ontstonden er ook vrijgemaakte kweekscholen. Ook zij hadden het niet gemakkelijk. Er ontstond echter een diploma gereformeerd onderwijs – de na-akte van de vrijgemaakte-gereformeerden (van Essen, 2006). De bezitter hiervan was een goed vrijgemaakt-gereformeerde onderwijzer(es), maar deze akte was er alleen voor de vrijgemaakten. Het examen bestond uit archeologie en Bijbelse geschiedenis, geloofsleer en kerkgeschiedenis, vaderlandse geschiedenis en opvoedkunde. Leerlingen werden ondervraagd door de eigen leraar, gedurende een half uur per onderdeel. Dit vond plaats in een grote zaal waar zij verhuisden van tafel naar tafel (van Essen, 2006). Ook kwamen er tussen 1920 en 1940 Indonesiërs om in Nederland de hulp –of hoofdkte te halen. Ook jongeren uit de Cariben reisden naar Nederland af. De opleiding in Nederland stond hoger in aanzien.

Er was kritiek op de nieuwe kweekschool rond 1970. Het niveau van de leerlingen was te laag wat betreft het sociaal en intellectueel niveau. Ook het leerplan leunde teveel op weetjes, de kwekelingen werden te kinderlijk behandeld en hun professionele scholing stelde ook niet veel voor (van Essen, 2006).

In 1969 werd door H. Bonset ‘Nooit met je rug naar de klas!’ gepubliceerd. Deze beschrijft het schoolsysteem als autoritair, star en niet gericht op de ontplooiing van de mens. Dit zorgt voor protest (van Essen, 2006).

Roggema werd doctor in sociale wetenschappen in 1969. Hij heeft een onderzoek gedaan wat de naam ‘De schoolse school’ kreeg (van Essen, 2006). Daaruit bleek dat de leerlingen vonden dat er te weinig aandacht was voor de beroepsopleiding. De leerstof m.b.t. de lagere school zelf kwam te weinig aan bod volgens de helft van de respondenten en een derde ondervond geen samenhang in didactische opvattingen van de leraren. De tijd op school werd ook niet nuttig gebruikt. Zelfstandig studeren, persoonlijkheidsontplooiing, gerichtheid op de beroepsopleiding en vakkundige docenten. Daar kwam weinig van terug (van Essen, 2006).

Door de nieuwe beroepsopleiding veranderde de eerste leerkring in havo-top. De tweede en derde leerkring werden de eerste en de tweede. Het diploma voor de daarvoorheen tweede leerkring werd afgeschaft. De school heette niet meer de kweekschool na 170 jaar, maar vanaf deze tijd de Pedagogische Academie (van Essen, 2006). De kwekelingen heetten voortaan studenten.

Er kwam aandacht voor politisering, democratisering en academisering. Verplichte aanwezigheid, les uit het leerboek, en disciplinerende maatregelen waren te schools. Vrijheid, de instelling van een decaan voor eventuele conflicten tussen docenten en studenten, een collegestelsel, zelfstandig studeren, concentratie van vakken, meer aandacht voor vakdidactiek en moderne didactische hulpmiddelen, specialisatie binnen de studie, daar was behoefte aan (van Essen, 2006). De onderwijzer moest kritisch zijn. Het KPAB, een kweekschool, begon met het vormgeven van een nieuwe opleiding. Opleidingsprofessionals en onderwijskundigen aan universiteiten of pedagogische centra besteden aandacht aan zaken die verbeterd konden worden aan de kweekschool. Daarbij ontstond het belang voor wetenschappelijke reflectie en onderwijskunde. Er werd nagedacht over de bekwaamheid en het eigen vak door in gesprek te gaan met anderen. Het leren door na te doen veranderde in leren door zelf na te denken. Tussen theorie en praktijk ontstond samenhang (van Essen, 2006). Dit kon volgens een Didactische Analyse, ontworpen door hoogleraar onderwijskunde Léon Van Gelder, tevens een oud-kwekeling. Dit heette ook wel een lesschets. Sixma deed verslag van een onderwijsleerpakket voor de pedagogische academie om deze te willen vernieuwen. Ook kwam het idee naar voren om scholen invloed te laten krijgen op vernieuwingen binnen het onderwijs door ze betrekken bij onderzoeken (Sixma, *Pedagogische Akademie en Didactische Analyse*, geciteerd in van Essen, 2006). Maar in de jaren 60 maakte de opleiding tot onderwijzer een crisis door (van Essen, 2006). Wat weegt het zwaarst? De theorie of praktijk, wanneer er werd gekeken naar de professionele ontwikkeling. Deze keuze werd gemaakt voor de theoretische, reflexieve vakken. Niet alleen in Nederland maar ook in andere landen waaronder België, Engeland en Duitsland deden zich veel ontwikkelingen voor. Daar streefde men naar een lerarenopleiding voor alle schoolsoorten op het gebied van universitaire / wetenschappelijke vorming (van Essen, 2006). Daar kon de Nederlandse opleiding niet aan tippen volgens de hoofdredacteur van Pedagogische Studiën, Ph. J Idenburg (Idenburg, *Perspectieven voor de onderwijzersopleiding*, geciteerd in van Essen, 2006). Na veel wikken en wegen bleek dat de onderwijzersopleiding alleen door concentratie van instellingen aanzien zou krijgen.

H7.2 DE OPLEIDING TOT LERAAR BASISONDERWIJS (PABO) ANNO NU

Zoals eerder genoemd heet een kwekeling nu een student. In de huidige tijd is dit een LIO (Leraar In Opleiding). Zo worden studenten die in het laatste jaar van hun opleiding zitten genoemd. Zij zijn de aankomende of in mijn onderzoek genoemde startende leraren. Net als vroeger staan zij ook voor de klas, door stage te lopen. Dit noemde men in de tijd van de kweekschool 'kweken' (van Essen, 2006). Met het succesvol doorlopen van de examens en het behalen van de akte werden zij onderwijzer of onderwijzeres. Tegenwoordig noemt men dit een diploma. Een samengevoegde lerarenopleiding zoals men in de jaren 70 wilde bereiken, daar is het niet van gekomen. Er zijn twee lerarenopleidingen. Eén voor het basisonderwijs en één voor het voortgezet onderwijs (van Essen, 2006). Veel van de naoorlogse kweekscholen zijn opgegaan in grotere eenheden. Sommigen vormen een samenwerkingsverband van lerarenopleidingen. Een aantal scholen hebben nu nog steeds een kleinschalig karakter zoals de gereformeerde scholen. Er waren ook scholen die

verdwenen. Ook de landelijke akte van bekwaamheid en de toen bestaande examenperiode verdwenen. Studentenverenigingen kwamen tot stand en de strenge regels van vroeger zijn niet meer in die mate. Door het samengaan van scholen is de identiteit van vroeger verdwenen. Er is vrijwel niets van terug te zien (van Essen, 2006). Opleidingen proberen studenten te trekken op hun eigen manier. Huidige studenten waarderen dat ze praktijkervaring op kunnen doen gedurende de opleiding, zo ook de kans om zichzelf te ontwikkelen. Ook in de huidige opleidingen wordt net zoals vroeger geëxperimenteerd door vernieuwingen in te voeren en het programma te veranderen. De opleidingen tot leraar basisonderwijs, de PABO's, hebben veelal websites waarin de scholen zichzelf laten zien (identiteit, illustraties, projecten, sociale activiteiten van studenten) (van Essen, 2006).

Het beroep wordt er niet gemakkelijker op. Er is sprake van een toenemende werkdruk, een noodzaak tot professionalisering en het beroep heeft meer aanzien verkregen (van Essen, 2006). De werkdruk loopt op door het aantal gedragsproblemen en de mate van ernst hiervan. Daarnaast is er meer behoefte aan psychosociale begeleiding en een toename van buitenschoolse activiteiten, stijgende verwachtingen ten aanzien van de school, vakinhoudelijke veranderingen op didactisch en school organisatorisch gebied, een wisselend overheidsbeleid, stijgende bemoeienis van ouders, schaalvergroting en bureaucratisering enz. Betere kwaliteit van het leraarschap kan bereikt worden door verplichte en betere nascholing, bevordering van de professionaliteit en kwaliteitsverbetering van de opleiding (van Essen, 2006). De opleiding tot leraar basisonderwijs is één jaar langer geworden, namelijk vier jaar na de havo. De Pabo ontstond door samengaan van de pedagogische academie met de opleiding voor kleuterleidster. Dit kwam door de wet op basisonderwijs in 1985 waarbij de kleuterschool voor vier tot zes jarigen verdween (van Essen, 2006). Voor studenten viel er weer meer te leren, namelijk ook stof over het jonge kind. Studenten kunnen zich specialiseren in het jonge of oudere kind. Er ontstond in de jaren 90 een tekort aan leraren, waardoor ook mbo leerlingen de opleiding konden volgen. Tevens ontstond er een opleiding in deeltijd. Er was in de loop der jaren veel te lezen over de pabo. De pabo had een te vol programma zonder diepgang, een te laag niveau van instromers, te weinig jongens en nieuwe Nederlanders, onvoldoende aandacht voor theoretisch-pedagogisch en didactische verdieping, een ontoereikend algemeen niveau vooral op het terrein van rekenen en spelling, te matige geletterdheid en behoefte om zich te ontwikkelen (van Essen, 2006). Studenten zouden tevens niet zoveel met school bezig zijn dan dat er van ze gevraagd werd (40 uur). Ook probeerde men jongens op de pabo te trekken, maar ook dit blijkt niet te zijn gelukt. Het aantrekken van allochtone studenten verloopt wel voorspoedig (van Essen, 2006).

De vooropleiding schoot altijd al te kort. Op de kweekschool was veel kritiek zoals eerder besproken, waarbij het tevens gaat over de onvoldoende voorbereiding van startende leraren op de praktijksituatie. Experts willen daarom gaan vernieuwen. De PABO werkt nu volgens het competentie denken, wat verder wordt toegelicht in hoofdstuk 9.3. Studenten dienen deze competenties te beheersen want dan zijn startbekwaam (van Essen, 2006).

Een leraar kan niet alleen functioneren met kennis. De competenties zijn praktijkgericht. De leerstof is dan ook niet opgenomen in de competenties. Dit is wel opmerkelijk omdat er juist veel aandacht was voor vakinhoudelijke en culturele kennis van de leraar. In Koersen op meesterschap van de Expertgroep Kwaliteit Lerarenopleiding Primair Onderwijs in 2004, werden aanbevelingen gedaan voor het herontwerp van de opleiding. Deze inhoud van deze opleiding is competentiegericht, vraaggestuurd en werkplek gestuurd. Er ontstaat een nauwe band tussen de werkplek en de opleiding. Er wordt geleerd in context. Ook werken de studenten aan een POP waarin doelen worden vastgesteld. Zij werken aan deze doelen ten aanzien van de eigen ontwikkeling. POP staat voor persoonlijk ontwikkelingsplan. Wanneer een student van de PABO komt zal deze niet klaar zijn. Een leraar moet altijd blijven leren doordat het onderwijs altijd in ontwikkeling blijft en men leert door te ervaren. Het niveau van de opleiding moet omhoog door het borgen van kwaliteit en differentiatie in het onderwijsberoep. Studenten moeten de kans krijgen verder te studeren en zich te specialiseren door bijvoorbeeld een master te volgen. Ook praktijkgericht onderzoek krijg een plek op de opleiding. Ook in andere landen speelt het probleem dat de opleiding onmogelijk alles kan bijbrengen en daarmee een leraar af te leveren die op alles is voorbereid. De behoefte aan goede nascholing, tendens in de richting van academisering en kwaliteitsverhoging, praktijkgericht onderzoek speelt daar idem dito.

Deze ontwikkelingen doen denken aan het verleden. Vroeger en nu nog steeds wil men het niveau van de opleiding opkrikken. De opleiding van nu heeft nog vele overeenkomsten met de kweekschool. Het leren op school werd gecombineerd met het leren bij de meester in de klas. Ook nu is er samenwerking tussen de opleiding en basisscholen in de vorm van stage. Mensen gaan anders leren, wat gevolgen heeft voor het onderwijs, namelijk meer contextrijk en betekenisvol. Dat vergt zelfbewuste, kritische, en vernieuwende leraren die in staat zijn in de behoeften van leerlingen te kunnen voorzien (van Essen, 2006). Dit lijkt veel op wat er in de Kweekschoolwet geschreven staat. Men wilde altijd al onderwijs van hogere kwaliteit bereiken door steeds vernieuwingen door te voeren en hogere eisen te stellen aan kwekelingen (nu studenten). Het onderwijs is constant in beweging. Het nieuwe leren en competentie denken krijgt ook kritiek. Maar wat de opleiding tot onderwijzer en in de huidige tijd leraar altijd heeft onderscheiden van de andere professionele beroepen is dat er op school cultuuroverdracht plaatsvindt (van Essen, 2006). De leraar kan niet zonder kennis en de algemene ontwikkeling. De studenten in de LIO anno nu voelen zich evenmin goed voorbereid op de praktijksituatie. Daarin zit geen verschil met kwekelingen van honderd of meer jaar terug. Dit bleek uit een artikel in het weekblad *Vrij Nederland* uit 2004.

H7.3 HET ONDERWIJS TOT 1900

Tot de negentiende eeuw waren er verschillende scholen die allen een ander geloof uitdroegen. Kinderen leerden daar veel over het geloof, beginselen van het Latijn, maar ook lezen. Ook kregen de kinderen zangles. De Reformatie in de zestiende eeuw bracht met zich mee dat alleen gereformeerde leraren les mochten geven. Weer speelde het overdragen van het geloof een grote rol. De school spendeerde veel tijd aan lezen, omdat men graag wilde

dat de leerlingen de Bijbel konden lezen. Katholieke scholen waren verboden, maar ze waren er in het geheim. Rond 1800 werd het onderwijs gecentraliseerd en kwam er een Agent van Nationale Opvoeding als gevolg van ideeën uit de revolutie. Deze agent noemt men hedendaags de minister van onderwijs (van Eijkeren, 2005). Er kwamen onderwijswetten en de staat kreeg de verantwoordelijkheid voor het onderwijs. Er werden regelingen opgesteld voor scholen en er werd gecontroleerd of de scholen ook daadwerkelijk voldeden aan de eisen. Dit was de eerste onderwijswet uit 1806. De staat had de macht, zij kon scholen oprichten. Er kwamen ook openbare scholen. De scholen die door de staat gefinancierd werden mochten geen godsdienstonderwijs aanbieden. Deugden oftewel normen en waarden werden wel overgedragen. Ook toen waren er al bijzondere scholen, maar zij kregen geen geld van de staat. Dit resulteerde in de schoolstrijd. Vrijheid van onderwijs wordt in 1848 wettelijk vastgelegd (van Eijkeren, 2005). Een school mocht door iedereen worden gestart, maar nog steeds krijgen alleen openbare scholen geld van de staat. Voor bijzonder onderwijs moest door ouders worden betaald. In 1920 werden de soorten onderwijs op financieel vlak over een kam geschoren. De scholen krijgen evenveel financiering van de overheid. Dit werd vastgelegd in de Wet op het lager onderwijs, te vinden in artikel 23 van de grondwet. Ook islamitische scholen krijgen door deze wet een kans om te ontstaan, alleen zijn hier verschillende meningen over. Het zou de integratie belemmeren, maar ook achterstandsscholen creëren (van Eijkeren, 2005). In 1900 werd de leerplicht ingevoerd, geldend voor kinderen van zeven tot dertien jaar.

H7.4 BUITENGEWOON ONDERWIJS, SPECIAAL ONDERWIJS (SO) EN SPECIALE SCHOOL VOOR BASISONDEWRIJS (SBO)

Begin 20^e eeuw ontstonden de eerste scholen voor buitengewoon onderwijs. De 20^e eeuw wordt de eeuw van het kind genoemd. Kinderen werden gezien als jongvolwassenen. Dat veranderde met de invoering van de leerplicht in 1901. De liberalen Thorbecke (1848, grondwetsherziening) en Van Houten (1874, kindernetwet) ontwierpen in de 19^e eeuw een kader waarbinnen de leerplicht mogelijk werd (Brandsma & Keyman).

Tot die tijd waren er kloosterscholen en huisonderwijs voor de gegoede burgerij (Stilma, geciteerd in Brandsma & Keyman). Voor kinderen met een beperking waren de voorzieningen sporadisch aanwezig. In de 19^e eeuw waren het vooral geestelijken die initiatieven ontplooiden. Bekend zijn onder anderen ds. Guyot, ds. Van den Bergh en het initiatief van ds. Van Koetsveld om een school voor zwakzinnigen in Den Haag te stichten. In 1896 wordt het eerste dagonderwijs voor zwakzinnige kinderen opgericht. Amsterdam volgde met een eerste zelfstandige 'school voor achterlijke kinderen' in 1898. Deze leerlingen liepen enkele jaren achter in de schoolse leerstof. Deze benaming veranderde in 1908 naar 'School voor Buitengewoon Onderwijs' uit respect voor deze leerlingen en hun ouders. De nieuwe naam voor deze scholen is later in gebruik genomen door alle scholen voor gehandicapte kinderen. Ook de scholen voor doofstommen, blinden en slechthorende kinderen horen bij het buitengewoon onderwijs per 1 januari 1924 (Brandsma & Keyman). Dit is Bij het Koninklijk Besluit van 1923 besloten. Scholen voor lichamelijk gebrekkigen en scholen voor psychopaten

werden in 1931 ingedeeld bij het buitengewoon lager onderwijs. Scholen voor epileptici werden hieraan toegevoegd in 1937. Inmiddels zijn er vele scholen toegevoegd. Met het Koninklijk Besluit van 1949 zijn het er in totaal twaalf. De leraren in het buitengewoon onderwijs zijn dan al bezig zich te richten op de onderwijsbehoeften van leerlingen. Het aantal scholen voor zwakzinnigen nam in de loop der jaren sterk af. In 1949 was 90% van alle scholen voor deze kinderen bestemd. In 1967 bedroegen deze scholen nog maar 60% van het totaal. Onder de inspectie buitengewoon onderwijs vallen per 1949 ook scholen voor kinderen met leer –en opvoedingsmoeilijkheden. De minister van onderwijs (Van Kemenade) vond dat de indeling van het onderwijs bepaald is door de geschiedenis en tevens gebaseerd op medische overwegingen (Brandsma & Keyman).

Vanaf 1974 was er het ICB (Innovatie Commissie Basisschool) die de minister van Onderwijs adviseerde m.b.t. het beleid van onderwijs voor de vier tot twaalf jarigen (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998). Zij werden geconfronteerd met het feit dat er veel schooluitval was. De oorzaak hiervan was vele doorverwijzingen naar het speciaal onderwijs (SO). Deze leerlingen voldeden niet aan de eisen of waren blijven zitten. Leerlingen werden vooral doorverwezen naar een lom-school(school voor kinderen met Leer-en Opvoedingsmoeilijkheden), mlk-school (school voor Moeilijk Lerende Kinderen) en zmok-school (school voor Zeer Moeilijk Opvoedbare Kinderen). Waar de zittenblijvers zorgden voor klassenuitval, zorgden verwijzingen voor schooluitval. In die tijd werd er gewerkt volgens het jaarklassensysteem. Leerlingen werden gegroepeerd naar leeftijd, uitgaande van een gelijke beginsituatie. Zij kregen dezelfde leerstof op een gelijke wijze aangeboden, in dezelfde tijd volgens gelijke doelen (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998). Dit fenomeen is in het huidige onderwijs nog steeds aanwezig. De verwerking van de leerstof verloopt voor alle leerlingen op dezelfde wijze. Dat was de insteek.

Omdat deze veronderstelling onjuist is, probeert men in het onderwijs te differentiëren. Dit houdt in dat niet alles voor alle leerlingen gelijk is. Er wordt gekeken naar de verschillen tussen leerlingen. De leraar biedt onderwijs op een manier zodat deze passend is voor de leerling met de voor hem of haar gestelde onderwijsdoelen. Op deze manier wil de leraar iedere leerling een kans bieden de onderwijsdoelen te bereiken (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998).

Het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs (SO) neemt toe door de vele verwijzingen. De leerlingen worden zagezegd verwijderd van de school omdat zij niet aan de eisen voldoen. Doordat leerlingen die afwijken of anders zijn verdwijnen uit het reguliere onderwijs, blijft het leerstofjaarklassensysteem intact (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998). De stijging van het aantal leerlingen dat les krijgt op een andere school dan het reguliere basisonderwijs houdt tot in het begin van de jaren negentig aan. De helft van deze stijging in deze periode is toe te kennen aan de toeneming van het aantal leerlingen dat onderwijs krijgt op lom-scholen in het land.

De Nota Speciaal Onderwijs (1977) en het Concept Activiteitenplan Buitengewoon Onderwijs (1979) hebben een beleid opgesteld ten aanzien van het speciaal onderwijs. Deze streeft naar een betere samenwerking en flexibele overgangen tussen het speciaal onderwijs en het reguliere onderwijs (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998). Het speciaal onderwijs (SO) spitst zich toe op het onderwijs aan kinderen met een ontwikkelingsstoornis die een zodanige hulpvraag hebben dat zij alleen begeleid kunnen worden door een school die als orthopedagogisch onderwijsinstituut werkt.

Het beleid van het basisonderwijs (BAO) en speciaal onderwijs (SO) stemt steeds meer overeen doordat de aandacht gevestigd wordt op het handelen van leraren, de planmatigheid daarvan en daarmee de professionalisering van de leraar. Onder professionalisering wordt de deskundigheid van leraren verstaan (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998). De ARBO (Advies Raad voor het Basis Onderwijs) kwam met een zorgverbredingsadvies waarmee gepleit werd voor meer onderlinge samenhang. Zij is de opvolger van het ICB.

De zorgbreedte werd de graadmeter voor het succes van de vernieuwingen van het basisonderwijs, aldus de minister in 1981 (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998). 'Zorgverbreding is volgens de ARBO het uitbreiden en versterken van maatregelen en activiteiten vooral op school –en groepsniveau, ten behoeve van een zo intensief mogelijke zorg voor leerlingen, in het bijzonder voor hen die specifieke pedagogisch-didactische behoeften tonen, opdat zij een zekere hoeveelheid tijd door de school te bepalen doelen en tussendoelen bereiken' (ARBO, geciteerd in van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998).

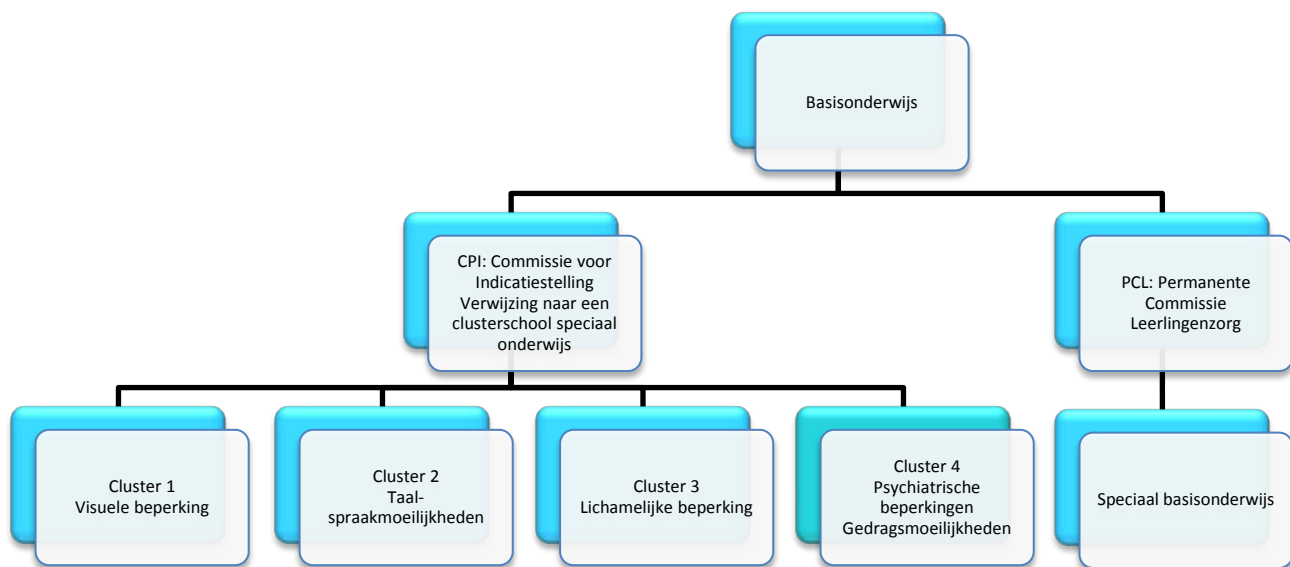
Zorgverbreding draait om leerlingen met specifieke pedagogische-didactische behoeften die kunnen leiden tot onderwijsleerproblemen. Volgens de ARBO ontstaan deze wanneer een leerling moeilijkheden ervaart binnen een leersituatie waarbij doelen of tussendoelen moeten worden bereikt in een gestelde tijd.

In de ARBO nota is kwaliteitsverbetering van het regulier onderwijs de prioriteit, niet de schooluitval naar het speciaal onderwijs (SO). Schooluitval is een aspect van het totale gegeven. Bij een goed zorgaanbod kan de toename van het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs (SO) stagneren. Deze stagnatie kan worden veroorzaakt door de kwaliteitsverbetering van het basisonderwijs (BAO). Dit is het doel van de zorgverbreding (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998).

De ARBO brengt talrijke adviezen uit op het gebied van zorgverbreding. In de nota 'Opmaat tot samenspel' rijkt zij de overheid aan om te streven naar het aanpakken van de verwijzingen naar het speciaal onderwijs (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998). Dit wil men realiseren door in te zetten op de zorgverbreding van het reguliere basisonderwijs. Zwakke leerlingen hebben begeleiding nodig. Het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs zal namelijk dalen wanneer leerlingen in het regulier onderwijs meer speciale zorg kunnen krijgen aangaande de ondersteuningsbehoefte van deze leerlingen. De ARBO streeft naar een samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998). Scholing, begeleiding

en trainingen moeten worden gestart en leraren in het reguliere onderwijs moeten gebruik maken van de expertise van het speciaal onderwijs.

In het kader van de Wet op primair onderwijs (1998) vallen de lom-school, de mlk-school en een deel van de iobk-scholen (In hun Ontwikkeling Bedreigde Kleuters) onder het speciaal onderwijs (SO). Het speciaal onderwijs is bedoeld voor kinderen met een handicap. Voor die verschillende handicaps zijn scholen opgericht, verdeeld in clusters (van Eijkeren, 2005). Cluster één omvat scholen voor blinde en slechtziende kinderen, of meervoudig gehandicapte kinderen met deze handicap. Cluster twee omvat scholen voor dove en slechthorende kinderen en voor kinderen met spraakproblemen, of meervoudig gehandicapt met deze handicap. De speciale scholen in cluster drie zijn voor zeer moeilijk lerende kinderen, kinderen met een lichamelijke handicap, langdurig zieke kinderen met een lichamelijke handicap en meervoudig gehandicapte kinderen met een van deze handicaps. Het laatste cluster, de vierde, omvat scholen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen, langdurig zieke kinderen anders dan met een lichamelijke handicap en kinderen op scholen die verbonden zijn aan pedologische instituten (van Eijkeren, 2005). Het speciaal basisonderwijs (SBO) is voor kinderen met leerproblemen, emotionele of gedragsproblemen. Deze valt samen met het reguliere basisonderwijs onder de Wet op primair onderwijs. Het SBO biedt zorg aan leerlingen die het gewone reguliere onderwijs niet aan leerlingen kan bieden en heeft een ondersteuningsfunctie én onderwijsfunctie. De ondersteuningsfunctie omvat het samenwerkingsverband met reguliere scholen (van Eijkeren, 2005). Over deze functies zijn afspraken gemaakt die zijn opgenomen in het zorgplan. Het SBO geeft onderwijs en werkt volgens dezelfde kerndoelen als het reguliere onderwijs. Zij heeft de taak om leerlingen te ondersteunen en te begeleiden.

Figuur 1. Clusterindeling schema primair onderwijs in Nederland. Uit *Hart voor leren* (p.6), door I. Paalman en A. Kool, 2010, Amersfoort: CPS.

H7.5 WEER SAMEN NAAR SCHOOL (WSNS) EN ADAPTIEF ONDERWIJS

Na de Wet op het basisonderwijs in 1985 waarbij één school is ontstaan, bestaande uit acht groepen in een boven –en onderbouw, werd ook de inhoud van het onderwijs en de didactische aanpak hervormd. Men wilde een ononderbroken ontwikkelingslijn creëren. Na de Wet op het primair onderwijs in 1998, kreeg ook zorg een plek in de wetgeving. De scholen gaan individuele begeleiding bieden aan leerlingen gericht op de onderwijsbehoeften. Het onderwijs van die tijd is gericht op brede kennis en vaardigheden. Naast aandacht voor taal en rekenen is er ook tijd voor de sociaal-emotionele en creatieve ontwikkeling (van Eijkeren, 2005).

Zorgverbreding werd in het begin van de jaren '90 centraal gesteld (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998). Het onderwijs richt zich op het onderwijsbeleid en verruimen van de mogelijkheden om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften op te vangen in het reguliere basisonderwijs. Weer Samen Naar School (WSNS) startte in 1992. Haar doel was het terugdringen van het aantal leerlingen in het speciaal basisonderwijs (SBO). Dit was deels ook een bezuinigingsmaatregel omdat het speciaal onderwijs veel geld kostte. Al dan wel met een pedagogische dimensie (van Eijkeren, 2005). Er ontstaat tevens een regionaal samenwerkingsverband. Met de Wet op Primair Onderwijs wordt de zorgverbreding wettelijk vastgelegd (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998). De Wet op primair onderwijs heeft ervoor gezorgd dat reguliere basisscholen en speciaal basisonderwijs organisatorisch en financieel onder één dak zitten. Lom, mlk en iobk scholen krijgen nu de naam 'speciale

scholen voor basisonderwijs' en de scholen gaan samenwerken in een verband. De gewone basisschool probeert zoveel mogelijk leerlingen op te vangen en krijgt daarvoor ook een budget (van Eijkeren, 2005). Dit is de leerlinggebonden financiering, ook wel het rugzakje genoemd.

WSNS wil adaptief onderwijs bieden aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, met een zorgstructuur die gericht is op het inspelen op verschillen tussen leerlingen (van Den Berg, 2007). Het onderwijs wordt niet afgestemd op het gemiddelde kind, maar er wordt rekening gehouden met verschillen. Daarbij krijgt een leraar ondersteuning van deskundigen. Er is sprake van positief labelen. Leraren kijken naar de verschillen als verrijking, in plaats van in tekortkomingen (van Eijkeren, 2005). WSNS wordt opgevolgd door de Wet op passend onderwijs dat per 1 augustus 2014 van start gaat.

H7.6 REGIONAAL EXPERTISECENTRA

Leerlingen met een lichamelijke, zintuiglijke en/of een verstandelijke handicap, langdurig zieke leerlingen, maar ook leerlingen met leer en/of gedragsproblemen vallen onder de Wet op de expertisecentra. Voor een leraar is het belangrijk om te weten hoe zo'n procedure van indicatiestelling verloopt en welke organisaties daarbij betrokken zijn. Voor kinderen met een beperking (op reguliere scholen) kan namelijk een ambulante begeleider ingeschakeld van het expertisecentrum wanneer deze begeleiding nodig is (WEC Raad, 2013). Het expertisecentrum voert observaties en andere vormen van diagnostiek uit. Het REC oftewel het expertisecentrum biedt ouders begeleiding bij het indienen van een verzoek om een indicatie. Zij ondersteunen hen en informeren hen over de wijze waarop een indicatiestelling verloopt. Ouders worden geholpen bij het invullen van een aanmeldingsformulier. Het REC organiseert ook onderzoeksactiviteiten en maakt afspraken met reguliere scholen over de begeleiding van leerlingen (WEC Raad, 2013). In elke regio van Nederland werken scholen van één cluster samen. De kennis van deze scholen kan worden gebundeld doordat zij samenwerken. Zij kunnen beroep doen op elkaars expertise. In elke regio van Nederland is een REC cluster 2,3 en 4 in werking (zie voor een beschrijving van de clusters hoofdstuk 7.2) Cluster 1 heeft geen REC's, maar een andere vorm van organisatie. Een leerling voor cluster 1 kan door ouders direct worden aangemeld bij een school (WEC Raad, 2013). Een REC staat in relatie tot het Cvl. Dit is de Commissie voor Indicatiestelling. Zij beslissen of een leerling recht heeft op begeleiding. Speciale scholen werken met elkaar samen in een REC. Ouders kunnen hun kind aanmelden bij een REC in de eigen regio. Het REC heeft een adviserende en begeleidende rol. Het Cvl bepaalt uiteindelijk of een leerling in aanmerking komt voor begeleiding, niet de REC. Dit beslissen zij op basis van landelijk vastgestelde objectieve criteria. Wanneer een leerling een indicatie heeft, kunnen ouders voor een reguliere school kiezen of een speciale school. Blinde of slechtziende kinderen kunnen meteen worden aangemeld bij scholen voor visueel gehandicapten. (WEC Raad, 2013)

Aan het stellen van een indicatie gaan veel zaken vooraf. De school kan aangeven dat begeleiding van een leerling gewenst is. De leraar maakt een leerling dagelijks of een deel van de week mee in de klas. Ook ouders kennen hun kind. De ouders moeten echter hun kind

aanmelden bij het Cvl om een indicatie te krijgen voor hun kind en daarmee de begeleiding op school die hij of zij nodig heeft (WEC Raad, 2013). Dit is de eerste stap. Daarbij moeten de ouders helder voor ogen hebben welk cluster de aanvraag betreft. Er zijn in Nederland namelijk veel scholen voor speciaal onderwijs (ingedeeld in de reeds genoemde clusters). REC ondersteunt ouders wanneer zij niet weten bij welk cluster zij hun kind aan moeten melden. Ouders kunnen beroep doen op een REC in de nabije omgeving/regio (WEC Raad, 2013). Stap twee bestaat uit het dossier. Het Cvl moet een volledig dossier ontvangen aangaande het kind. Deze is compleet wanneer deze het aanmeldingsformulier, de onderzoeksverslagen en rapporten omvat. Het Cvl moet inzicht hebben in de handicap of stoornis van de leerling om een goed besluit te kunnen nemen. Ook wordt er gekeken naar de onderwijssituatie, de begeleiding die een leerling heeft ontvangen en de geboekte resultaten. Deze gegevens zijn opgenomen in het onderwijskundig rapport of wanneer het een schoolgaand kind betreft, in een handelingsplan. Wanneer de leerling nog niet naar school gaat wordt informatie van een kleuterdagverblijf of therapeut gebruikt. De derde stap bestaat uit het indicatiebesluit. Het dossier wordt door het Cvl bestudeert aan de hand van landelijk geldende criteria (WEC Raad, 2013). Deze zijn door het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW) vastgesteld. Het Cvl neemt een besluit binnen acht weken, maar deze kan ook worden verlengd met nogmaals acht weken. Het besluit geeft aan of een leerling al dan wel of niet in aanmerking komt voor het speciaal onderwijs of extra begeleiding (WEC Raad, 2013). Voor de extra begeleiding krijgen scholen nu nog een leerlinggebonden financiering. Anders gezegd, de leerling heeft een rugzak. Met de komst van passend onderwijs verdwijnt het rugzakje en gaat de financiering gelijk naar de scholen. Stap vier bestaat uit het besluit van het Cvl. Ouders ontvangen deze schriftelijk. Deze kan positief (een indicatie) of negatief (geen indicatie) zijn. Bij een positief besluit zijn ouders in staat hun kind aan te melden op een school voor speciaal onderwijs of regulier onderwijs met begeleiding (ambulante begeleiding en een financiering). Het besluit van het Cvl is drie jaar geldig (WEC Raad, 2013). Na deze drie jaar vindt een herindicatie plaats. Wanneer het besluit negatief is, kan er gekozen worden voor een bezwaarprocedure. Dit bezwaar maken moet binnen zes weken na het genomen besluit van de Cvl gemaakt zijn. De vijfde en laatste stap omvat de schoolkeuze. De ouders en leerling hebben keuze uit het speciaal onderwijs of het reguliere onderwijs met begeleiding en een financiering (WEC Raad, 2013).

H7.7 PASSEND ONDERWIJS

WSNS wordt opgevolgd door Passend Onderwijs. Passend Onderwijs richt zich nog meer op het bieden van onderwijs op maat aan leerlingen. De onderwijsbehoeften van leerlingen staan centraal. Schoolbesturen krijgen meer verantwoordelijkheid en ook ouders gaan een grotere rol spelen.

Iedereen heeft recht op een passende onderwijsplek. Zo ook kinderen met een handicap of gedragsproblemen. Deze kinderen kunnen terecht in het speciaal onderwijs, of hebben extra begeleiding nodig zodat zij op het reguliere basisonderwijs onderwijs kunnen volgen (Rijksoverheid). Vanaf 2014 komt er een nieuw stelsel voor passend onderwijs. Het ministerie

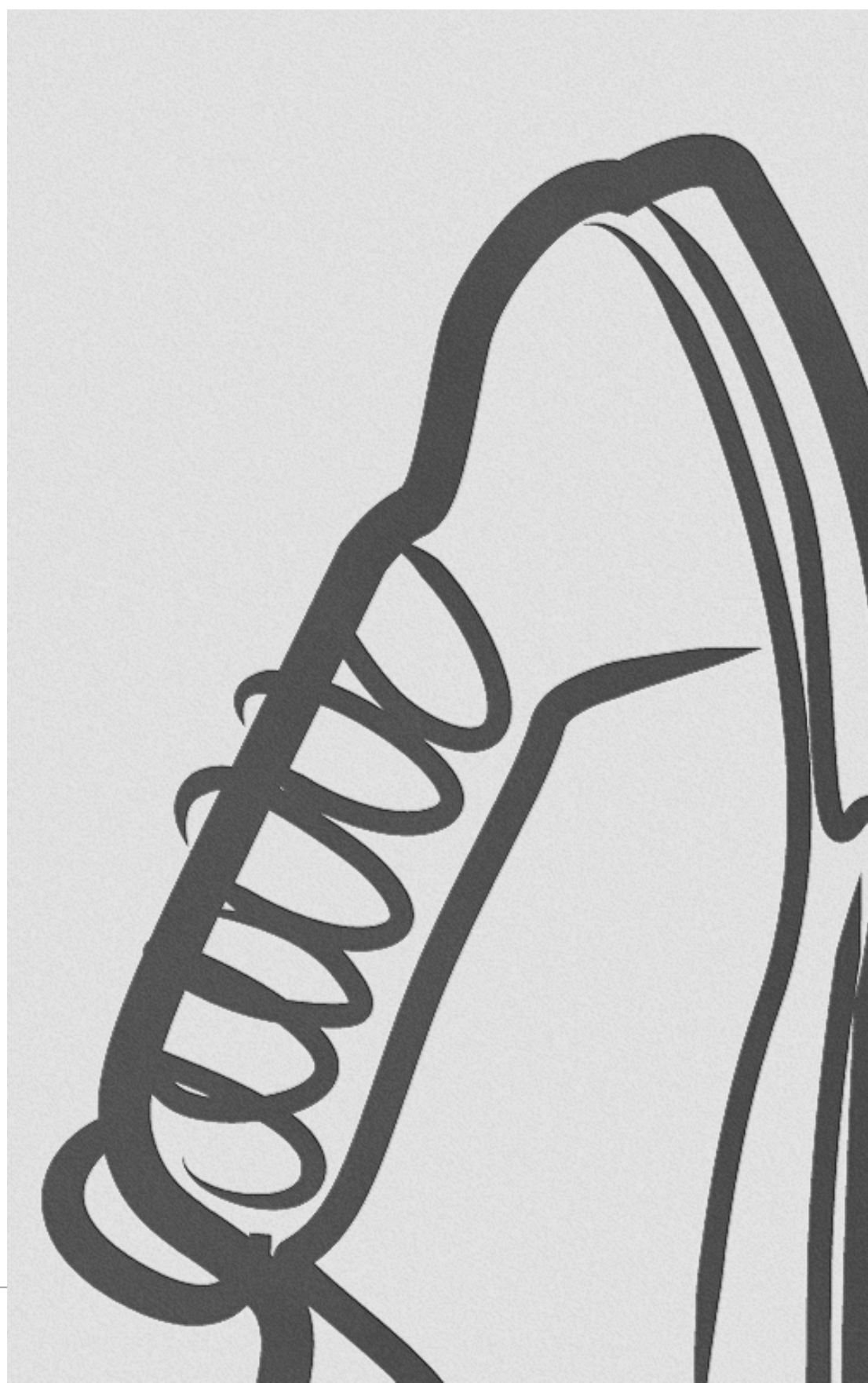
van OCW heeft de ‘zorgplicht’ aangekondigd. Scholen krijgen daarmee de taak passende onderwijsarrangementen te bieden aan leerlingen met specifieke ondersteuningsbehoeften, oftewel leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben (van Den Berg, 2007).

Met passend onderwijs verandert er ook veel voor onderwijs en gemeente. Schoolbesturen en gemeente worden samen verantwoordelijk voor de ondersteuning aan kinderen en gezinnen en vormen samen een visie op onderwijs en zorg. Dit moet er voor zorgen dat er effectief, snel en preventief ondersteuning kan worden geboden aan kinderen. Passend onderwijs wordt geboden aan leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte, met of zonder indicatie, aldus de VNG, PO-raad en VO-raad (2013) in het kader van een gezamenlijk ondersteuningsprogramma Verbinding Passend onderwijs en Zorg voor jeugd (VNG, 2013). Ook hoogbegaafde leerlingen moeten niet worden vergeten. Zij hebben uitdaging nodig om gemotiveerd te blijven. Scholen krijgen geld van de overheid om ook hen goed te kunnen begeleiden.

Passend onderwijs wil namelijk onderwijs bieden aan ieder kind en daarmee voor zoveel mogelijk leerlingen een plek bieden in het reguliere onderwijs. Voor basisscholen betekent dit dat zij onderwijs moeten geven dat past bij de ontwikkeling. Op deze wijze worden zij het best voorbereid op een vervolgopleiding en doen zij mee in de samenleving, aldus het informatiepunt voor passend onderwijs (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). Wanneer een leerling niet op zijn plek is in het reguliere onderwijs, kan het nog steeds naar het speciaal basisonderwijs. De landelijke indicatiestelling voor de toegang tot het speciaal onderwijs wordt met passend onderwijs afgeschaft. Scholen gaan werken in een regionale samenwerkingsverbanden. Het kan echter voorkomen dat een school niet in staat is een leerling de ondersteuning te kunnen bieden die hij nodig heeft. Dan wordt er binnen het regionaal samenwerkingsverband gezocht naar een school die wel passend onderwijs kan bieden. Tevens kan een leerling altijd nog doorverwezen worden naar het speciaal onderwijs (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). Samenwerkingsverbanden omvatten namelijk alle reguliere en speciale scholen binnen een regio. De samenwerkende scholen stellen daarnaast een ondersteuningsplan op waarin afspraken worden vastgelegd. Eens in de vier jaar wordt dit ondersteuningsplan opgesteld. Daarin wordt onder andere vermeld hoe de scholen passend onderwijs inrichten in de regio, hoe het geld wordt besteed, de manier waarop zij ouders informeren en leerlingen verwijzen naar het speciaal onderwijs. Kortom, werkt men in de regio samen met elkaar aan passend onderwijs.

H7.7.1 DOELEN PASSEND ONDERWIJS

Het hoofddoel van passend onderwijs is het bieden van een passende onderwijsplek aan alle leerlingen. Met passend onderwijs wil men leraren beter toerusten, minder bureaucratie, budgettaire beheersbaarheid en transparantie, geen thuiszitters en afstemming met andere sectoren (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). De verdere uitwerking van deze doelen is opgenomen in **bijlage A**.

De 8: EN de leraar in het basisonderwijs

Passend onderwijs in de praktijk

H8 Korte beschrijving van dit hoofdstuk

Passend onderwijs wil een plek bieden in het reguliere basisonderwijs aan leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. Dit kunnen leerlingen zijn met een ontwikkelingsstoornis op het gebied van leren en/of gedrag, fysieke beperking, chronische ziekte, verstandelijke beperking of zintuiglijke beperking (Balans Digitaal, 2013). Dit hoofdstuk gaat over leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, wat deze ondersteuning inhouden en hoe een leraar hier mee om kan gaan. Tevens geeft dit hoofdstuk tips voor de praktijksituatie en laten leerlingen hun stem horen via een reeds gedaan onderzoek waaruit kinderwaliteitscriteria zijn ontstaan. Hoe moet het onderwijs er volgens leerlingen uit zien?

H8.1 LEERLINGEN MET EEN EXTRA ONDERSTEUNING

Een groep bestaat uit allemaal verschillende leerlingen, ieder uniek (Paalman & Kool, 2010). De basis voor iedere leerling is een veilig pedagogisch klimaat. Luc Stevens (1941-heden) spreekt over de basisbehoeften van kinderen. Dit is de behoefte aan een goede relatie, competentie en autonomie. Bij adaptief onderwijs is hiervan sprake. Een positief leerklimaat, veiligheid, persoonlijke aandacht voor de leerling, groepswork en aansluiten bij de behoeften is belangrijk. Een goed klimaat wordt door zowel de leerling als leraar beïnvloed. Het gaat erom hoe er met elkaar om wordt gegaan in de klas en het respect dat voor elkaar wordt opgebracht (Paalman & Kool, 2010)

Een leraar dient de leerlingen te kennen. Een kind wil gezien en erkend worden (Paalman & Kool, 2010). Een relatie opbouwen met de leerling kost tijd. Echter is het niet de bedoeling dat de leerling afhankelijk van de leraar wordt, maar uiteindelijk zelfstandig kan zijn. Als er wederzijds vertrouwen en acceptatie is tussen de leraar en de leerling is er sprake van een vertrouwensrelatie. De leerling voelt zich veilig bij de leraar. De leraar moet daarnaast wederzijds vertrouwen laten zien in de leerling. De positieve benadering naar leerlingen toe versterkt het zelfvertrouwen van de leerlingen wat doorwerkt op hun zelfbeeld. Positieve waardering is voor ieder kind belangrijk. Kinderen willen graag horen wat ze goed doen. Maar voor leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte is dit net zo belangrijk (van Eijkeren, 2009). Door als leraar goed te luisteren en na te denken over de groep, instructiemodellen en het klassenmanagement kan hij problemen in de klas voorkomen en op deze wijze passend onderwijs bieden voor elke leerling (Paalman & Kool, 2010). Een leraar kijkt vanuit het perspectief van de leerling.

In het SBO wordt net als in het reguliere onderwijs aandacht besteed aan de invulling van relatie, competentie en autonomie. Het helpt leerlingen om zelfverzekerder te worden en het vertrouwen te krijgen in hun capaciteiten. Leerlingen die een ondersteuningsbehoefte hebben, in het reguliere basisonderwijs of SBO moeten geloof krijgen in hun mogelijkheden. Het bieden van structuur is voor veel leerlingen erg belangrijk. Er moet ook tijd zijn voor eigen

ontplooiing door de leerling zelf initiatieven te laten nemen. Voor leerlingen die een ondersteuning nodig hebben, wil een leraar te snel in alles structuur aanbrengen. Dit resulteert in te weinig uitdaging en om dingen samen te doen met andere leerlingen uit de klas. Door relaties aan te gaan is een kind in staat zelf initiatief te tonen en wordt daarmee ook zelfstandig aldus van Eijkeren (2005).

Een positieve houding van de leraar ten aanzien van het opnemen van zorgleerlingen in het regulier basisonderwijs heeft effect op de leerling volgens Smeets et al. (2007). Zij geven aan dat zorgleerlingen bij een positieve houding van de leraar minder kans hebben om doorverwezen te worden naar een vorm van speciaal onderwijs (Smeets, et al., 2013). Ook bleek uit datzelfde onderzoek dat leraren vrij positief zijn over het opnemen van zorgleerlingen.

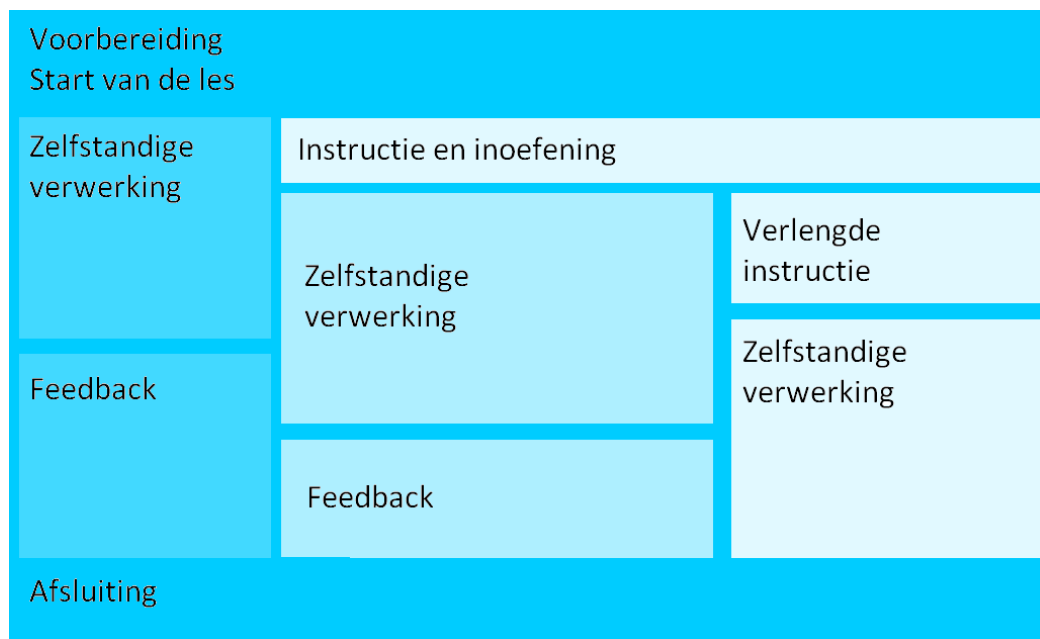
Daarnaast neemt het denken vanuit behoeften een belangrijkste plaats in. Dit doet een groot beroep op de professionaliteit van de leraar. De leraar moet kennis hebben van de ontwikkeling en leerprocessen, leerlijnen en variaties in instructie, leerstof, werkvormen en methodieken (van Eijkeren, 2005). Dit betekent dat een leraar de ontwikkeling van kinderen moet kunnen volgen en relevante gegevens kan verzamelen d.m.v. toetsen, analyses, observaties en gesprekken. De leraar moet vervolgens in staat zijn deze gegevens om te zetten naar de onderwijsbehoeften van een leerling om vervolgens de ondersteuning te kunnen bieden. Op didactisch en organisatorisch gebied moet een leraar onderwijs kunnen ontwerpen, maar moet ook de inrichting van de leeromgeving qua klassenmanagement afstemmen op de leerlingen (van Eijkeren, 2005).

Planmatig werken is een voorwaarde voor onderwijs van kwaliteit aan leerlingen met een ondersteuningsbehoefte. Daarvoor zijn vijf stappen die de leraar kan ondernemen: problemen signaleren, probleem analyseren, oplossingen voorbereiden, oplossingen toepassen en oplossingen evalueren (van der Leij & van der Linde-Kaan, 1998).

‘De experts die zijn geraadpleegd in de studie van Smeets en Rispens (2008) gaven aan dat planmatig werken en aansluiten bij verschillen om drie dingen vragen: doelgericht werken, goed klassenmanagement en heldere instructie. Hierbij spelen de competenties een belangrijke rol. Leerkrachten moeten kennis delen en ze moeten samenwerken in de school’ (Smeets en Rispens geciteerd in Smeets et., al 2013, p.36) .

Uit onderzoek (Smeets, et al., 2013) is gebleken dat 80% van de leraren met groepsplannen werkt. 60% van de leraren werkt met individuele handelingsplannen. Ook zijn er instructiemodellen die ook kunnen helpen in het bieden van passend onderwijs zoals het directe instructiemodel (Paalman & Kool, 2010). Deze houdt leerlingen actief en betrokken bij de les. Bij het directe instructiemodel hoort ook het klassenmanagement. Leerlingen weten waar ze wat kunnen vinden in de klas en kennen de regels. Een leraar leert leerlingen routines aan en is duidelijk in instructie. Leerlingen die begeleiding nodig hebben kan een leraar begeleide in oefening bieden of andere zorg (Paalman & Kool, 2010). Er wordt ook gedifferentieerd door leerlingen verlengde instructie te bieden (Smeets, et al., 2013).

Daarnaast gebruiken de leraren specifieke materialen voor leerlingen, kan de computer ingezet worden en biedt hij individuele hulp. De hulp wordt zoveel mogelijk in de klas geboden (Smeets, et al., 2013).

Figuur 2. Instructiemodel volgens het werken met drie groepen. Uit *Hart voor leren* (p. 37), door I. Paalman en A. Kool, 2010, Amersfoort: CPS.

Een positieve houding en oplossingsgericht werken helpt bij het omgaan met verschillen tussen leerlingen. Een leraar probeert rekening te houden met de leerstijlen, leer – en gedragsstoornissen en andere beperkingen of handicaps. Deze leerlingen hebben vaak meer instructie nodig of een begeleide inoefening. Diagnose of niet, een leraar probeert deze leerlingen te begeleiden kijkend naar de mogelijkheden van de leerling en naar wat hij kan (Paalman & Kool, 2010).

De organisatie in de groep en begeleiding van de leerlingen, daar draait het om voor de leraar. Leraren voelen van nature aan of een groep leerlingen met gedragsproblemen structuur nodig heeft en dat er duidelijke grenzen gelden. Positief gedrag wil de leraar versterken. Een leraar wil laten zien dat leren leuk is en hij kan leerlingen strategieën voor het leren bijbrengen door het bieden van uitdagend onderwijs en een aantrekkelijke leeromgeving.

Iedere leerling is anders en heeft zijn eigen behoeften en vorm van ondersteuning nodig. Daarom moet een leraar altijd een afweging maken welke plek de beste voor de leerling is (van Eijkeren, 2005). Een basisschool is niet altijd in staat alle zorg te bieden die leerlingen nodig hebben. Er zullen ook leerlingen zijn die beter op hun plek zijn in het speciaal basisonderwijs.

H8.1.1 INDICATIE OF GEEN INDICATIE

Een leerling hoeft geen indicatie te hebben om begeleiding te ontvangen op school. De begeleiding wordt in de praktijk geboden door de leraar. Er zijn ook leerlingen die meer tijd nodig hebben (tempo), uitgedaagd moeten worden of behoefte hebben aan werk op een ander niveau. De zwaarte van de zorg kan niet altijd worden gemeten door te kijken naar het aantal leerlingen in de groep met een indicatie. Ook andere leerlingen hebben zorg nodig (Paalman & Kool, 2010). In het huidige onderwijsstelsel wordt er veelal gewerkt met groepsplannen en handelingsplannen om de onderwijsbehoeften van leerlingen in beeld te brengen en daarmee de benodigde begeleiding. Wanneer er diagnoses gesteld zijn kan een leraar hier op inspelen. Maar ook wanneer dit niet zo is, is de leraar in staat leerlingen te begeleiden. Bij een diagnose is een leraar echter wel in staat tot concreter handelen. Maar een leraar kijkt altijd naar de zorgbehoefte van de leerling. Welke ondersteuning heeft de leerling nodig? Veel leraren hebben echter de angst dat alle leerlingen met een diagnose in het regulier basisonderwijs terecht komen en blijven (Paalman & Kool, 2010).

H8.1.2 KENNIS, SIGNALEREN, HANDELEN

Leraren dienen leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte in de klas te begeleiden. De diversiteit in de klas wordt groter. Hoe kan een leraar omgaan met deze verschillen? Hoe kan hij passend onderwijs bieden aan ieder kind?

Leerlingen die anders zijn dan de rest van de klas? Een leraar kent ze wel. Deze leerlingen hebben een andere aanpak nodig. Deze bijzondere leerlingen hebben een extra ondersteuningsbehoefte en vragen begeleiding van de leraar. Maar waar komt dit gedrag vandaan? Ligt het aan mij? Het is voor een leraar belangrijk te wachten met een reactie op het probleemgedrag, door eerst na te gaan waar het gedrag vandaan komt. Een leraar wil zich rustig houden en zijn geduld bewaren bij leerlingen die opvallen wat betreft het gedrag en de ontwikkeling. Na drie keer uitleggen begrijpt de leerling het nog niet. Is de hoeveelheid informatie te veel?

Na aanleiding van de bovenstaande zaken is een boek geschreven met de naam 'Bijzonderwijs'. De ondertitel luidt: 'Omgaan met leerlingen die anders zijn'. In dit boek wordt een overzicht gegeven van de meest voorkomende beperkingen (von Weijhrother, 2010). Het boek biedt informatie en praktische adviezen voor de leraar waarin wordt geschetst hoe er met een bepaalde leerling kan worden omgegaan in de klas (aangepaste leerstijlen, instructies en taakopdrachten, voorbereide omgeving en gerichte communicatievormen) (von Weijhrother, 2010). Op deze wijze is passend onderwijs praktisch en haalbaar en krijgt de leraar handvaten voor het toepassen van passend onderwijs en het beste uit hemzelf, maar ook uit de leerlingen te halen. Het boek bespreekt de volgende beperkingen op het gebied van kennis, signaleren en handelen: ADD, ADHD, ASS, beelddenken, DCD, dyscalculie, dyslexie, epilepsie, GTS, NLD, eetstoornissen, gehoorbeperking, gezichtsbeperking, jeugd drama, ME/CVS en obesitas (von Weijhrother, 2010). Omdat alle rechten zijn voorbehouden en er niets uit de uitgave mag worden veelelvoudigd, opgeslagen, openbaar mag worden gemaakt in enige vorm zonder toestemming van de uitgever verwijs ik hier naar de bron.

Bron: Von Weijhrother, J. (2010). *BijzonderWijs: Omgaan met leerlingen die anders zijn*. Amersfoort: CPS.

Opvallend aan dit boek is dat hoogbegaafdheid in dit boek niet wordt genoemd. Hoogbegaafdheid wordt veelal gezien als een talent, maar het heeft ook keerzijdes. Hoogbegaafde leerlingen worden bij een IQ van 130 of hoger vaak als hoogbegaafd aangemerkt (Webb, Gore, Amend, & De Vries, 2013). Zij gedragen zich anders dan ‘gewone’ kinderen wat voor de buitenwereld als lastig kan worden ervaren. Natuurlijk is deze leerling in veel opzichten hetzelfde als andere leerlingen in de klas, maar heeft ook hij een andere aanpak nodig. Een leraar laat de leerling zien dat hij hen waardeert als persoon, niet om de prestaties (Webb, Gore, Amend, & De Vries, 2013). Een leraar kan dit uitleggen door te zeggen dat iemand sneller kan leren of dit iets beter kan. Dit kan voor wederzijdse acceptatie zorgen tussen leerlingen. Leerlingen die hoogbegaafd zijn, zijn verbaal sterk, hebben een ongebruikelijk goed geheugen, zijn nieuwsgierig, hebben een brede interesse, hebben interesse in experimenteren, een sterke fantasie en creativiteit, een opmerkelijk gevoel voor humor en willen graag de reden voor iets begrijpen (Webb, Gore, Amend, & De Vries, 2013). Ze laten vaak ook ongeduld zien omdat zij dingen sneller begrijpen dan anderen, kunnen zich lang concentreren op iets, denken complex, zijn bezorgd over sociale / politieke problemen en nemen dingen in de omgeving sterk waar. Waar hoogbegaafde leerlingen mee bezig zijn, doen zij vaak met volle overgave. Er is sprake van een sterke intensiteit, ze komen gedreven over. Door dit gegeven kunnen zij ook opgaan in gedachten en dagdromen. Al deze kenmerken horen bij leerlingen die hoogbegaafd zijn, maar kunnen ook voor problemen zorgen. Echter hoort dit bij de persoonlijkheid van een leerling die hoogbegaafd is, daarom is het voor leraren ook belangrijk te weten hoe zij met hoogbegaafde leerlingen om moeten gaan in de klas, om ook hen goed onderwijs te kunnen bieden en vooral een veilige leeromgeving op school.

Hoogbegaafde kinderen zien de wereld anders, dan ‘gewone’ kinderen. Zoals eerder genoemd kan dit eventueel problemen veroorzaken, maar hoeft niet. Grotendeels ligt dit aan de mate van begrip van ouders en leraren (Webb, Gore, Amend, & De Vries, 2013). Een hoogbegaafde leerling kan perfectionistisch zijn, snel gestrest raken, maar kan ook gaan onderpresteren. Ook kunnen zij door hun idealisme, teleurgesteld raken en in een depressie terechtkomen. In de klas is het voor de leraar belangrijk veiligheid te kunnen bieden en wederzijdse acceptatie.

Een vriend van een hoogbegaafde leerling hoeft niet óók hoogbegaafd te zijn. Echter zoekt een hoogbegaafde leerling naar overeenkomsten in interesses en leerlingen van een soortgelijk niveau. Door de vele interesses die hoogbegaafde leerlingen vaak koesteren is het moeilijk om voor hen één hechte vriend of vriendin te vinden (vriendschapsrelatie). Meestal hebben zij meerdere vrienden nodig om te voorzien in alle behoeften. Deze vrienden sluiten aan bij een of meerde interesses van de leerling (Webb, Gore, Amend, & De Vries, 2013). Een vriend hoeft ook niet van dezelfde leeftijd te zijn. Een hoogbegaafde leerling kan veel verschillende vrienden hebben van verschillende leeftijden. Met deze vrienden samen kan hij zijn interesses delen, samen voldoen zij aan zijn behoeften. Een vriendschap kan overgaan in

een hechte band en tevens in een levenslange vriendschap (Webb, Gore, Amend, & De Vries, 2013).

Sommige kinderen ervaren een dubbele last. Zij kunnen leermoeilijkheden ervaren bijvoorbeeld problemen met schrijven, lezen, spreken en leer –en geheugenproblemen. Problemen met rekenen, non-verbale vaardigheden, verwerking van auditieve prikkels, en een extreme gevoeligheid voor zintuigelijke prikkels horen bij deze lasten. Hoogbegaafdheid zou ook samengaan met ADD en ADHD. Dit zijn aandachttekortstoornissen. Hoogbegaafde leerlingen vertonen vaak namelijk soortgelijk gedrag als leerlingen met ADD of ADHD. Echter kan onderzoek dit niet bevestigen. Ook tussen het syndroom van Asperger en hoogbegaafdheid worden wel eens verbanden gelegd (Webb, Gore, Amend, & De Vries, 2013).

Voor de leraar zijn er de nodige checklist om te kijken of een leerling hoogbegaafd zou kunnen zijn. De leerling hoeft niet aan alle kenmerken te voldoen en de uitslag kan niet uitwijzen of een leerling daadwerkelijk hoogbegaafd is.

Omdat ook elke hoogbegaafde leerling uniek is, is niet één manier van onderwijs goed onderwijs voor deze leerlingen. Een goede samenwerking met ouders is belangrijk. Zij kennen hun kind en samen met de leraar kan er gewerkt worden naar goed onderwijs voor de leerling die voldoet aan de behoeften van het kind. Het onderwijs dat geboden wordt aan leerlingen met hoogbegaafdheid is vrijwel altijd onderwijs op maat (Webb, Gore, Amend, & De Vries, 2013). Leraren zouden kennis moeten hebben van leerlingen met hoogbegaafdheid en kunnen hiervoor trainingen of cursussen volgen. Dit biedt nog geen garantie voor passend onderwijs aan deze leerlingen. Er is vaak niet genoeg tijd om alle leerlingen op hun eigen niveau te laten werken. Daarom is het voor een leraar belangrijk te weten hoe een hoogbegaafde leerling in elkaar steekt. Een school of leraar kan individuele leerstoflijnen aanbieden, verrijkingsstof aanbieden, werken in niveaugroepen, clusteren (hoogbegaafde leerlingen in dezelfde klas), het onderwijsproces versnellen of de leerstof compacten (Webb, Gore, Amend, & De Vries, 2013). De leerstof wordt dan beknopter aangeboden, waardoor ook tijd is voor verrijking.

H8.2 DE LEERLING AAN HET WOORD

Er is onderzoek gedaan naar de kwaliteitseisen m.b.t. het regulier als speciaal basis –en voortgezet onderwijs. Ongeveer 10.000 kinderen met én zonder een lichamelijke of verstandelijke beperking hebben laten horen hoe zij het onderwijs willen zien (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011). Het spreekt voor zich dat deze leerlingen mee willen doen in het regulier onderwijs. Kinderen vragen om hele andere maatregelen, dan die voor het huidige onderwijs genomen worden. Een leerling moet aan bepaalde eisen voldoen om naar het speciaal onderwijs te kunnen. Dat is iets waar de kinderen zich niet druk om maken. In de huidige situatie draait het vooral om de kwaliteit van het onderwijs. Leerlingvolgsystemen, kwaliteitskaarten, onderzoek naar het leerrendement, alles wordt onder de loep genomen door de inspectie. De kwaliteit van het onderwijs moet verbeteren, terwijl er gelijker tijd veel

bezuinigd wordt op het onderwijs (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011). Wanneer passend onderwijs te sprake komt, komt het financiële plaatje tevoorschijn in plaats dat er aandacht wordt besteed aan de inhoudelijke kant van passend onderwijs. Er is veel aandacht voor opbrengstgericht werken binnen de scholen. Echter wordt er geen beroep op de leerlingen gedaan, terwijl zij een bruikbare bron kunnen zijn als het gaat om kwaliteitsverbetering van een school of het daar gegeven onderwijs.

Zo'n 10.000 leerlingen hebben zich laten horen in interviews waarbij zij spraken over hun school, hun behoeften aan onderwijs en hun visie op kwaliteit. De resultaten van het onderzoek zijn vormgegeven in indicatoren (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011).

Uit het onderzoek naar de kwaliteitseisen voor het onderwijs waarbij leerlingen hun stem mochten laten horen, is naar voren gekomen dat leerlingen het op prijs stellen wanneer de leraren met hen praten over hun gevoel ten aanzien van de beperking of handicap. Omdat de leerlingen niet anders gezien of behandeld willen worden spreken zij zich hier niet over uit, maar het verlangen om hierover in gesprek te gaan is er wel (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011). Passend onderwijs is er voor iedereen, niemand wordt uitgesloten. Dat is ook wat de leerlingen willen. Echter willen zij geen reguliere school waar gehandicapten óók welkom zijn of erbij mogen komen, maar waar dit als vanzelfsprekend gezien wordt (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011).

Het werken in ongemengde groepen zou beter zijn, omdat ieders talent optimaal benut zou moeten worden i.v.m. het leerrendement. Er zijn ook scholen die kiezen voor gemengde groepen. Deze zouden juist gunstiger zijn ten aanzien van de leerresultaten (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011). Er is sprake van heterogeniteit. Leerlingen willen samen, met iedereen kunnen werken, zonder dat er onderscheid wordt gemaakt in leeftijd, achtergrond, niveau etc. Soms worden er ook enkele leerlingen in een klas geplaatst die een vorm van ondersteuning nodig hebben. Echter is uit onderzoek van het Kohnstamm Instituut gebleken dat reguliere leerlingen geen last ondervinden van zorgleerlingen in de klas. (NWO, 2013) Scholen richten zich veelal op de middelen. Er zijn schooldirecteuren die een gehandicapte leerling niet toe laten wanneer deze middelen niet voor handen zijn (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011).

Waarden voor kwalitatief goed onderwijs volgens de leerlingen

‘vertrouwen, luisteren, verantwoordelijkheid,
respect, solidariteit, betrokkenheid,
democratie, gelijkwaardigheid en
wederkerigheid’

(Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011, p. 19)

Wij willen zinvol leren, oriëntatie op de maatschappij, onze talenten benutten, dat onze vragen centraal staan, betrokkenheid van onze ouders, doorlopende leerlijnen, gemengde groepen, een rijke leeromgeving, de mogelijkheid om verschillende leerstijlen toe te passen, integratie van binnen –en buitenschools leren en aandacht voor formeel en informeel leren!

(Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011, p. 19)

De leerlingen hebben zelf een beeld van hoe het onderwijs geboden moet worden. Zij hebben een mening waar volgens hen kwalitatief goed onderwijs aan moet voldoen. In de bovenstaande tekstballon staat weergegeven wat voor de leerlingen kwalitatief goed onderwijs is. Het onderwijs van de leraar is passend, wanneer deze in de onderwijsbehoeften van de leerling voorziet.

Er is een top 10 van kinderkwaliteitscriteria opgesteld na aanleiding van het onderzoek (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011). Deze top 10 is voor leraren een handreiking ten aanzien van de begeleiding van leerlingen, zorg leerling of geen zorg leerling in het kader van passend onderwijs. In minstens driekwart van de interviews met leerlingen kwamen dezelfde antwoorden terug die verwerkt zijn tot de volgende top 10, waarvan de verdere toelichting is opgenomen in de **bijlage B** (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011).

Top 10 van kinderkwaliteitscriteria

- 1 De school is voor alle leerlingen vraaggericht en adaptief
- 2 Op school wordt rekening gehouden met mijn gevoelens
- 3 Leerkrachten zijn positief
- 4 Ik word serieus genomen
- 5 Mijn zelfstandigheid wordt ondersteund
- 6 Mensen die belangrijk voor mij zijn, werken onderling en met mij goed samen

7 Je kunt op verschillende manieren leren

8 Ik kan in mijn eigen tempo en op mijn eigen niveau leren

9 We kunnen veel van elkaar leren

10 Er zijn ruimte en faciliteiten ten behoeve van mijn beperking, handicap of specifieke talent

Enkele uitspraken van leerlingen die onderwijs volgen aan zowel regulier als speciaal basis- en voortgezet onderwijs uit het boek kinderkwaliteitscriteria (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011). Deze uitspraken zijn voor dit onderzoek geselecteerd. De geselecteerde uitspraken zijn gekozen op basis van de relatie tot de leraar. Al deze uitspraken doen namelijk beroep op de leraar waar dit onderzoek om draait en deze zijn opgenomen in **bijlage C**.

H9 Korte beschrijving van dit hoofdstuk

‘Een goede leraar is een competente leraar’, aldus van Eijkeren (2005, p.22). Een leraar is competent of vakbekwaam wanneer hij de competenties beheerst. Een leraar dient ook competent te blijven. Werken aan de eigen professionaliteit kan op verschillende manieren, die in dit hoofdstuk zullen worden toegelicht. Het onderwijs is altijd in beweging en met de Wet op passend onderwijs wordt er aan leraren in het basisonderwijs weer een nieuwe uitdaging geboden. Allereerst worden de veranderingen besproken met de komst van passend onderwijs. Daarna wordt er ingegaan op de rol van de startende leraar, zijn competenties, de begeleiding en ten slotte de professionaliteit.

H9.1 AANPASSINGEN BINNEN HET BELEID VAN PASSEND ONDERWIJS

Leerlingen met een extra ondersteuning kunnen naar een reguliere basisschool waar zij begeleiding ontvangen. Er zijn ook leerlingen met een rugzak. Deze leerlinggebonden financiering is er sinds 2003. Basisscholen en speciale scholen voor basisonderwijs werken samen in samenwerkingsverbanden van Weer Samen Naar School. Deze samenwerkingsverbanden beschikken over een Permanente Commissie Leerlingenzorg (PCL). Deze besluit of een leerling onderwijs kan volgen in het speciaal basisonderwijs. De scholen voor speciaal onderwijs zijn in vier clusters ingedeeld. Dit zijn scholen voor leerlingen met een visuele beperking, auditieve beperking, lichamelijke beperking, verstandelijke beperking, gedragsstoornis of wanneer zij langdurig ziek zijn. In het huidige systeem is ook het REC werkzaam (H7.6) (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013).

Men loopt in het huidige systeem tegen problemen aan, omdat het systeem van ondersteuning aan leerlingen erg ingewikkeld is (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). Bij leerlingen die ondersteuning nodig hebben kan er sprake zijn van een lichte of zware vorm van ondersteuning. Wanneer een leerling eerst een lichtere vorm van ondersteuning nodig heeft maar later een zware vorm, moet de ouders trajecten door. Er lopen verschillende trajecten gelijker tijd om een leerling een passende onderwijsplek te kunnen bieden. Het traject voor het aanvragen van een indicatie legt een grote druk op scholen en op de ouders. Tevens duurt dit traject erg lang. Ook moeten ouders op zoek naar een geschikte school, wat een lastige taak is. Ieder jaar zit een groot aantal leerlingen (rond de 2500) gedurende vier weken thuis, terwijl ze leerplichtig zijn (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). Een belangrijk punt, waar ook het Weer Samen Naar School naar streeft, is het terugdringen van het aantal leerlingen dat doorverwezen wordt naar het speciaal onderwijs. Er heeft een grote groei plaatsgevonden van het aantal leerlingen dat speciaal onderwijs volgt. Enkele verklaringen ervan zijn bijvoorbeeld de hogere eisen die worden gesteld aan jongeren of het feit dat stoornissen eerder worden gesignaleerd en

gediagnosticeerd door de hogere kwaliteit van de diagnostiek. De systemen voor ondersteuning aan leerlingen is niet afgestemd op de bredere zorg. Leraren, zorgcoördinatoren en hulpverleners werken in de zorg al steeds meer met elkaar, maar de systemen aangaande deze ondersteuning lopen langs elkaar. Leraren vinden het vaak moeilijk om leerlingen met een ondersteuningsbehoefte te begeleiden en zoeken daarom ook vaak hulp buiten de muren van het klaslokaal (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). Doordat het aantal leerlingen dat naar het speciaal onderwijs gaat snel is gegroeid, heeft het speciaal onderwijs moeite gehad met het behouden van haar kwaliteit. 25% van de speciale scholen staat onder verscherpt toezicht van de inspectie (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013).

Op 1 augustus 2013 is de Wet kwaliteit (v)so ingegaan om de kwaliteit van het speciaal onderwijs te verbeteren. Met de invoering van passend onderwijs per 1 augustus 2014 wordt cluster 2 (leerlingen met een auditieve beperking en spraak/taalmoeilijkheden) net zoals cluster 1 opgenomen in een landelijke systematiek vanwege de grootte van deze groep en de deskundigheid die nodig is voor de begeleiding van deze leerlingen. (Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013)

Gemeenten moeten in het kader van passend onderwijs ook meer gaan samenwerken om een goede afstemming tussen onderwijs en jeugdzorg te creëren. Kinderen hebben recht op een passende onderwijsplek, maar ook op een veilige omgeving (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). De gemeenten krijgen er een aantal taken bij wat betreft de zorg, welzijn en werk.

De invoering van passend onderwijs brengt ook veranderingen met zich mee voor leraren en begeleiders. Voor startende leraren in het huidige onderwijs is het belangrijk zich hierin te verdiepen. Zij willen natuurlijk goed onderwijs bieden aan hun leerlingen en aansluiten bij de talenten en mogelijkheden van een kind. De verschillen tussen leerlingen wordt met de komst van passend onderwijs alleen maar groter. Leraren begeleiden de leerlingen en met de komst van passend onderwijs moet deze extra ondersteuning zoveel mogelijk in de klas gebeuren (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). Het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap steekt geld in de begeleiding van leraren met de komst van passend onderwijs. Ook vanuit de samenwerkingsverbanden en schoolbesturen wordt er gewerkt aan ondersteuning van de leraren én voor de leerlingen. Om het systeem te versoepelen stelt een school een schoolondersteuningsprofiel op waarin staat welke ondersteuning de school kan bieden aan leerlingen die ondersteuning nodig zijn (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). Zo kan er sneller een plek worden gevonden voor een leerling. De samenwerkingsverbanden besluiten of een leerling beter op zijn plek is in het speciaal onderwijs. Er zijn met de Wet op passend onderwijs zo'n 70.000 plaatsingen in het speciaal onderwijs mogelijk. Niet alleen leraren in het reguliere basisonderwijs krijgen meer taken en verantwoordelijkheden, maar ook leraren in het speciaal onderwijs. Het speciaal onderwijs gaat namelijk werken met drie uitstroomprofielen. Deze uitstroomprofielen zijn afgestemd op verschillende doelgroepen. Ook gaan zij opbrengstgericht werken. Regulier en speciaal

onderwijs kunnen met de komst van passend onderwijs van elkaar leren. Scholen kunnen ambulante begeleiders inzetten voor teams, leraren en leerlingen. Zij bieden ondersteuning aan leraren, leerlingen maar kunnen ook worden ingezet als onderwijsgevers aan een gesegregerde klas (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013).

Ook ouders gaan een grote rol spelen. Er wordt onderwijssteun geboden dat aansluit bij de ontwikkeling, mogelijkheden van het team, maar ook de wensen van de ouders. Ook wanneer ouders een andere mening hebben over het onderwijsaanbod aan hun kind is er ondersteuning beschikbaar. Een onafhankelijke mediator begeleidt. Er kan tevens beroep worden gedaan op de geschillencommissie (Paalman & Kool, 2010).

H9.2 DE ROL VAN DE STARTENDE LERAAR

Leraar zijn is een veelzijdig beroep. Hij moet over veel kwaliteiten beschikken. Hij moet op een fijne manier kunnen omgaan met kinderen. Hij moet begeleiding bieden bij het opbouwen van een positief zelfbeeld, maar ook oefenen in sociale vaardigheden (van Eijkeren, 2005). De leraar heeft als grootste taak het verzorgen van onderwijs. Daarvoor is het belangrijk dat hij op didactisch en organisatorisch vlak sterk is. Ook krijgt hij te maken met ouders, collega's en andere instanties buiten de school. Samenwerken gebeurt in het onderwijs veel, binnen het team, met ouders en ook met leerlingen. Als laatste probeert een leraar zijn professionaliteit te vergroten door te reflecteren op eigen werk, vakliteratuur te lezen en ervaringen te delen met collega's. Leraren krijgen te maken met veel verschillende leerlingen, mede door de komst van passend onderwijs. Leraren kunnen een hogere werkdruk ervaren doordat er meer leerlingen met een ondersteuningsbehoefte in de klas zitten, waardoor de zorg die geboden moet worden voor de leraar toeneemt. Ook is er een grote verscheidenheid aan beperkingen, stoornissen en handicaps. Dit maakt dat een leraar veel kennis moet hebben van verschillende stoornissen, beperkingen en handicaps.

Iedere leraar zal de invoering van passend onderwijs anders ervaren. Er zullen leraren zijn die zich er op voorbereiden, anderen laten het op zich af komen (Paalman & Kool, 2010). Er zijn ook leraren die op zien tegen passend onderwijs omdat de werkdruk voor hen al hoog ligt. Uit onderzoek van Smeets et al. (2007) is echter gebleken dat leraren die een positieve houding hebben ten aanzien van zorgleerlingen in het regulier basisonderwijs, dit ook positieve gevolgen heeft voor de leerling. Zij zeggen dat de leerlingen minder kans hebben om doorverwezen te worden (Smeets, et al., 2013).

Startende leraren maar ook leraren die zich al op de werkvloer bevinden kunnen zich voorbereiden door bronnen te raadplegen zoals vakbladen, vaktijdschriften, boeken en websites. Ook kunnen zij informatie aanvragen of bijeenkomsten bijwonen. Scholen zijn bezig met de voorbereiding op passend onderwijs. Er worden cursussen geboden, bijvoorbeeld in klassenmanagement of coöperatief leren waar een startende leraar al veel van kan leren. Op de opleiding en op de werkvloer kan er met anderen gesproken, ervaringen worden gedeeld en kan er gediscussieerd worden. Op de werkvloer kan een leraar bijvoorbeeld het

onderwijzorgprofiel van de school onder de loep nemen, zodat de leraar inzicht krijgt in welke zorg de school in staat is te bieden aan leerlingen (Paalman & Kool, 2010).

Leraren zijn in staat na te denken over de inrichting van de leeromgeving en deze zo vorm te geven dat deze voor elke leerling goed is. Een leraar kijkt welke begeleiding de school en zichzelf in staat is te bieden. Professionalisering maakt tevens deel uit van het onderwijzorgprofiel van een school (Paalman & Kool, 2010). Om dit onderwijzorgprofiel te ontwikkelen zijn gesprekken nodig tussen leraren. De leraar heeft dus een rol in de opstelling van het onderwijzorgprofiel. De leraren van scholen leren andere scholen kennen door de samenwerking in een verband. Ze hebben zicht op elkaars sterke en zwakke kanten als het gaat om zorg (Paalman & Kool, 2010). Volgens de wet is een goed klassenmanagement en pedagogisch klimaat een vereiste, maar ook na –en bijscholing is noodzakelijk. Een leraar dient te werken vanuit de onderwijsbehoeften van de leerling (1-zorgroute of handelingsgericht werken)(Paalman & Kool, 2010). Hij moet om kunnen gaan met verschillen in de groep en het onderwijs zo organiseren dat deze opbrengstgericht is. Op die manier kan de leraar de leerlingen voorbereiden op wat komen gaat, bijvoorbeeld door te kijken hoe een toets in elkaar steekt. De leraar helpt leerlingen tot presteren (Paalman & Kool, 2010).

H9.3 DE COMPETENTE LERAAR

‘Onder competenties verstaan we het vermogen om professioneel gedrag te laten zien in een beroepssituatie. Dit gedrag is gebaseerd op de integratie van houding, kennis en vaardigheden’ (van Eijkeren, 2005, p.22).

Overzicht competenties	Met leerlingen	met collega's	met omgeving	met zichzelf
interpersoonlijk	1	5	6	7
pedagogisch	2			
vakinhoudelijk en didactisch	3			
organisatorisch	4			

Figuur 3. Competentiematrix ontworpen door de SBL. Uit *Kwekeling tussen akte en ideaal* (p.345), door M. van Essen, 2006, Amsterdam: SUN.

Er zijn zeven competenties opgesteld (zie figuur 3) waaraan een leraar in het basisonderwijs moet voldoen. Dit zijn de interpersoonlijke competentie, pedagogische competentie, vakinhoudelijk & didactische competentie, organisatorische competentie, competent in het samenwerken met collega's, competent in het samenwerken met de omgeving, competent in reflectie en ontwikkeling. De beroepsrollen van de leraar bestaan uit de eerst vier genoemde

competenties. Deze competenties worden uitgevoerd in situaties die kenmerkend zijn voor het lerarenberoep. Daarnaast behoren de competentie in het samenwerken collega's, met de omgeving (leerlingen, ouders, school) en de competentie in reflectie en ontwikkeling tot het lerarenberoep.

De zeven competenties zijn uitgewerkt en brengen de bekwaamheidseisen in beeld. Deze eisen geven aan over welke kennis en vaardigheden een leraar moet beschikken. Tevens doen de competenties uitspraak over de beroepshouding van de leraar. De beroepshouding staat voor de verantwoordelijkheid die de leraar heeft. Men kan de leraar beoordelen op zijn gedrag. Onder de zeven competenties staan namelijk voorbeelden van gedrag aangegeven dat men kan waarnemen. Vanuit deze indicatoren kan men veronderstellen of een leraar competent is op bepaalde gebieden of zelfs al startbekwaam is (van Eijkeren, 2005).

Maar wat moet een leraar dan kunnen? De door de SBL (Stichting Beroepskwaliteit Leraren) opgestelde competenties beschrijven wat een leraar moet kennen en kunnen. Dit zijn praktijksituaties. Een leraar moet goed met kinderen om kunnen gaan en weet hebben van communicatietheorieën, groepsdynamica en interculturele communicatie (interpersoonlijk). Een leraar moet in staat zijn een leef- en werkklimaat te creëren (organisatorisch). Dat vraagt kennis van klassenmanagement. Een leraar komt in aanraking met collega's waardoor samenwerking belangrijk is (samenwerking met collega's) (van Essen, 2006). Dit vraagt om kennis van methodieken voor samenwerking en intervisie, maar ook kennis van leerlingvolgsystemen. Ook dient een leraar goed contact te hebben met ouders en buitenschoolse instellingen (samenwerking met de omgeving). Als laatste dient een leraar zich professioneel te ontwikkelen (reflectie en ontwikkeling). Daar horen de begrippen (zelf)kritiek, feedback en intervisie bij. Ook dient hij op de hoogte te zijn van nieuwe ontwikkelingen omtrent het onderwijs. Dit alles samen maakt een leraar bekwaam (van Essen, 2006). De professionaliteit van de leraar kwam in hoofdstuk H7.4 en H7.5 aan de orde. Een overzicht van de competenties en bekwaamheidseisen is in deze rapportage opgenomen (**bijlage D**) (Onderwijscoöperatie, 2004)

Het LEOZ Landelijk Expertisecentrum Onderwijs & Zorg heeft onderzocht over welke competenties een leraar moet beschikken om goed te kunnen werken in een 'inclusieve onderwijssetting' (passend onderwijs in de school). De uitkomst hiervan zijn een tweetal basisdimensies (Claasen, De Bruïne, Schuman, Siemons & Van Velthooven, geciteerd in Schram. E, van der Meer. F, van Os. S, 2013). Deze zijn een toevoeging aan de zeven SBL-competenties, opgenomen in **bijlage E**.

In '*Omgaan met verschillen*' is tevens onderscheid gemaakt in twee niveaus van passend onderwijs. Deze twee niveaus bestaan uit het omgaan met verschillen gericht op het bereiken van gemeenschappelijke doelen en het bieden van maatwerk voor leerlingen voor wie individuele, specifiek op de leerling afgestemde leer- of pedagogische doelen moeten worden geformuleerd (Schram. E, van der Meer. F, van Os. S, 2013). In '*Omgaan met verschillen*' wordt een aanzet gegeven tot een overzicht van de gevonden competenties, behorende bij de kennis en vaardigheden. Deze is tevens toegevoegd aan **bijlage E**.

Voorheen is er onderzoek gedaan door Smeets et al. (2007) naar de mate waarin leraren zich vaardig achten in het geven van onderwijs aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. De leraren gaven vooral aan problemen te ervaren bij de begeleiding van leerlingen met Downsyndroom in de klas, gevolgd door leerlingen met autisme en agressief gedrag. Leraren met weinig ondervinding achten zichzelf competentere dan leraren met meer veel ervaring in het onderwijs (Smeets, et al., 2013). Het gevoel zorgleerlingen te kunnen bieden wat zij nodig hebben hangt samen met de mate waarin de leraar zichzelf competent acht in het omgaan met cognitieve verschillen. Ook hangt dit gevoel samen met het feit of leraren het lesgeven aan leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte als uitdaging zien en de verkregen steun van de intern begeleider. 'Daarnaast zijn de attitudes ten aanzien van de opvang van leerlingen met een verstandelijke beperking in het reguliere onderwijs, de mate waarin de leerkracht leerlingen van verschillend niveau laat samenwerken en de mate waarin de leerkrachten zich competent voelen in het omgaan met leerlingen met gedragsproblemen van belang. Op schoolniveau bleek dat leerkrachten minder sterk het gevoel hebben dat zij zorgleerlingen kunnen bieden wat nodig is, als er meer knelpunten zijn bij de inzetbaarheid van externe ondersteuning' (Smeets, et al., 2013, p. 12).

Experts uit het onderzoek (Smeets en Rispen, geciteerd in Smeets et. al 2013) schreven dat de professionaliteit van de leraar van belang is. De basisvaardigheden van de leraar moeten op peil zijn. Onder de basisvaardigheden verstaat men in het onderzoek van Smeets vooral het klassenmanagement en de pedagogische omgang met kinderen. Volgens hen is dit van groter belang dan de vaardigheden die zich specifiek richten op zorgleerlingen. Verbetering van de competenties heeft een gunstige werking op de attitudes van leraren m.b.t. het verzorgen van onderwijs aan zorgleerlingen (Ayramidis & Kayla geciteerd in Smeets, et al., 2013). In de volgende paragrafen wordt verder ingegaan op het werken aan de beroepsbekwaamheid en professionaliteit.

H9.4 WERKEN AAN DE BEROEPSBEKWAAMHEID

Leraren werken aan hun beroepsbekwaamheid. Zij dienen bekwaam te zijn en te blijven volgens de Wet-BIO die in 2004 is ingegaan. Deskundigheidsbevordering houdt in dat de leraar kennis, houding, visie en vaardigheden verbetert (van Eijkeren, 2005). Leraren houden zich op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen en door vak kennis bij te houden en de kennis te verbreden worden leraren competentere. Ook wordt er gekeken naar het functioneren van de leraar. Daardoor kan men werken aan de beroepshouding. Werken aan een positief zelfbeeld is niet alleen voor een leraar zelf belangrijk, maar ook voor het werk dat men doet. Wanneer een leraar meer zelfkennis heeft zorgt dat ervoor dat hij steviger in zijn schoenen zal staan bij het werken met kinderen. Deze leraar kan kinderen beter begeleiden en zijn werk beter doen (van Eijkeren, 2005). Deze leraren kunnen gemakkelijker omgaan met kritiek en feedback. Deze situatie zorgt ervoor dat zij willen en kunnen leren. Door de krant te lezen en het nieuws op de televisie te volgen houden leraren zichzelf op de hoogte wat om hen heen gebeurt. Ook vakliteratuur is een bron en houdt een leraar op de hoogte wat zich binnen zijn vak of school afspeelt. Vakliteratuur is literatuur dat voor een bepaalde beroepsgroep

bestemd is, bijvoorbeeld voor leraren. Hierin staat veel informatie dat van belang kan zijn voor leraren en kan uitnodigen tot gesprekken met collega's en anderen in de omgeving. Ook boeken zijn informatieve bronnen, maar daarbij dient gekeken te worden naar de actualiteit en het niveau. Informatie in oude boeken kan immers al achterhaalt zijn. In een vaktijdschrift staan artikelen over het vakgebied van de leraar. Ook bevat deze informatie over projecten, cursussen en studiedagen, pas verschenen boeken, video's en software. Naast de genoemde bronnen is er op het internet veel informatie te vinden (van Eijkeren, 2005). Er bestaan websites waarmee de leraar heel gericht informatie kan zoeken, bijvoorbeeld via kennisnet of de website van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Ook zijn er de zo geheten Portals. Daar zijn de links overzichtelijk geordend naar onderwerp. Een andere optie is het gebruik maken van een zoekmachine. Daarbij is het goed de zoekterm precies te omschrijven. De informatie is betrouwbaarder wanneer de informatie recent is en van een betrouwbare bron komt (van Eijkeren, 2005).

Een leraar kan zich bijscholen, maar soms is het noodzakelijk door alle vernieuwingen in het onderwijs. Een school dient te investeren in de scholing van haar personeel, daarvoor is geld beschikbaar gesteld (van Eijkeren, 2005).

Via een POP (persoonlijk ontwikkelingsplan) kan er gewerkt worden aan de wensen van de werknemer en de professionaliteit van de leraar zelf. Er worden doelen gesteld. De leraar stelt zijn beginsituatie vast, formuleert een persoonlijk leerdoel, maakt een planning, voert deze uit en evalueert het doel of deze bereikt is (van Eijkeren, 2005). Tevens komt het POP ter sprake in het functioneringsgesprek en wordt één keer in de vier jaar herzien. Ook op de opleiding tot leraar basisonderwijs werkt men met een pop, zodat studenten gericht kunnen werken aan hun competenties. Tevens werken veel opleidingen ook met een portfolio waarin de student kan laten zien wie hij is en hoe hij zich heeft ontwikkeld.

Reflectie heeft te maken met het zelfbeeld. Mensen met een positief zelfbeeld proberen het gewoon nogmaals wanneer iets mislukt. Zij kennen hun krachten en staan open voor de mening van anderen. Mensen met een negatief zelfbeeld hebben dit niet en durven bijna geen fouten te maken. Daardoor leren ze hun sterke en zwakke punten niet kennen (van Eijkeren, 2005).

Reflectie is een cyclisch proces (van Eijkeren, 2005). Een leraar denkt na over zichzelf, de situatie en de reactie daarop. Daarop gaat de leraar reflecteren, ook wel evalueren. Er wordt kritisch gekeken naar het eigen handelen. Dit kan zelfvertrouwen geven wanneer iets goed gaat, maar ook verbeterpunten kunnen omgezet worden in een doel waaraan een leraar vervolgens kan gaan werken in de praktijk. Een veel gebruikt model voor reflectie is het model van F. Korthagen (van Eijkeren, 2005). In de **bijlage F** is de reflectiecirkel van Korthagen opgenomen.

Ook ontvangen leraren feedback. Er wordt duidelijk gemaakt hoe het gedrag van de een op de ander overkomt (van Eijkeren, 2005). Van feedback kan een leraar maar ook anderen veel

leren. Er zijn verschillende manieren om feedback te geven of te ontvangen: verbaal of non-verbaal, bewust of onbewust, persoonlijk of onpersoonlijk, direct of indirect, gevraagd of ongevraagd, opbouwend of afbrekend. Verbale feedback komt meestal duidelijker over wanneer de woorden aandachtig worden gekozen. Bewuste feedback is beter dan onbewust, want dit kan kwetsen. Directe feedback werkt beter omdat precies uitgelegd kan worden wat er bedoeld wordt en er geen misstanden ontstaan. Tevens hangt het af van de situatie waarin de feedback ontvangen wordt. Open staan en kritisch en eerlijk omgaan met feedback is niet altijd makkelijk. Of de feedback van een ander geaccepteerd wordt hangt van diegene af die het geeft. Ook de situatie, zelfvertrouwen en waardering van jezelf en de ander spelen een rol (van Eijkeren, 2005). Het serieus nemen van feedback is belangrijk. Mensen voelen zich aangevallen en schieten in de verdediging of ontkenning. Ze gaan er meteen op in zonder geluisterd te hebben. Dat is niet de juiste houding. Een leraar kan proberen te luisteren en eerlijk/rustig te reageren. Daarna volgt het nadenken over wat gedaan kan worden met de feedback.

Iedere leraar heeft een eigen visie op onderwijs. Deze is ook van belang als het gaat om de beroepsbekwaamheid. Deze geeft aan wat de leraar belangrijk vindt en deze kan zijn visie onderbouwen en wanneer nodig bijstellen (van Eijkeren, 2005).

Naast het op de opleiding zijn leert een student ook in de praktijk zijn beroepsbekwaamheid te ontwikkelen. Een student ontvangt stagebegeleiding op een stageschool. Een startende leraar kan werkbegeleiding ontvangen wat overeenkomt met stagebegeleiding (van Eijkeren, 2005). Echter hoeven startende leraren geen opdrachten te maken. Het functioneren wordt besproken a.d.h.v. ervaringen. Er worden doelen gesteld en uitgewerkt op welke manier aan deze doelen gewerkt wordt. Leraren in de praktijk hebben functioneringsgesprekken en beoordelingsgesprekken. Studenten hebben hier ook al ervaring mee. Zij krijgen een beoordeling op stage. Zij werken ook aan stage opdrachten en werken aan gestelde doelen. Functioneringsgesprekken van de leraar worden vaak gevoerd met de directeur van de school (van Eijkeren, 2005). Tijdens zo'n gesprek is er tijd voor het oplossen van problemen die zich voordoen in de werksituatie. Daardoor wil men komen tot een betere beroepsuitvoering. Via een POP wordt gewerkt aan de eigen ontwikkeling. In het eerste jaar zal een startend leraar meerdere malen een functioneringsgesprek hebben. Aan een functioneringsgesprek wordt richting gegeven door uit te gaan van de zeven competenties.

Naast het bovenstaande genoemde kan een leraar ook beroep doen op collega's. Hen kan om hulp worden gevraagd. Wanneer leraren in een groepje bij elkaar komen noemt van Eijkeren (2005) dit intervisie. Dit wordt ook op de opleiding gedaan door te praten over ervaringen in de stage. De keuze om aan intervisie te doen is aan leraren zelf. Er wordt een situatie ingebracht en van daaruit worden vragen gesteld. Door het stellen van vragen wordt er inzicht verkregen in het handelen. Diegene die de situatie heeft ingebracht denkt zelf na, verkrijgt inzichten en komt tot ontdekkingen.

H9.5 EEN PROFESSIONELE BEROEPSHOUDING

Aan het handelen en de houding van een leraar kan men zien of deze competent is. Daarvoor zijn kennis en vaardigheden nodig. Een leraar dient een beroepshouding te ontwikkelen. De bekwaamheid van een leraar ziet men op het oog, maar daar zit veel meer achter. Leraren hebben een eigen opvatting over het onderwijs en het beroep als leraar. Zij hebben persoonlijk kwaliteiten, ambities en idealen. Dit is voor ieder leraar anders. Leraren ontwikkelen een professionele beroepshouding. Ze hebben veel personen om zich heen waarmee zij rekening moeten houden zoals de leerlingen maar ook ouders en collega's. Ook de school heeft een visie, missie, waarden en normen die zij uitdragen (van Eijkeren, 2005).

Een leraar mag en kan zichzelf blijven. Een leraar die niet zichzelf is komt onecht over op anderen. Vooral kinderen merken dit al gauw (van Eijkeren, 2005). Een leraar zelf wordt hier ook niet gelukkiger van. Wel is het belangrijk een balans te vinden tussen werk en privé.

Leraren hebben niet één dezelfde houding, maar verschillen van elkaar. Samen met kennis en vaardigheden bepaalt de houding of iemand een competente leraar is of niet (van Eijkeren, 2005). De competenties maken dit gegeven meetbaar. Een startende leraar staat misschien in het begin onzeker voor de klas. Dit zal hij ook uitstralen. Naar mate de tijd en ervaring leert de leraar zekerder te zijn van zichzelf. Een leraar ontwikkelt een herkenbare houding voor anderen. Er wordt een beroepshouding verwacht van een leraar. Deze houding heeft een leraar nodig om het beroep goed uit te kunnen voeren. Het werken aan de eigen houding kan ingrijpend en confronterend zijn omdat het persoonlijk is. De persoonlijkheid blijft, maar een leraar kan wel werken aan zijn zwakke kanten en de sterke kanten uitbuiten (van Eijkeren, 2005).

Een leraar is pas echt competent wanneer hij de beroepscompetenties kan uitvoeren met een juiste beroepshouding in de praktijk (van Eijkeren, 2005). Daarbij horen factoren zoals inlevingsvermogen, echtheid, vertrouwen en acceptatie. Deze zijn van toepassing bij het ontwikkelen van een juiste beroepshouding. Een leraar dient zich te kunnen verplaatsen in anderen, voelen wat de ander voelt. Echtheid is belangrijk omdat een kind aanvoelt wanneer een leraar geen echte houding vertoont. Dit roept wantrouwen op bij een kind. Acceptatie betekent dat een ander aanvaard wordt zoals hij is. Een ander dient dit ook werkelijk te kunnen ervaren. Daarmee geeft men een ander het gevoel dat hij ook zichzelf mag zijn. Tevens speelt fysieke en persoonlijke integriteit een belangrijke rol. Een leraar houdt een bepaalde afstand tot zijn leerlingen (van Eijkeren, 2005). Deze regels staan weergegeven in gedragsregels voor het personeel. Daarnaast is het belangrijk dat het gedrag dat de leraar vertoont gewenst is voor het kind. Een leraar draagt ook verantwoordelijkheid voor de eigen taken, dient zijn grenzen te bewaken en eigen emoties en gevoelens te respecteren (van Eijkeren, 2005). Leraren worden gewaardeerd maar ontvangen ook kritiek. Belangrijk is open te staan voor kritiek want hiervan kan een leraar leren. Een beroepscode is een middel waarmee de leraar zijn eigen handelen kan toetsen, om met collega's argumenten te zoeken

waarom een leraar in een bepaalde situatie zo handelt (van Eijkeren, 2005). In een beroepscode staan gedragsregels voor zowel de medewerkers, ouders als kinderen.

Een boek dat inhaakt op de zeven competenties van de leraar is het boek van Annelies Boutellier. Zij schreef het boek 'Beter voor de klas: Werken aan je persoonlijke professionaliteit.' Dit boek ondersteunt leraren bij de ontwikkeling van de zeven competenties en is een basis voor een goede uitoefening van het beroep als leraar.

Voor het vak van de leraar wordt men op het gebied van alle competenties goed toegerust. Een leraar in opleiding werkt aan zijn professionaliteit. Tijdens de opleiding komen alle competenties aan bod. Volgens Boutellier (2007) is er aandacht voor de leraar zelf, maar dit is weinig en tevens niet diepgaand. De wijze waarop een leraar zijn vak uitoefent en voor de klas staat heeft echter alles te maken met de persoonlijkheid. Boutellier (2007) heeft een model ontworpen aangaande de eigen persoonlijke professionaliteit.

Figuur 4. Het model van de logische niveaus. Uit *Beter voor de klas: Werken aan je persoonlijke professionaliteit* (p.47), door A. Boutellier, 2007, Soest: Nelissen.

Iedere leraar is anders door zijn persoonlijkheid. Het SBL (Stichting Beroepsbekwaamheid Leraren) heeft uitspraak gedaan over goede leraren. Volgens hen staat of valt het onderwijs met goede leraren. Deze uitspraak komt overeen met de uitspraak in het rapport van de Algemene Rekenkamer (Alberts & Smaal, 2013) waarin staat dat leraren de spil zijn van het onderwijs. Het SBL zegt het volgende:

Een leraar heeft vakkennis nodig. Maar dat alleen is niet genoeg: hij moet die kennis ook op een goede manier kunnen gebruiken in de praktijk. Pedagogisch inzicht, didactische vaardigheid en organisatorisch talent spelen een grote rol. Een leraar moet kunnen omgaan met leerlingen en collega's. Wat een goede leraar is, valt niet in één zin te zeggen. Men kan niet zeggen dat iemand een goede leraar is door alle gedragingen die passend zijn bij een leraar op te sommen.

Een leraar handelt altijd op basis van zijn kennis, inzicht en vaardigheden. Daarbij zijn beroepsopvattingen, beroepshouding en persoonlijke eigenschappen van belang. Datgene is niet te zien. Het handelen wat men wel kan zien, het waarneembare, is hiervan afhankelijk. Wat een goede leraar is, is volgens het SBL een ingewikkelde zaak (SBL, geciteerd in Boutellier, 2007)..

Leerlingen herinneren zich nog de leraar die iets bijzonders hadden of deden, bijvoorbeeld mooi vertellen. Ze denken tevens veel aan het karakter van de leraar. Deze was aardig, streng, vrolijk of het tegenovergestelde van deze genoemde gedragingen. Leren op school gebeurt bewust en onbewust. Leraren dragen kennis over, maar de leerlingen leren ook van de leraar zonder dat deze door heeft dat hij kennis overdraagt. De leerling in de klas ervaart de leraar in de omgang met de omgeving (leerlingen, ouders en collega's). Boutellier (2007) maakt onderscheid tussen specifieke en aspecifieke factoren. Bij de specifieke factoren draait het om de vakinhoudelijke kennis, didactische en methodische kennis en vaardigheid, pedagogisch en psychologisch inzicht. Onder de aspecifieke factoren valt de manier waarop wordt lesgegeven, of de leraar betrokken is, de manier waarop hij persoonlijk is en hoe hij contact maakt. Hoe een leraar les geeft heeft te maken met de persoonlijkheid.

Leerlingen leren het meest van leraren die hen inspireren. Het heeft invloed op de leerling, zijn welbevinden, leerhouding, prestaties en de algehele ontwikkeling. Tevens hebben de factoren invloed op de sfeer in de klas, op de samenwerking in het team en op de school. Ze hebben invloed op het contact met de kinderen, de collega's en de ouders. Alle aspecten van de persoonlijkheid tonen we via onze lichaamstaal. Zeker kinderen zijn gevoelig voor deze signalen. Het is belangrijk voor een leraar zichzelf te kennen. Zichzelf onderzoeken vanuit een echte interesse (Boutellier, 2007). Van daaruit weet de leraar wat hij nodig heeft en kan hij zorg dragen voor zichzelf en anderen. Zodat de leraar meer en meer met plezier blijft werken, ook in een sterk veranderende omgeving. De leraar kan de leerlingen inspireren en hij zal zich prettig voelt binnen de werkomgeving. Het welzijn van de leraar komt volgens Boutellier (2007) voor het welzijn van de leerlingen. Wanneer een leraar het goed met zichzelf heeft, doet dat ook de kinderen goed wat tevens het welzijn van de kinderen bevordert. Inzicht hebben in jezelf vormt volgens Boutellier (2007) de basis van het professionele handelen in de klas. Een gedeelte van het professioneel handelen wordt instrumentaal aangeleerd d.m.v.

de competenties. De competenties kan men aanleren en deze zorgen ervoor dat een leraar startbekwaam is wanneer deze de competenties beheerst. Wanneer een leraar wil werken aan zijn professionaliteit is het belangrijk dat hij weet hoe hij in elkaar steekt om met bepaalde situaties om te kunnen gaan (Boutellier, 2007). Een leraar moet bijvoorbeeld professioneel kunnen omgaan met ouders, ook wanneer er een boze ouder op de stoep staat. Voor een leraar is het dan ook belangrijk om te reflecteren op zichzelf in allerlei situaties. Hij denkt na over zijn gedrag, gevoel, impuls, reactie en patronen. Een leraar bezit de kennis en vaardigheden om zijn beroep uit te kunnen oefenen. Echter betreft een professioneel leraar ook zichzelf erbij. Lesgeven kan een leraar niet buiten zichzelf om doen, maar hij is zelf het instrument waarmee hij zijn vak uitoefent. Wanneer een leraar goed voor zichzelf zorgt, maakt dit de weg vrij voor goede zorg voor de leerlingen (Boutellier, 2007). Een leraar kan werken aan zijn eigen professionaliteit door op zichzelf te reflecteren. Hij onderzoekt de manier waarop hij reageert in een bepaalde situatie. Het doel hiervan is het verkrijgen van inzicht, te begrijpen en ervan te leren. Nadenken over wat we doen gebeurt heel vaak, dit kan vooraf, gedurende de situatie of achteraf (Boutellier, 2007). Op de pabo wordt er van studenten gevraagd te reflecteren, tot vervelends aan toe aldus Boutellier (2007).

De manier waarop leraren reflecteren staat in relatie tot de persoonlijkheid. De persoonlijkheid zal bepalen hoe er gereflecteerd wordt op de situatie en op het eigen gedrag. Vaak zoeken mensen de oorzaken bij een ander of aan de omstandigheden. Echter zijn er ook mensen die de oorzaak bij zichzelf zoeken. In succesvolle situaties schrijven deze personen het succes toe aan anderen, waar de personen die de oorzaak bij andere neerleggen juist het succes aan zichzelf toeschrijven (Boutellier, 2007). Mensen reageren vanuit een vast patroon, waardoor reflectie niet veel zal opleveren wanneer dit zo blijft. Patronen zijn niet zomaar te veranderen volgens Boutellier (2007). Tijdens het reflecteren hebben mensen vaak hun commentaar klaar. Mensen willen zelf commentaar geven op wat ze doen. De ervaring zelf laten zij nauwelijks tot hen doordringen. Mensen denken alleen aan het commentaar dat door het hoofd spookt.

Voor reflectie moet een leraar tijd nemen (Boutellier, 2007). Doordat in het onderwijs de leraren hun handen vol hebben aan alles wat er op hen af komt is er niet altijd tijd voor reflectie. In het onderwijs komt een leraar in aanraking met leerlingen die zorg nodig hebben en grote klassen. Ook de vernieuwingen spelen een rol. Eerst kwam het adaptief onderwijs en het rugzakje, wat zich verder heeft ontwikkeld tot de Wet op passend onderwijs. Door al deze zaken wordt er geen tijd uitgetrokken voor het leren van de situaties die zich hebben voorgedaan aldus Boutellier (2007).

Wanneer een leraar reflecteert is dit belangrijk te doen vanuit een positieve houding, zonder er meteen iets mee te doen of commentaar te hebben. Dit probeert hij buiten beschouwing te laten. Het is belangrijk niet meteen een oordeel klaar te hebben, wat zorgt voor een negatieve houding. Een leraar probeert dingen die goed gaan, en dingen waarover hij niet tevreden is te accepteren en van daaruit een leerhouding te ontwikkelen. Ik kan én kan nog

veel leren, aldus Boutellier (2007). Echter helpt ook het ontvangen van feedback een leraar om goed te kunnen reflecteren. Wanneer een student of leraar deze niet automatisch krijgt is het zinvol feedback te vragen van medestudenten of collega's. Wanneer men tot actie wil overgaan is het handig een voornemen vast te leggen in een contract. Daarin wordt beschreven om wat voor voornemen het gaat, wat men wil bereiken, hoe en in welke tijd men dit wil doen. Tevens wordt hierin beschreven wanneer op dit voornemen wordt gereflecteerd (Boutellier, 2007).

Een kenmerk van een professionele houding als leraar is volgens Boutellier (2007) ook weten welke kanten er aan de eigen persoonlijkheid zitten, welke men vanzelf doet omdat ze bij de persoon horen. Dit om bewuster te kunnen handelen.

Veranderen van gedrag is mogelijk, waarbij de vraag 'wat doe ik?' wordt beantwoord. Gedrag passen we aan de omstandigheden aan. Sommige dingen gaan vanzelf, deze zijn ingesleten. Deze zijn niet gemakkelijk te veranderen omdat deze samenhangen met diepe overtuigingen van onszelf. Als een leraar bezig is op het niveau van vaardigheden, beantwoordt hij de vraag 'hoe doe ik het?'. Vaardigheden kan een leraar aanleren door te oefenen en te doen. De overtuigingen geven vervolgens richting aan het handelen. De vraag 'waarom doe ik zo?' speelt hierin een rol. Iedereen heeft zijn eigen waarden en normen. Onze overtuigingen zijn, bewust of onbewust de motor achter ons handelen (Boutellier, 2007).

De eigen persoonlijkheid kan men niet veranderen, maar men kan er wel anders mee omgaan. Het gaat daarbij om karaktereigenschappen. Persoonlijkheidskenmerken zijn zo sterk dat ze door alles heen komen. Karaktereigenschappen kunnen ook als excuus worden gebruikt voor het handelen. Daar luidt de zin: 'Ik ben nu eenmaal zo.' Onder het zelf wordt de ware natuur van iemand verstaan. Het zelf gaat achter de persoonlijkheid schuil. Deze binnenste kring van het model is niet voor iedereen het zelf. De bovenstaande niveaus die tevens weergegeven zijn in het model (figuur 4) hangen nauw met elkaar samen. De zeven competenties kan een leraar niet los van hem zelf ontwikkelen omdat het instrument waarmee hij les geeft hemzelf betreft. De binnenste niveaus waaronder de persoonlijkheid en overtuigingen hebben invloed op de ontwikkeling van de professionaliteit van de leraar (Boutellier, 2007).

H10 Korte beschrijving van dit hoofdstuk

Dit hoofdstuk geeft een beknopte samenvatting en conclusie van H7 (een kijkje in het verleden en heden), H8 (passend onderwijs in de praktijk) en H9 (de competentie van de startende leraar).

H10.1 SAMENVATTING LITERATUURONDERZOEK

De kweekschool heeft in de loop der jaren grote ontwikkelingen doorgemaakt. Het curriculum van de opleiding veranderde, maar ook het aanzien en het niveau van de opleiding. Ook speelden maatschappelijke veranderingen en ontwikkelingen op het gebied van geloof een rol. De kweekschool van vroeger verschilt eigenlijk qua inhoud niet heel veel van de huidige pabo. De zaakvakken zoals aardrijkskunde, geschiedenis en natuur werden aangeboden en getoetst. Net zoals op de huidige pabo kwam niet alleen de kennis maar ook de didactiek aan bod. Ook kregen de kwekelingen net zoals nu de studenten onderwijs in rekenen en schrijven. De Nederlandse les bestond uit grammatica, spelling, schriftelijke en mondelinge taalbeheersing, letterkunde maar ook het lezen van poëzie en gedichten. Er werd geoefend in het schrijven van sierletters en kalligrafieren. Muziek, tekenen en handenarbeid waren ook vakken die gegeven werden. Kwekelingen leerden blokfluit spelen en legden een repertoire aan kinderliedjes aan. Dit gebeurt nog steeds op de huidige PABO. Voor handenarbeid kregen de kwekelingen een aparte aantekening op de akte. Dit betekende dat de student ook zonder deze aantekening kon slagen voor de opleiding (van Essen, 2006). Ook voor lichamelijke opvoeding werd een aparte aantekening verkregen, daarvoor moest men ook examen doen. Dit examen bestond uit twee proeven van bekwaamheid. In die tijd kregen kwekelingen ook les op zaterdag. Er was niet zoals in het huidige onderwijs sprake van een vijf daagse werkweek. Handwerken was iets voor de vrouwen. Zij leerden knippen, naaien, breien haken en andere handwerken. Dit wordt op de huidige pabo nog wel eens bij handvaardigheid gedaan. Net als in het huidige onderwijs liepen de kwekelingen stage om te leren in de praktijk. Dit noemde men toen kweken. Ook kreeg men onderwijs in pedagogiek, de opvoedkunde. Wat blijft is dat ook op de huidige opleidingen net zoals vroeger geëxperimenteerd wordt door vernieuwingen in te voeren en het programma te veranderen. Een leraar kan altijd blijven leren doordat het onderwijs altijd in ontwikkeling blijft en men leert door te ervaren. Studenten hebben de kans verder te studeren en zich te specialiseren door bijvoorbeeld een master te volgen. Toch blijft het voor de opleiding onmogelijk alles bij te brengen aan studenten en daarmee een leraar af te leveren die op alles is voorbereid. De behoefte aan goede nascholing, tendens in de richting van academisering en kwaliteitsverhoging, praktijkgericht onderzoek is aanwezig.

Ook het onderwijs heeft zich in de loop der jaren ontwikkeld. In het begin van de jaren '90 kwam de zorg centraal te staan. De eerste vormen van speciaal onderwijs ontstonden zoals een doven –en blindenschool. Jaren later was er het speciaal onderwijs en speciaal basisonderwijs. Adaptief onderwijs en WSNS ontstonden. In november 2009 kwam staatssecretaris Dijkema met de pannen voor passend onderwijs. Alle leerlingen hebben daarmee recht op een passende onderwijsplek. Scholen krijgen zorgplicht. Leerlingen met een handicap of gedragsproblemen gaan naar het reguliere basisonderwijs en krijgen daar de begeleiding die ze nodig hebben. Deze leerlingen hebben namelijk extra ondersteuning nodig. Deze zal veelal door de leraar geboden moeten worden.

Leraar zijn is een veelzijdig beroep en een leraar moet over veel kwaliteiten beschikken. Leraren werken aan hun beroepsbekwaamheid. Zij dienen bekwaam te zijn en te blijven volgens de Wet-BIO die in 2004 is ingegaan. Dit houdt in dat de leraar kennis, houding, visie en vaardigheden verbeterd (van Eijkeren, 2005). Dit kan de leraar doen door te reflecteren op eigen werk, vakliteratuur te lezen en ervaringen te delen met collega's, door het werken aan een POP, het volgen van cursussen of door scholing .

Leraren krijgen te maken met veel verschillende leerlingen, mede door de komst van passend onderwijs. Doordat leerlingen met een beperking of handicap worden opgenomen in het reguliere basisonderwijs kan de leraar een hogere werkdruk ervaren. Iedere leraar zal de invoering van passend onderwijs anders ervaren (Paalman & Kool, 2010). Uit onderzoek van Smeets et al. (2007) is echter gebleken dat leraren die een positieve houding hebben ten aanzien van zorgleerlingen in het regulier basisonderwijs, dit ook positieve gevolgen heeft voor de leerling. Zij zeggen dat de leerlingen minder kans hebben om doorverwezen te worden (Smeets, et al., 2013). Ook bleek uit datzelfde onderzoek dat leraren vrij positief zijn over het opnemen van zorgleerlingen. Startende leraren maar ook leraren die zich al op de werkvloer bevinden kunnen zich voorbereiden door bronnen te raadplegen zoals vakbladen, vaktijdschriften, boeken en websites. Ook kunnen zij informatie aanvragen of bijeenkomsten bijwonen. Scholen zijn bezig met de voorbereiding op passend onderwijs. Er worden cursussen geboden, bijvoorbeeld in klassenmanagement of coöperatief leren waar een startende leraar al veel van kan leren. Op de opleiding en op de werkvloer kan er met anderen gesproken, ervaringen worden gedeeld en kan er gediscussieerd worden.

Het denken vanuit behoeften van de leerlingen doet beroep op de professionaliteit van de leraar. Leraren differentiëren door verlengde instructie te bieden aan leerlingen, individuele hulp of door materialen te gebruiken. Diagnose of niet, een leraar probeert deze leerlingen te begeleiden kijkend naar de mogelijkheden van de leerling en naar wat hij kan (Paalman & Kool, 2010).

Een leraar dient te voldoen aan de SBL competenties om aan te kunnen geven dat hij competent is. Maar wat moet een leraar dan kunnen? Een leraar moet goed met kinderen om kunnen gaan en weet hebben van communicatietheorieën, groepsdynamica en interculturele communicatie (interpersoonlijk). Een leraar moet in staat zijn een leef- en werkklimaat te

creëren (organisatorisch). Dat vraagt kennis van klassenmanagement. Een leraar komt in aanraking met collega's waardoor samenwerking belangrijk is (samenwerking met collega's) (van Essen, 2006). Dit vraagt om kennis van methodieken voor samenwerking en intervisie, maar ook kennis van leerlingvolgsystemen. Ook dient een leraar goed contact te hebben met ouders en buitenschoolse instellingen (samenwerking met de omgeving). Als laatste dient een leraar zich professioneel te ontwikkelen (reflectie en ontwikkeling). Daar horen de begrippen (zelf)kritiek, feedback en intervisie bij. Ook dient hij op de hoogte te zijn van nieuwe ontwikkelingen omtrent het onderwijs. Dit alles samen maakt een leraar bekwaam (van Essen, 2006).

Voorheen is er onderzoek gedaan door Smeets et al. (2007). Het gevoel zorgleerlingen te kunnen bieden wat zij nodig hebben hangt samen met de mate waarin de leraar zichzelf competent acht in het omgaan met cognitieve verschillen. Ook hangt dit gevoel samen met het feit of leraren het lesgeven aan leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte als uitdaging zien en met de verkregen steun van de intern begeleider.

Naast de SBL competenties heeft het LEOZ Landelijk Expertisecentrum Onderwijs & Zorg onderzocht over welke competenties een leraar moet beschikken om goed te kunnen werken in een 'inclusieve onderwijssetting'. De uitkomst hiervan zijn een tweetal basisdimensies (Claasen, De Bruïne, Schuman, Siemons & Van Velthooven, geciteerd in Schram. E, van der Meer. F, van Os. S, 2013). In *'Omgaan met verschillen'* is tevens onderscheid gemaakt in twee niveaus van passend onderwijs. Deze twee niveaus bestaan uit het omgaan met verschillen gericht op het bereiken van gemeenschappelijke doelen en het bieden van maatwerk voor leerlingen voor wie individuele, specifiek op de leerling afgestemde leer- of pedagogische doelen moeten worden geformuleerd (Schram.E, van der Meer. F, van Os.S, 2013). In *'Omgaan met verschillen'* wordt een aanzet gegeven tot een overzicht van de gevonden competenties, behorende bij de kennis en vaardigheden.

Experts uit het onderzoek (Smeets en Rispens, geciteerd in Smeets et. al 2013) schreven dat de professionaliteit van de leraar van belang is. De basisvaardigheden van de leraar moeten op peil zijn. Onder de basisvaardigheden verstaat men in het onderzoek van Smeets vooral het klassenmanagement en de pedagogische omgang met kinderen. Volgens hen is dit van groter belang dan de vaardigheden die zich specifiek richten op zorgleerlingen. Verbetering van de competenties heeft een gunstige werking op de attitudes van leraren m.b.t. het verzorgen van onderwijs aan zorgleerlingen (Ayramidis & Kayla geciteerd in Smeets, et al., 2013).

Uit het onderzoek naar de kwaliteitseisen voor het onderwijs waarbij leerlingen hun stem mochten laten horen, is naar voren gekomen dat leerlingen graag gevraagd willen worden naar hun gevoel over de handicap of beperking die zij hebben (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011). Zij willen onderwijs waarbij rekening met hen wordt gehouden. Passend onderwijs is er voor iedereen, niemand wordt uitgesloten. Dat is ook wat de leerlingen willen. Echter willen zij geen reguliere school waar gehandicapten óók welkom zijn of erbij mogen

komen, maar waar dit als vanzelfsprekend gezien wordt (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011).

Naast de zorg voor het kind moet een leraar ook zorg dragen voor zichzelf. Een leraar draagt verantwoordelijkheid voor de eigen taken, dient zijn grenzen te bewaken en eigen emoties en gevoelens te respecteren (van Eijkeren, 2005).

H10.2 CONCLUSIE LITERATUURONDERZOEK

De kweekschool heeft grote ontwikkelingen doorgemaakt, maar is op inhoudelijk gebied niet veel verandert in vergelijking tot de pabo van nu. Toch blijft het voor de opleiding onmogelijk kant en klare leraren af te leveren. De leraren kunnen hogere werkdruk ervaren door de komst van passend onderwijs en zij zullen dit ieder op de eigen manier ervaren (Paalman & Kool, 2010). De leraar kan zich echter voorbereiden op passend onderwijs. Uit het literatuuronderzoek is wel gebleken dat de leraar over veel kwaliteiten moet beschikken. Hij dient bekwaam te zijn en te blijven door te reflecteren op eigen werk, vakliteratuur te lezen en ervaringen te delen met collega's, door het werken aan een POP, het volgen van cursussen of door scholing. Als de leraar de SBL competenties beheerst, dan is hij competent. Een positieve houding ten aanzien van zorgleerlingen blijkt een positief effect te hebben op de leerlingen en de leraren bleken uit onderzoek van Smeets, et al., 2013 ook positief te zijn over zorgleerlingen. Het denken vanuit behoeften van de leerlingen doet beroep op de professionaliteit van de leraar. De leraar kan in de klas differentiëren om in de behoeften van leerlingen te kunnen voorzien. Het gevoel van competentie in het begeleiden van zorgleerlingen hangt samen met de mate waarin de leraar zichzelf competent acht in het omgaan met cognitieve verschillen, de kijk op het omgaan met zorgleerlingen en de steun (Smeets et al. 2007). De basisvaardigheden en professionaliteit van de leraar speelt een grote rol in de begeleiding van leerlingen. Naast de SBL competenties zijn er twee basisdimensies en aanvullende competenties passend onderwijs ontstaan waaraan een leraar kan werken. Leerlingen willen onderwijs waarbij rekening met hen wordt gehouden en een school waar het als gewoon wordt gezien dat er leerlingen met een handicap onderwijs volgen (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011). Belangrijk volgens van Eijkeren (2005) is dat naast alle zorg voor het kind de leraar ook zorgt voor zichzelf (van Eijkeren, 2005).

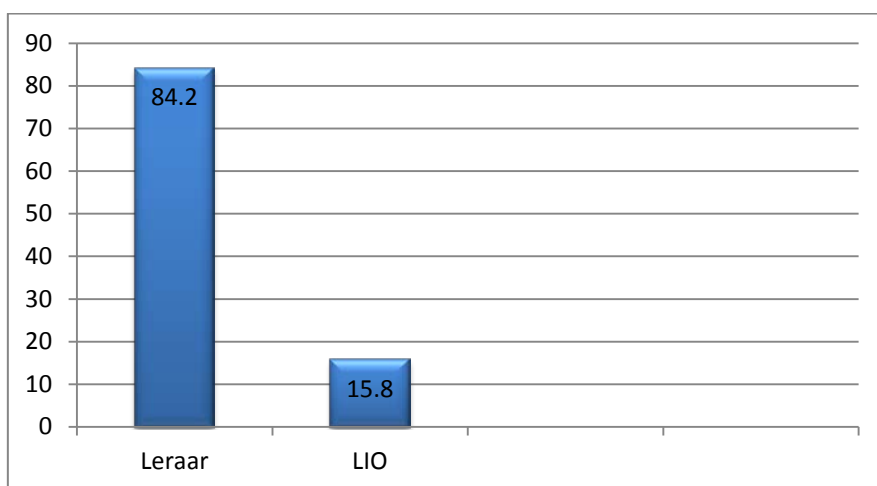
H11 Korte beschrijving van dit hoofdstuk

De uitkomsten van het praktijkonderzoek worden in dit hoofdstuk kort toegelicht. In iedere paragraaf wordt een deel van de uitkomst van het praktijkonderzoek toegelicht. De resultaten worden weergegeven in procenten. Een aantal grafieken worden getoond. Ook deze geven de uitkomst in procenten weer. Achten de startende leraren zich competent in het begeleiden van leerlingen? Hoe zit het met de kennis, ervaring en scholing van deze starters? De enquêtevragen zijn opgenomen in **bijlage G** ter verheldering.

H11.1 ALGEMENE GEGEVENS RESPONDENTEN

Er hebben 19 startende leraren meegewerkt aan het enquête onderzoek. (84,2%) 16 van deze startende leraren bevinden zich al op de werkvloer. De overige 3 (15,8%) zijn nog in opleiding.

Startende leraren

Geslacht

89,5% van de startende leraren is vrouw en 10,5% man.

Opleiding

De startende leraren zijn zowel via de HAVO als het MBO op de pabo terecht gekomen. Een aantal heeft voorafgaand aan de pabo VMBO gevolgd. Een aantal startende leraren hebben een cursus of post hbo gedaan, namelijk de master sen, gymopleiding, coaching cursus, cursus video interactie en OSPO (Opleiding Schoolleider in het Primair Onderwijs).

Leeftijd

De startende leraren hebben een gemiddelde leeftijd van 28 jaar.

Ervaring

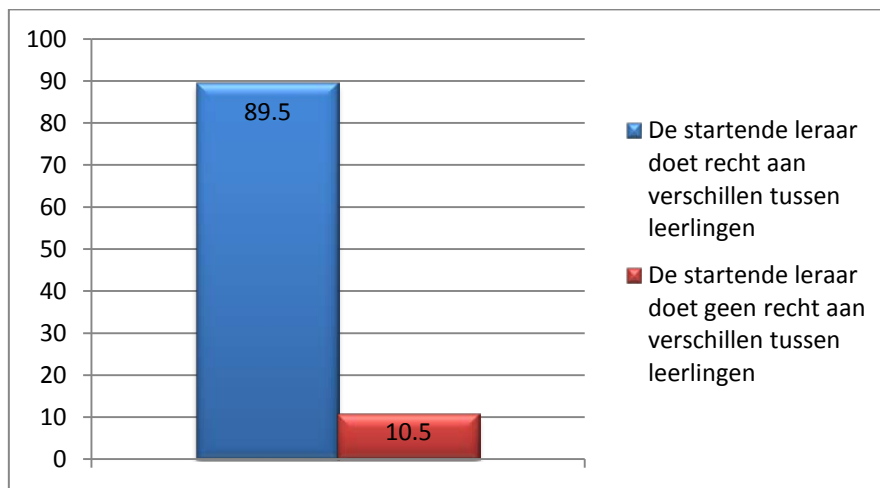
De startende leraren variëren in ervaring van 1 tot 5 jaar. Gemiddeld werken zij 3,6 jaar in het basisonderwijs. De studenten studeren aan een school in Zwolle of in Emmen en zitten in hun LIO stage, zij zijn een Leraar In Opleiding.

H11.2 PASSEND ONDERWIJS, JA OF NEE?

De startende leraren weten wat passend onderwijs inhoudt. Zij zijn het er mee eens dat ieder kind recht heeft op goed onderwijs. Het onderwijs moet volgens hen uitgaan van de mogelijkheden van een leerling en niet vanuit de beperkingen. Daar zijn alle startende leraren met gedeeltelijk of volledig mee eens.

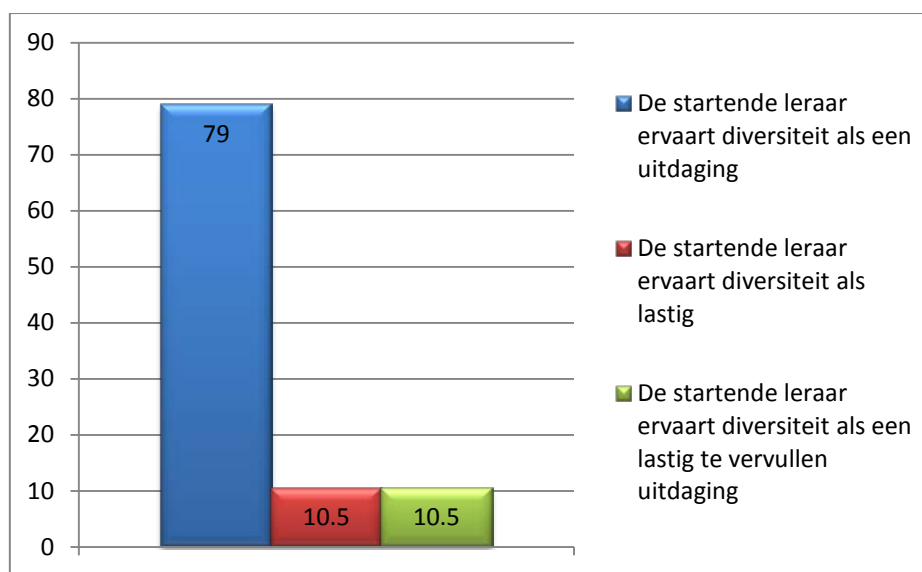
Iedere leerling is anders. De startende leraren erkennen dit. 89,5% van de ondervraagden geeft aan dat hij recht doet aan verschillen tussen leerlingen. 87,5 % van de startende leraren doet dit door verschil te maken in instructie, werkvormen én in het aanbieden van de leerstof. Twee startende leraren beperken zich tot het aanbieden van of verschil in instructie of verschil in leerstof.

Verschillen tussen leerlingen

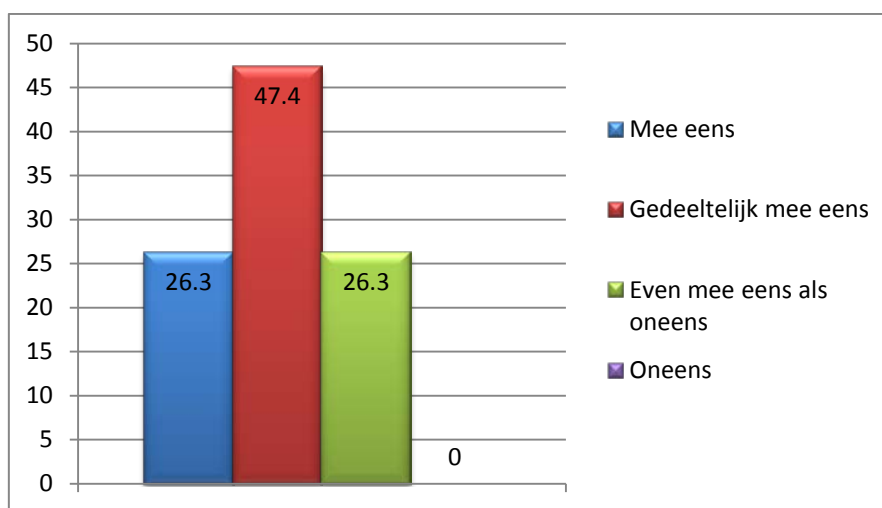
Met de komst van passend onderwijs gaan leerlingen met een stoornis, beperking of handicap naar het reguliere basisonderwijs. 79% van de startende leraren ervaart de omgang met een diversiteit aan leerlingen in de klas als een uitdaging. Maar liefst 10,5% ervaart het als lastig. De overige (10,5%) gaf aan dat het een uitdaging is, die lastig te vervullen/bereiken is. Echter hebben alle startende leraren hoge verwachtingen van leerlingen.

Diversiteit in de klas

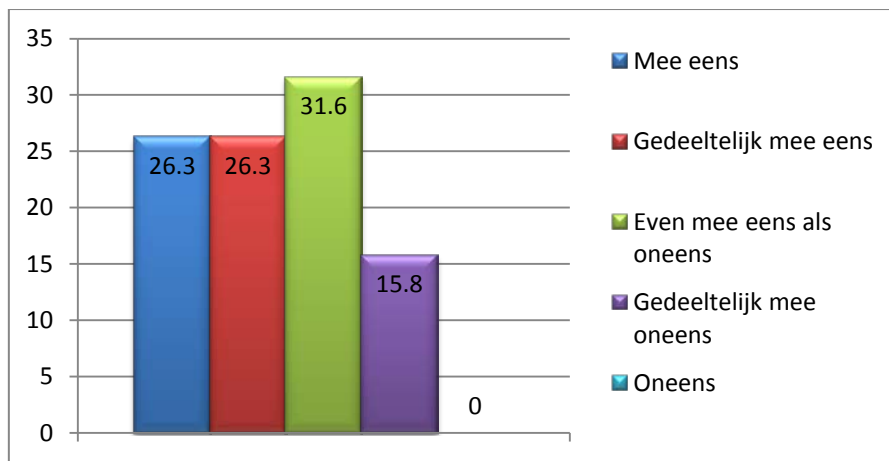

De startende leraren ervaren dat ze tijd en handen te kort hebben in de klas voor het bieden van passend onderwijs. 'Ik bied passend onderwijs aan de leerlingen in mijn groep.' Niemand is het oneens met deze stelling, dus iedereen doet iets aan passend onderwijs.

Ik kom tijd en handen te kort in de klas voor het bieden van passend onderwijs

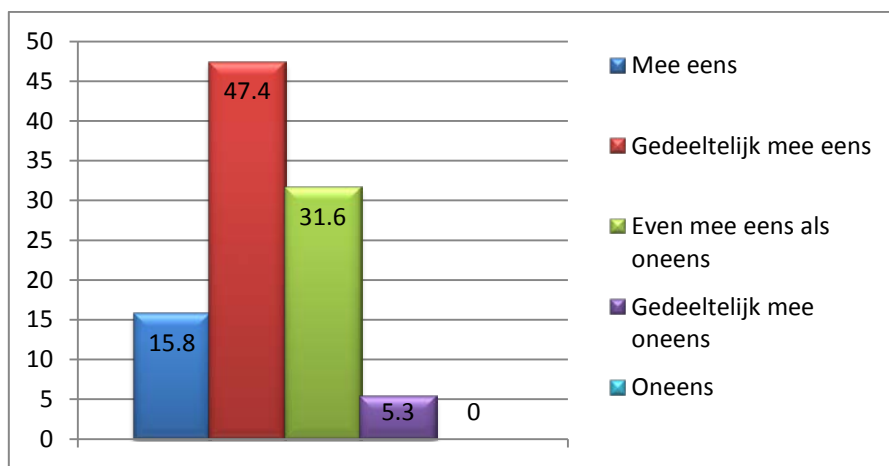

Ik voel me betrokken bij passend onderwijs

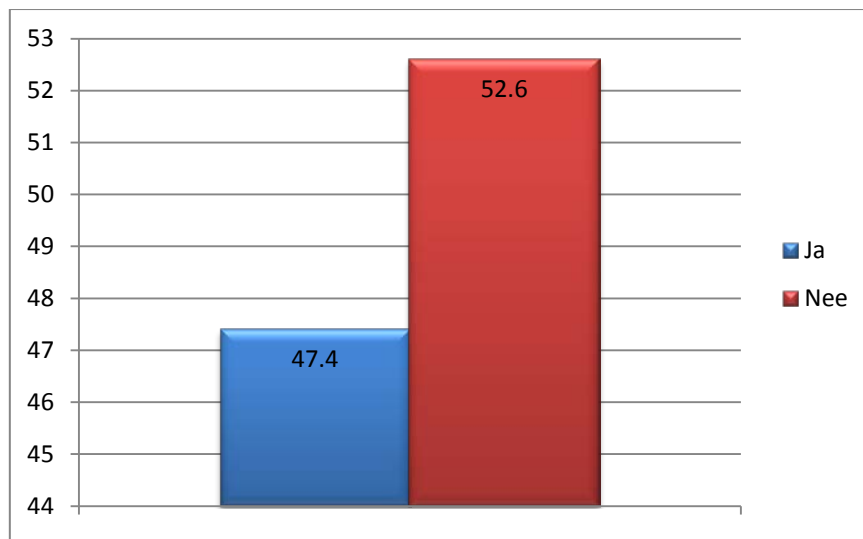
De startende leraren ervaren de mate van betrokkenheid bij passend onderwijs anders, maar er is niemand die zich niet betrokken voelt.

Ik ben op de hoogte van zaken die spelen rondom passend onderwijs

Zoals uit de bovenstaande grafiek blijkt is de ene leraar meer op de hoogte dan de ander van de zaken die rondom passend onderwijs aan de gang zijn. Niemand geeft aan helemaal niet op de hoogte te zijn, dus alle startende leraren weten iets van passend onderwijs.

Zegt de startende leraar ja of nee tegen passend onderwijs?

Over de invoering van passend onderwijs zijn de meningen van de startende leraren verdeelt. De meerderheid van de startende leraren zegt nee tegen passend onderwijs met de volgende redenen:

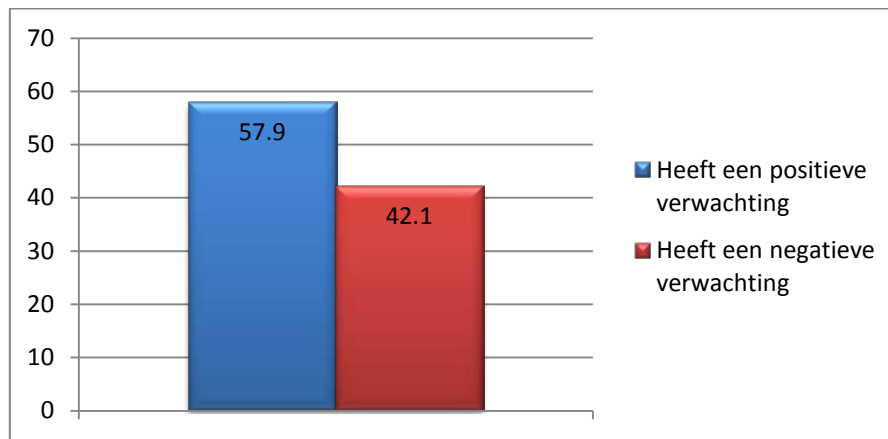
- Scholen die speciaal gericht zijn op deze kinderen kunnen waarschijnlijk meer uit die kinderen halen dan reguliere scholen.
- Passend onderwijs ten koste gaat van de kinderen. Op een gespecialiseerde school komen de kwaliteiten van leerlingen tot hun recht.
- Bang dat de zwakke leerlingen te weinig aandacht kunnen krijgen.
- Denkt en ervaart dat passend onderwijs moeilijk te realiseren is. Bang om kinderen te kort te doen.
- De overtuiging er is dat niet iedere leerling baat heeft bij passend onderwijs. Kinderen worden ongelukkig als ze zich niet op hun eigen manier kunnen ontplooiën.
- De leraar niet gespecialiseerd genoeg is op kinderen te bieden wat zij nodig hebben.
- Minder tijd voor andere leerlingen.
- Dat er al zo goed mogelijk wordt gewerkt aan het passend maken van het reguliere basisonderwijs voor de leerlingen.
- Er wordt nog te weinig kennis en extra hulp geboden.
- De werkdruk te hoog wordt voor de leraar.

Startende leraren die ja zeggen tegen passend onderwijs geven daarvoor de volgende redenen:

- Ieder kind verdient passend onderwijs
- Als leraar kan je niet anders dan goed onderwijs bieden aan leerlingen
- Het in het belang van de kinderen is

Wel gaven een aantal startende leraren aan dat de voorwaarden voor passend onderwijs aan leerlingen nog beter moeten. Ook mag het onderwijs voor andere kinderen niet worden belemmerd en wordt het als uitdaging gezien deze leerlingen te begeleiden. Passend onderwijs, maar niet tegen elke prijs zoals één van de startende leraren aangeeft.

Verwachtingen t.a.v. het begeleiden van zorgleerlingen

De meerderheid van de startende leraren heeft een positieve verwachting ten aanzien van de begeleiding van zorgleerlingen. De startende leraren hebben positieve verwachtingen omdat:

- Er meerdere begeleiders bij de begeleiding van zorgleerlingen betrokken zijn
- Er ervaring is opgedaan in het speciaal onderwijs
- Er veel specialisten zijn waarvan geleerd kan worden
- Er wordt gewerkt door het opstellen van kleine doelen voor de leerlingen die ze in staat zijn te behalen waardoor ze succeservaringen opdoen (goed voor het zelfvertrouwen).
- Het werken met zorgleerlingen als een uitdaging wordt gezien, wel hopen op meer begeleiding qua informatie, opleidingen en cursussen.
- Een leerkracht ervoor gaat!
- Er al ervaring is opgedaan als rugzakbegeleider.
- Het wordt ervaren als een uitdaging.
- Er op de werkvloer genoeg aanwezig is om de zorgleerlingen te begeleiden.
- Er veel steun en hulp wordt verwacht van externe partijen die deze problemen vaker tegenkomen. Zij hebben op specifieke gebieden meer kennis in huis en samen komen leraren en externe partijen tot een plan.

Een van de respondenten geeft aan ja te zeggen tegen passend onderwijs mits er goede begeleiding komt voor leraren.

De startende leraren hebben negatieve verwachtingen omdat:

- Het begeleiden van leerlingen teveel tijd gaat vergen van de leraren.
- Het begeleiden van leerlingen te koste gaat van andere leerlingen.
- Leraren teveel zorgleerlingen in de klas krijgen waardoor zij door de bomen het bos niet meer zien.
- De voorzieningen die nodig zijn om het passend onderwijs tot een succes te maken onvoldoende bij de school terecht komen.
- Leraren hierin niet gespecialiseerd zijn.
- Er steeds meer bezuinigingen worden doorgevoerd in het onderwijs.
- Het lastig is om hen optimaal te begeleiden.
- Er meer zorgleerlingen bij komen en er niet voldoende middelen/mensen/geld is om deze kinderen tegemoet te komen.
- Er wordt gedacht niet de 100% zorg te kunnen verlenen die het kind nodig heeft.

De startende leraren hebben een toekomstbeeld en denken dat passend onderwijs op de volgende manier is ingevoerd in het jaar 2015:

- Kinderen met een beperking zitten bij leeftijdsgenootjes uit de buurt in de klas.
- Er is ondersteunend personeel aanwezig en een extra leraar.
- Er wordt een hogere werkdruk ervaren (ondersteunend personeel helpen en eigen voorbereidingen treffen).
- Lastig voor leraren om aan de vele behoeften te voldoen wat waarschijnlijk voor druk zal zorgen. Tijd/aandacht geven aan kinderen waar /niets/ mee is en die hun schoolperiode /gewoon/ doorlopen.
- Er wordt goed naar elk kind gekeken.
- Hopende dat de middelen/mogelijkheden/handen aanwezig zijn om kinderen op te vangen in het basisonderwijs.
- De rust zoals in het speciaal onderwijs aanwezig is kan niet worden geboden in het basisonderwijs met de middelen die voor handen zijn.
- Meer kinderen blijven binnen de basisschool (wat voor sommige kinderen goed is).
- Leraren leren meer over kinderen met een ondersteuningsbehoefte.
- Er zijn leerlingen die in het basisonderwijs blijven hangen.
- Per leerling wordt er een handelingsplan geschreven, wat veel tijd kost.
- Kinderen die meer aankunnen worden ondergesneeuwd door intensieve leerlingen.
- Er zijn experts binnen de school aanwezig die de leraar hulp bieden.
- De leraar is op de hoogte van de speciale onderwijsbehoeften van de leerlingen in zijn/haar klas. Wanneer de leraar extra hulp nodig heeft, kan de leraar deze ook krijgen. Kinderen die op het moment een rugzakje hebben kunnen ook dan hulp krijgen van extra handen in de school. Ook zou het heel fijn zijn wanneer er geld wordt vrijgemaakt voor leraren die extra kennis willen opdoen door het volgen van opleidingen of cursussen.

- De leraar moet zijn onderwijs heel goed gaan organiseren.
- De klassen zijn groter.
- Onderwijsassistenten in de klas op de reguliere basisschool ter ondersteuning van de leraren.
- Er is weinig geld voor onderwijsassistenten in de klas, leraren moeten veel extra werk doen en is er minder tijd voor de basis –en plusleerling.
- Voor de leraar is het moeilijk om iedereen op zijn eigen niveau/manier te begeleiden.
- De leraar wil veel, maar komt tijd te kort.
- Het kost veel energie van de leraar.
- Er zijn voldoende voorzieningen aanwezig om het onderwijs aan kinderen met een ondersteuningsbehoefte een succes te maken.
- Meer differentiatie in de klas.
- Er is niet zoveel veranderd. Er wordt geprobeerd het onderwijs voor onze leerlingen nu ook al zo "passend" mogelijk niet voldoende. Meer dan dat kunnen we niet doen en hierbij moet iedere leerkracht zijn eigen grens aangeven. Tot hier is het voor mij te behappen en verder dan dat kan ik niet gaan (of het niet aan).
- Doordat de regering niet genoeg geld investeert, is het erg moeilijk om passend onderwijs goed in te kunnen voeren.
- Het speciaal onderwijs is verdwenen.
- Externe partijen zijn onderdeel van het team van de school en werken in de school met de desbetreffende leerlingen samen. Er zijn korte lijnen met externe partijen, zodat vorderingen direct teruggekoppeld worden. Een intensief contact.
- Er zijn een aantal gespecialiseerde scholen ontstaan, maar de meeste scholen gaan op dezelfde voet verder. We zijn namelijk al een aantal jaren bezig met passend onderwijs.
- Geen tijd voor verdieping in de leerstof en druk bij de leraar –en kinderen.

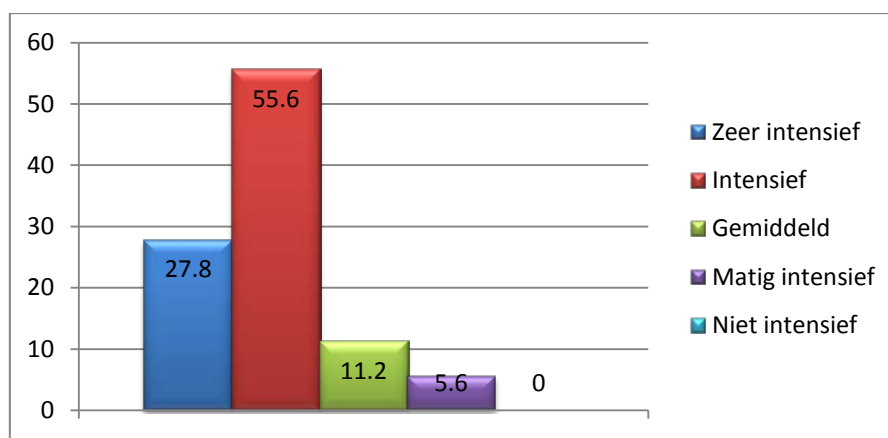
H11.3 ERVARING MET LEERLINGEN MET EXTRA ONDERSTEUNING

94,7% van de startende leraren is in contact gekomen met leerlingen met een stoornis/beperking, handicap of ziekte, namelijk met:

- ADHD
- ADD
- Autisme
- PDD-NOS
- Beelddenken
- Dyslexie
- Asperger
- Gilles de Latourette
- FAS
- ASS

- NLD
- Syndroom van Down
- Hoogbegaafdheid (met agressie)
- Motorische beperkingen
- Taalachterstand/zwak in taal/taalstoornis/spraak –en taalproblemen
- Gehandicapte kinderen
- Kind met een visuele beperking
- Lage intelligentie
- Selectief mutisme
- Kind met kanker

Ervaring van de startende leraren m.b.t. het werken met zorgleerlingen

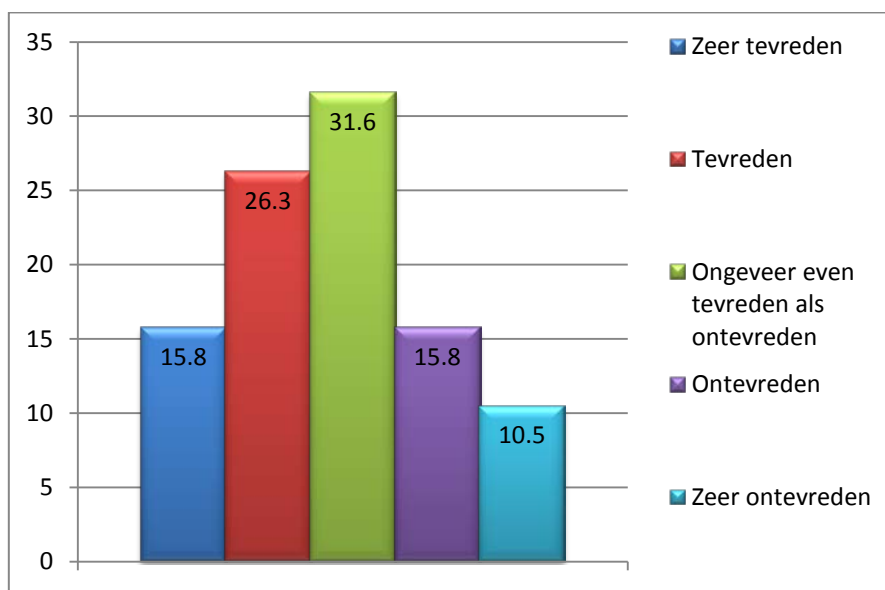
Over het algemeen ervaren de startende leraren het werken met leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte als intensief. Maar liefst 55,6% geeft intensief aan en 27,8% zelfs zeer intensief.

H11.4 TOEGERUST EN GESCHOOLD IN PASSEND ONDERWIJS

42,1% van de startende leraren vindt dat de school waarop hij werkzaam is toegerust op passend onderwijs. Ook 42,1% geeft aan dat dit gedeeltelijk in orde is. 10,5% is er gedeeltelijk mee oneens en 5,3% oneens. Volgens de startende leraren is er niet genoeg geld, is er niet veel ruimte en mogelijkheden voor meer en extra begeleiding, zijn de klassen te groot en worden de groepsplannen nog niet voldoende uitgevoerd.

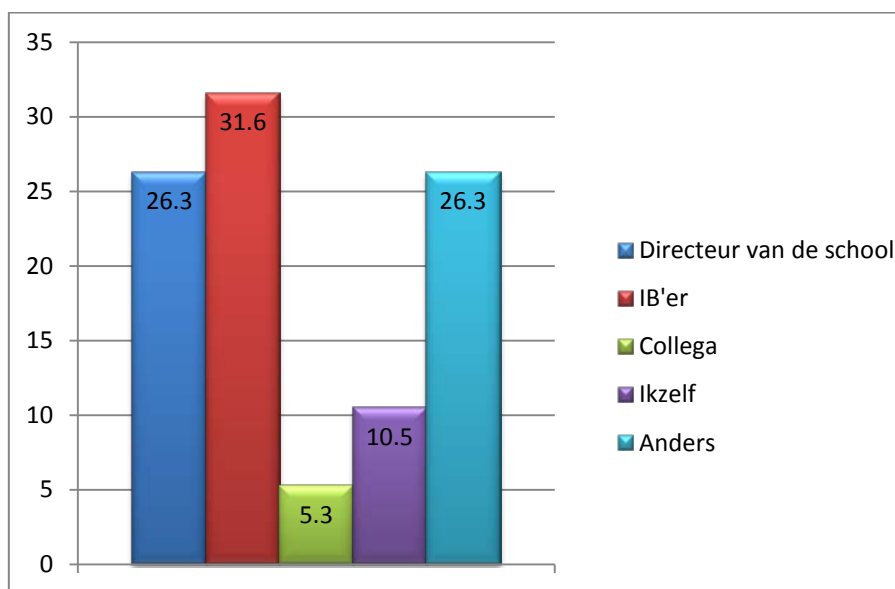
De startende leraren komen vrijwel allen nog niet zo lang geleden van de pabo opleiding af. Ze hebben gemiddeld zo'n 3,6 jaar ervaring in het basisonderwijs. De vraag of het onderwijs op de pabo inhoudelijk aansluit bij passend onderwijs wordt door geen van de startende leraren volmondig met 'mee eens' beantwoord. 63,2% is er gedeeltelijk mee eens, 10,5% gedeeltelijk mee oneens en 26,3% is er helemaal mee oneens.

De mate van tevredenheid waarin de startende leraren geschoold zijn in het bieden van passend onderwijs aan leerlingen

De mate waarin de leraar geschoold is in het bieden van zorg is ook verschillend. Niet iedereen is even tevreden. 42,1% van de startende leraren ervaart een vorm van tevredenheid, 26,3% van ontevredenheid. De overige 31,6% zit er tussen in. Zij ervaren geen erge ontevredenheid of tevredenheid. Er is wel een groep die ontevredenheid ervaart of ervaren heeft.

Vorbereiding van de startende leraren op nieuwe ontwikkelingen binnen passend onderwijs vindt plaats door:

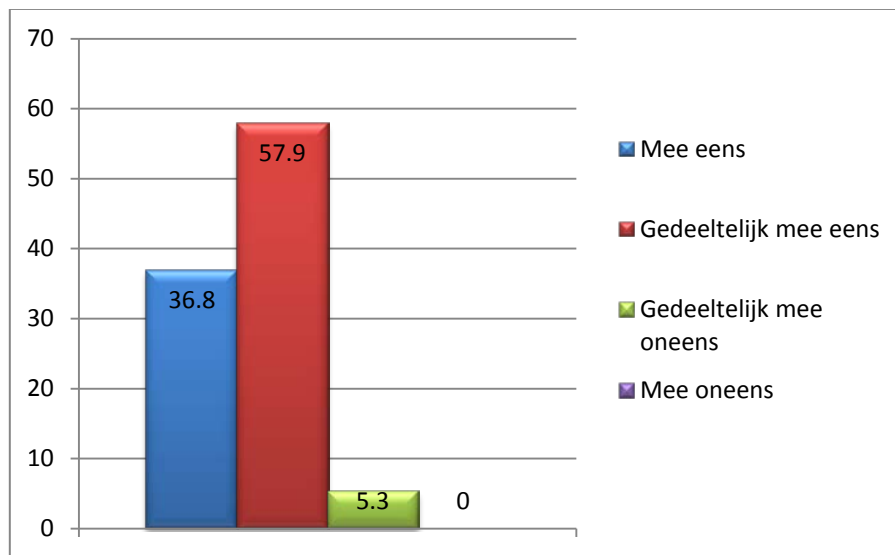
De startende leraren worden op de hoogte gehouden door de directeur, IB'er, collega's en door zichzelf of een combinatie ervan.

De overdracht van kennis over nieuwe ontwikkelingen vindt vooral plaats door in gesprek te gaan met anderen, met maar liefst 42,1%. Dit stemt overeen met de uitkomst dat startende leraren vooral beroep doen op de directeur en IB'er als ze zichzelf willen voorbereiden op nieuwe ontwikkelingen. De rest raadpleegt bronnen (36,8%), waarna het volgen van cursussen of scholing (10,5%) volgt. Daarnaast geven startende leraren aan elkaar soms artikelen door te sturen, ze op de hoogte worden gehouden in vergaderingen en zelfs alle bovengenoemde antwoorden ervaren (10,5%).

H11.5 COMPETENTIE EN PROFESSIONALITEIT VAN DE STARTENDE LERAAR

Of startende leraren zichzelf competent achten in het begeleiden van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte? Zie daarvoor de onderstaande grafiek. Bij de competentie komt meer kijken zoals de SBL competenties, competenties passend onderwijs en de kennis, scholing en ervaring van startende leraren.

Ik kan leerlingen met een ondersteuningsbehoefte begeleiden

5,3% is er gedeeltelijk mee oneens met de bovenstaande stelling. De meeste startende leraren zijn er gedeeltelijk mee eens. De startende leraren vinden ook dat zij geheel of gedeeltelijk over de kennis beschikken m.b.t. het bieden van maatwerk en omgaan met verschillen (uit competenties passend onderwijs).

Men spreekt volgens de startende leraren van passend onderwijs wanneer:

- Er rekening wordt gehouden met speciale wensen en behoeften van leerlingen (lichamelijke/geestelijke beperking/handicap).
- Het onderwijs op deze verschillen in behoefte is aangepast.
- Er wordt gekeken naar waar het kind zich het beste kan ontwikkelen.
- Er samen met professionals wordt gewerkt.
- Er wordt gekeken naar wat we het kind kunnen bieden en of dit de beste oplossing is.

- Kinderen zich volledig kunnen ontwikkelen op een school, dus de kennis en materialen hiervoor aanwezig zijn.
- Er gewoon basisonderwijs is voor kinderen die anders naar het speciaal onderwijs zouden gaan.
- Kinderen leren op hun eigen niveau.
- Voor leerkracht en leerling er een veilige plek is om te ontplooiën (voor de leraar ook realistisch en organisatorisch haalbare doelen).
- Het onderwijs aansluit op de belevingswereld van kinderen.
- Het hoogst haalbare eindniveau wordt getracht te behalen.
- Iedereen welkom is op school.

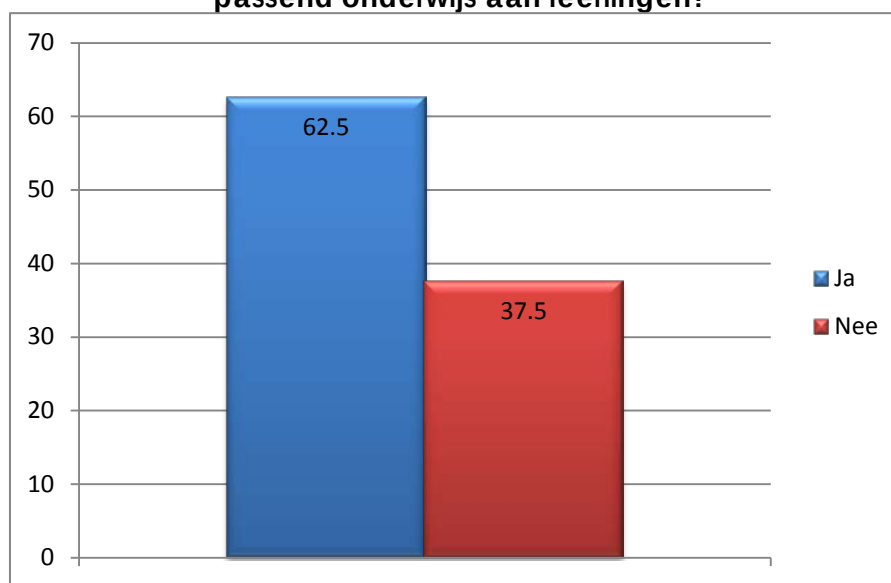
42,1 % van de startende leraren heeft het gevoel dat met de begeleiding die zij bieden aan de leerlingen de zorgvraag van de leerling beantwoord wordt. 57,9% heeft het gevoel dat de zorgvraag van de leerling gedeeltelijk wordt beantwoord.

In het opstellen van sub(groep) –en individuele handelingsplannen achten de startende leraren zich volledig (63,2%) en gedeeltelijk (36,8%) bekwaam.

De startende leraren achten zich allen volledig of gedeeltelijk bekwaam in de competenties passend onderwijs: vaardigheden in het omgaan met verschillen en het bieden van maatwerk. Niemand van de startende leraren geeft aan zichzelf hierin niet bekwaam te vinden.

De meeste startende leraren ontvangen geen begeleiding of coaching in het bieden van passend onderwijs aan leerlingen. Dit is maar liefst 47,4%. De daarop volgende meerderheid is voorbereid tijdens de pabo opleiding. Andere startende leraren geven aan dat de IB'er de kinderen nauwlettend in de gaten houdt, er regelmatig overleg plaatsvindt binnen het team en er gezamenlijk aan werken of met behulp van collega's.

Willen de startende leraren begeleiding/coaching ontvangen in het bieden van passend onderwijs aan leerlingen?

62,5% van de startende leraren geeft aan begeleiding of coaching te willen ontvangen in het bieden van passend onderwijs aan leerlingen. Daarbij horen de volgende uitspraken:

‘Als passend onderwijs wordt ingevoerd wordt het toch erg belangrijk dat je als leerkracht weet hoe je ermee om moet gaan.’

‘Er zijn zoveel verschillende problematieken en deze heb je echt niet allemaal op de opleiding gehad. Hoe ga ik er mee om en vooral hoe organiseer ik dit in de klas?’

‘Ik wil weten hoe dat in zijn werk gaat. Ik lees er informatie over, maar ik weet niet hoe het precies eruit gaat zien,’

Nee, ik wil geen coaching/begeleiding ontvangen omdat ‘ik de Master SEN heb gedaan’.

De leraar die aangeeft dat hij geen begeleiding of coaching wil ontvangen is omdat hij al een master gevolgd heeft over de begeleiding van leerlingen. Hij of zij zal zich hier waarschijnlijk al competent in voelen en geen behoefte hebben aan meer begeleiding.

Pedagogische competentie

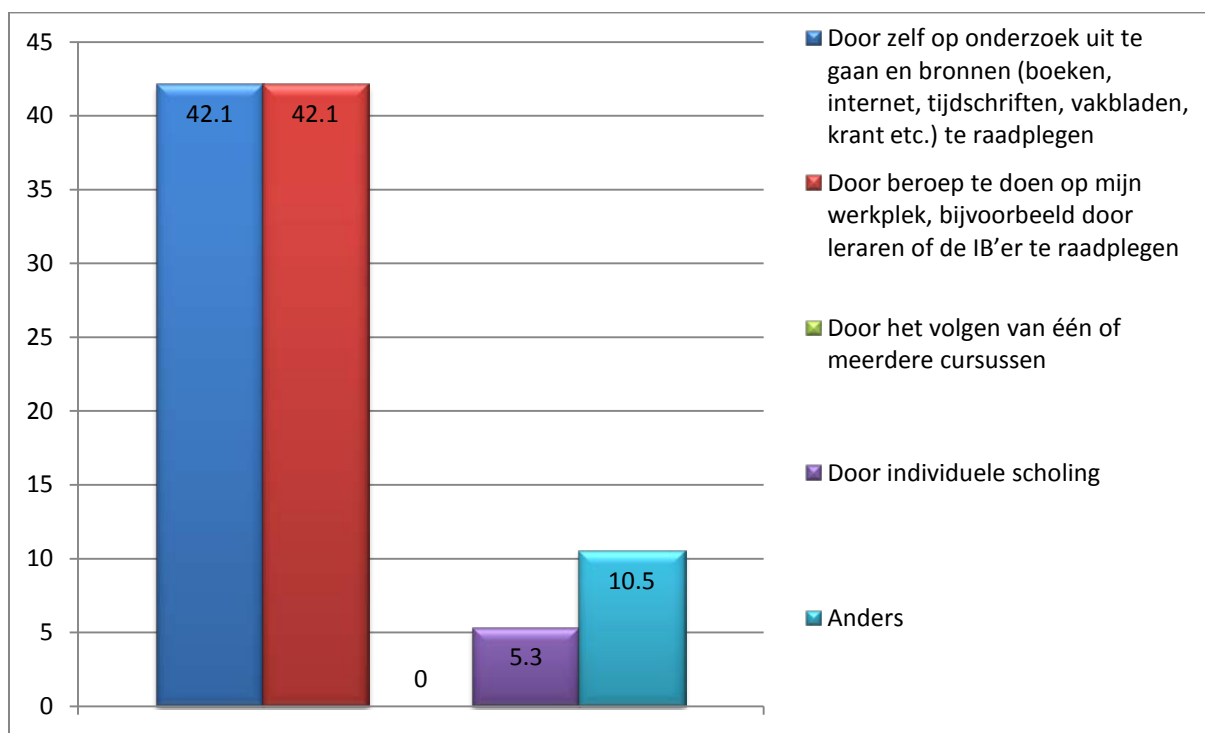
63,2% van de startende leraren acht zichzelf het meest bekwaam in de pedagogische competentie. Dit betekent dat zij zorgen voor een veilige leeromgeving en de persoonlijke, sociale en morele ontwikkeling van leerlingen bevorderen. Daarnaast bevorderen ze de ontwikkeling van leerlingen tot een zelfstandig en verantwoordelijk persoon. De rest van de antwoorden is verdeeld over de organisatorische competentie (15,8%), competent in samenwerken met collega's (10,5%), competent in reflectie en ontwikkeling (5,3%) en de interpersoonlijke competentie (5,3%).

Competentie in samenwerking met de omgeving

De startende leraren achten zich het minst bekwaam in de competentie in samenwerking met de omgeving. Dit houdt in dat zij het lastig vinden een relatie te onderhouden met ouders, de buurt, bedrijven en instellingen in het belang van de leerling. Dit is 52,6%. Daarnaast geeft 26,3% aan dat hij zich het minst bekwaam acht in de competentie reflectie en ontwikkeling. De rest is verdeeld over de pedagogische en organisatorische competentie.

Een leraar dient bekwaam te zijn en te blijven. 21% van de startende leraren geeft aan de competentie in samenwerking met de omgeving te werken door zelf aan de slag te gaan met bronnen, 52,6% doet beroep op zijn of haar werkplek (andere leraren of IB'er), 10,5% volgt cursussen en 15,8% werkt er aan op een andere manier, namelijk: meer ervaring opdoen in de praktijk, Master SEN.

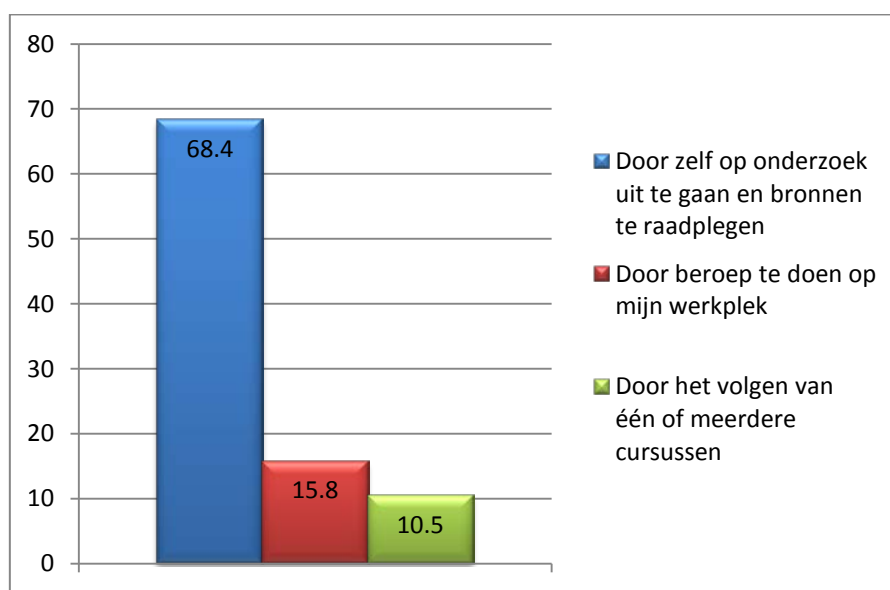
Verwerving van kennis over leerlingen met een ondersteuningsbehoefte gebeurt op de volgende manieren:

De startende leraren komen naast de bovenstaande antwoorden aan kennis door beroep te doen op andere leraren, door het volgen van de Master SEN, maar ook door het contact met leerlingen komen zij aan kennis. De leerlingen zijn dus ook een bron.

Om aan kennis te komen over passend onderwijs en leerlingen met een ondersteuningsbehoefte doet de startende leraar vooral beroep op de werkplek en het raadplegen van bronnen. Ook houdt de meerderheid van de startende leraren zichzelf op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen door weer zelf op onderzoek uit te gaan (68,4%). Daarnaast volgt men cursussen (15,8%) of doet men beroep op de werkplek (10,5%). In de spreekt men veel over passend onderwijs en ook op internet en in de krant vindt men vele artikelen.

De startende leraar blijft op de volgende manieren op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen binnen passend onderwijs:

Alle startende leraren geven aan dat zij het belangrijk vinden professioneel te kunnen handelen. 94,7% reflecteert op zijn eigen handelen, 5,3% niet. Veel startende leraren reflecteren dagelijks, één van de respondenten volgens reflectief logboek, de ander wanneer deze het gevoel heeft dat het anders had gekund, of op zijn lesgeven en doen en laten binnen de school en de laatste na instructielessen.

De startende leraren geven aan professioneel te willen kunnen handelen omdat:

- 'Ik een competente en professionele leraar wil zijn.'
- 'Dit ten goede komt aan het onderwijs dat we de leerlingen bieden.'
- 'Dat nodig is om een kind te kunnen helpen in zijn/haar leerproces.'
- 'Het toch gaat om het leerproces van de kinderen.'
- 'Dit van je wordt gevraagd in het onderwijs.'
- 'Dit hoort bij het vak.'
- 'Dit de basis is van het beroep dat we uitoefenen.'
- 'Omdat ik vind dat je als leerkracht deze verantwoordelijkheid draagt.'
- 'Je kwaliteit wilt leveren.'
- 'Dit jouw werk is, je bent een professional.'
- 'Je zo het best de behoeften van het kind kunt voorzien.'

H11.6 LUISTEREN NAAR DE LERAAR

De leraar wil een aantal dingen anders zien als het gaat om de voorbereiding op passend onderwijs. Zij hebben dit in de enquête aangegeven.

- Uitgebreide workshops en cursussen op de opleiding.
- Meer aandacht vooral op het hoe je moet handelen binnen passend onderwijs. Niet alleen wat het is, en welke kenmerken het heeft, maar handvatten om goed te handelen.
- Ik wil dat er veel meer aandacht voor komt en dat we uitgebreider worden onderwezen over dit onderwerp.
- Het wordt nu heel vluchtig gedaan terwijl het een belangrijk onderwerp is
- Het zou erg mooi zijn wanneer leerlingen zelf meer betrokken worden in het maken van plannen en in het omgaan met ze.
- Ik zou graag meer informatie vanuit school willen krijgen, zodat ik mij er persoonlijk beter op voorbereiden kan.
- De tijd ontbreekt voor het bieden van maatwerk aan leerlingen.
- Meer externe personen spreken vanuit het speciaal onderwijs. Ik zou ze graag bij ons op school zien en ons in de praktijk laten helpen.
- Meer overzicht en duidelijkheid voor leerkrachten. We krijgen nu het gevoel dat we in het diepe worden gegooid en leerlingen straks niet meer kunnen bieden wat ze nodig hebben.
- Dat directeuren en IB-ers hun leerkrachten goed kunnen begeleiden.
- Meer scholing op de Pabo, extra cursussen. Verplichte vakken over extra zorg voor leerlingen. Passend onderwijs voor kleuters.
- Meer aandacht op de PABO voor passend onderwijs.
- Meer informatie over wat er nu daadwerkelijk gaat veranderen voor ons. Want eigenlijk horen we er vrij weinig over.
- Meer kennis aanbod. Dat is nu misschien al wel beter. Ik heb in de opleiding niks specifiek over passend onderwijs aangeboden gekregen. Ik mocht toen kiezen om de minor passend onderwijs te volgen, dit was niet verplicht. Ik weet dat dit na mijn jaar wel verplicht is geworden.
- Meer in gesprek met ambulant begeleider. Zelf heb ik veel gehad aan deze gesprekken.
- Ik zou graag een informatie bijeenkomst of een scholing willen bijwonen.
- Dat er ook geld is voor ondersteuning van onze taken.
- Het zou nog concreter uitgelegd kunnen worden en ik zou meer tools willen hebben om leren om te gaan met kinderen met een gedragsprobleem in de klas.

H11.7 CONCLUSIE PRAKTIJKONDERZOEK

De startende leraren weten wat passend onderwijs inhoudt. Ieder kind heeft volgens hen recht op goed onderwijs en gaan grotendeels uit van de mogelijkheden van en erkennen verschillen tussen leerlingen. De startende leraren werken hieraan door verschil te maken in instructie, werkvormen én verschil in het aanbieden van de leerstof. Het overgrote deel van de leraren ziet de omgang met leerlingen die anders zijn als een uitdaging. Sommige startende leraren vinden het lastig of vinden het een uitdaging die lastig te vervullen is. De meeste leraren achten zich competent of gedeeltelijk competent. Niemand zegt er helemaal mee oneens te zijn, dus leerlingen helemaal niet te kunnen begeleiden.

Startende leraren ervaren tijd en handen te kort in de klas. Er zijn geen startende leraren die zich niet betrokken voelen of niets weten van passend onderwijs. Er zullen leraren die zichzelf voorbereiden op passend onderwijs of het over zich heen laten komen en zich laten informeren (Paalman en Kool, 2010).

Startende leraren vinden dat ieder kind passend onderwijs verdient en het een taak is van de leraar goed onderwijs te bieden. Goed onderwijs is in belang van de kinderen. Er zijn ook startende leraren die vinden dat passend onderwijs beter gerealiseerd kan worden door scholen die hier speciaal op gericht zijn zoals het speciaal basisonderwijs. Zij zijn bang dat er te weinig aandacht is voor leerlingen, zowel voor leerlingen met een beperking, stoornis of handicap als 'gewone' leerlingen, maar ook plus leerlingen. Ook denkt men aan een hogere werkdruk voor leraren. Wat hieruit blijkt, ondanks een ja of nee voor passend onderwijs, is dat alle startende leraren het beste voor de leerlingen willen. De meeste startende leraren zeggen nee, maar het overgrote deel kijkt wel positief naar het begeleiden van leerlingen. Een aparte uitslag, maar toch begrijpelijk. De startende leraren zeiden klaarblijkelijk nee omdat de leraren zich zorgen maken over het welzijn van alle leerlingen, omdat ze bang zijn dat het ten koste gaat van andere leerlingen of zorgleerlingen te kort worden gedaan.

Ook bij de begeleiding van zorgleerlingen komen de factoren zoals tijd, het ten koste gaan van andere leerlingen, teveel zorgleerlingen, onvoldoende voorzieningen en middelen, de specialisatie van de leraren en bezuinigingen. Dit komt overeen met het onderzoek van de Algemene Rekenkamer waarin onderzocht is dat de wankelende verhouding tussen mensen, middelen, taken en tijd in het basisonderwijs een risico vormt voor een succesvolle invoering van passend onderwijs (Alberts & Smaal, 2013).

Ook vindt een deel van de startende leraren het lastig om zorgleerlingen te kunnen bieden wat zij nodig hebben. Bijna alle startende leraren zijn in contact gekomen met zorgleerlingen, maar niet iedereen denkt de optimale begeleiding te kunnen bieden. Veel van hen hebben ervaring en vertrouwen op de omgeving. Er wordt veel steun en hulp verwacht van de werkplek, begeleiders en specialisten.

Ook in de toekomst verwachten de startende leraren hulp van de omgeving. Daar ook weer komt de werkdruk, middelen en tijd voor leerlingen naar voren. Dat zijn de negatieve factoren

die voor de startende leraren een rol spelen. Zij hopen dat de middelen voor handen zijn om kinderen passend onderwijs te kunnen bieden. Meer kinderen blijven op de basisschool en de klassen zijn groter. De startende leraren leren meer over leerlingen met een ondersteuningsbehoefte. Er wordt gekeken naar iedere leerling. Het onderwijs moet men goed organiseren. Wat opvalt is ook hier dat de startende leraren graag willen, maar er volgens hen ook andere kanten zitten aan passend onderwijs voor zowel de leerling als leraar.

Wat dan ook niet verassend is, is dat de startende leraren over het algemeen het werken met leerlingen met een ondersteuningsbehoefte als intensief ervaren. Alle startende leraren ervaren een mate van intensiviteit, van matig tot zeer intensief.

Nog niet alle scholen waarop de startende leraren werkzaam zijn, zijn toegerust op passend onderwijs. Dit ligt volgens hen aan gebrek aan geld, ruimte en mogelijkheden voor extra begeleiding. Ook zijn de klassen te groot en worden groepsplannen onvoldoende uitgevoerd. Ook de opleiding tot leraar basisonderwijs lijkt nog te kort te schieten m.b.t. het inhoudelijk aansluiten bij passend onderwijs.

De mate waarin de leraar geschoold is in het bieden van zorg is ook verschillend. Niet iedereen is even tevreden. Ook wordt er ontevredenheid ervaren.

De startende leraren gaan zelf veel op ontdekking uit om aan kennis te komen over passend onderwijs of zorgleerlingen. Naast het raadplegen van bronnen doen zij ook veel beroep op de directeur of IB'er van de school waarop zij werkzaam zijn (gespreksvorm). Ook worden zij door de directeur, IB'er of collega's op de hoogte gehouden van nieuwe ontwikkelingen. Ook komen zij door de leerlingen zelf aan kennis. Daarnaast werkt het grootste deel van de startende leraren aan eigen competentie door beroep te doen op de werkplek en vervolgens door bronnen te raadplegen. Een kleinere groep volgt cursussen of werkt op zijn eigen manier door bijvoorbeeld praktijkervaring op te doen.

De startende leraren hebben een vrij positief beeld m.b.t. de eigen competentie. Het grootste deel acht zich bekwaam of gedeeltelijk bekwaam. Tevens stellen zij geheel of gedeeltelijk over de kennis en vaardigheden te beschikken voor het bieden van maatwerk en het omgaan met verschillen. De zorgvraag van leerlingen wordt hierbij geheel of gedeeltelijk beantwoord. Geen van de startende leraren acht zich hierin dus niet bekwaam. Meest bekwaam achten ze zich in de pedagogische competentie. Het minst bekwaam in de competentie in samenwerking met de omgeving.

De meeste startende leraren ontvangen geen begeleiding in het bieden van passend onderwijs. Echter zou de meerderheid van de startende leraren wel begeleiding willen ontvangen. Ze vinden het belangrijk dat de leraar in staat is om te gaan met zorgleerlingen en alle verschillende problematieken. Ze willen weten hoe ze dit moeten organiseren in de klas, dus praktijkgericht.

Alle startende leraren willen professioneel kunnen handelen. Dit willen zij om kwalitatief goed onderwijs te kunnen bieden aan leerlingen en zij vinden dat dit hoort bij het beroep van de leraar. De startende leraren doen veel aan reflectie op eigen handelen. Ze zijn bewust bezig met de eigen ontwikkeling.

De startende leraren hebben aangegeven meer te willen weten over het handelen in de praktijk. Hoe kan ik passend onderwijs bieden aan leerlingen? Zij willen informatie door bijvoorbeeld op de pabo scholing, cursussen en verplichte vakken over zorg aan te bieden aan studenten. Daarnaast worden gesprekken met externen vanuit het speciaal onderwijs of ambulant begeleider als waardevol gezien. De startende leraren geven aan concreet te willen weten hoe zij kunnen handelen in de klas voor de omgang met deze leerlingen.

H12 Korte beschrijving van dit hoofdstuk

Dit hoofdstuk bevat een beschrijving van het onderzoek volgens de literatuur van Baarda en de Goede (Baarda, et al., 2012) en het boek Ontwikkeling door onderzoek (Kallenberg, Koster, Onstenk, & Scheepsmma, Ontwikkeling door onderzoek: een handreiking voor leraren, 2011). De onderzoeksopzet, de beschrijving van het onderzoek, de eenheden en variabelen, meetniveaus, storende factoren, de populatie, respons –en non respons en de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek worden toegelicht.

H12.1 ONDERZOEKSOPZET

Er is sprake van een kwantitatief onderzoek. Ik probeer namelijk door literatuur –en praktijkonderzoek zaken vast te stellen. Ik doe beroep op recent gedane studies en gebruik boeken, rapporten en websites voor mijn literatuurstudie. Het literatuuronderzoek vergroot de kennis en inzicht om het praktijkonderzoek op een juiste wijze vorm te kunnen geven. Het vormt de basis voor het complete onderzoek. De uitkomsten van beide onderzoeken geven een antwoord op de onderzoeksvraag. Deze luidt als volgt: ‘In welke mate achten startende leraren zichzelf competent in het begeleiden van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte?’

De onderzoeksvraag is een frequentievraag omdat deze antwoord geeft op de vraag ‘in welke mate’. De onderzoeksresultaten worden weergegeven in grafieken. Bij een frequentievraag past dan ook een beschrijvend onderzoek. (Baarda, et al., 2012) Ik beantwoord aan de hand van literatuur –en praktijkonderzoek de deelvragen om antwoord te geven op de onderzoeksvraag. De rapportage wordt gedaan op een beschrijvende wijze met daarin de opgenomen grafieken.

H12.2 BESCHRIJVING ONDERZOEK

Volgens Baarda en de Goede (2012) komt onderzoek nooit uit de lucht vallen en ondergaat men een aantal stappen bij het opzetten van een onderzoek. Na de oriëntatie en het vormen van een probleemstelling en onderzoeksvraag wordt er een onderzoekstype, maar ook ontwerp gekozen. De zaken die daarbij ter sprake komen worden besproken in de sub paragrafen (H10.1.2 1 t/m H10.1.9).

H12.3 ONDERZOEKSONTWERP

Omdat er sprake is van een kwantitatief onderzoek heb ik de keuze voor een experimenteel of surveyonderzoek. Bij een beschrijvend onderzoek als deze past een survey, want ik grijp als onderzoeker niet in, maar beperk me tot het verzamelen van gegevens bij een groep mensen. Wanneer de onderzoeker wel ingrijpt, spreekt men volgens Baarda en de Goede (2012) van een experiment. Ook ben ik niet op zoek naar een theorie, hypothese of verbanden. In mijn

onderzoek beschrijf ik puur alleen gegevens die door het onderzoek naar boven komen. N.a.v. de uitkomst van het onderzoek kan ik alleen algemene uitspraken doen en opvallende zaken benoemen. Ik probeer een beeld te krijgen van de mate waarin een startende leraar zichzelf competent vindt in het begeleiden van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. Er is sprake van een eenmalig surveyonderzoek. Er vindt één meting plaats op één bepaald moment.

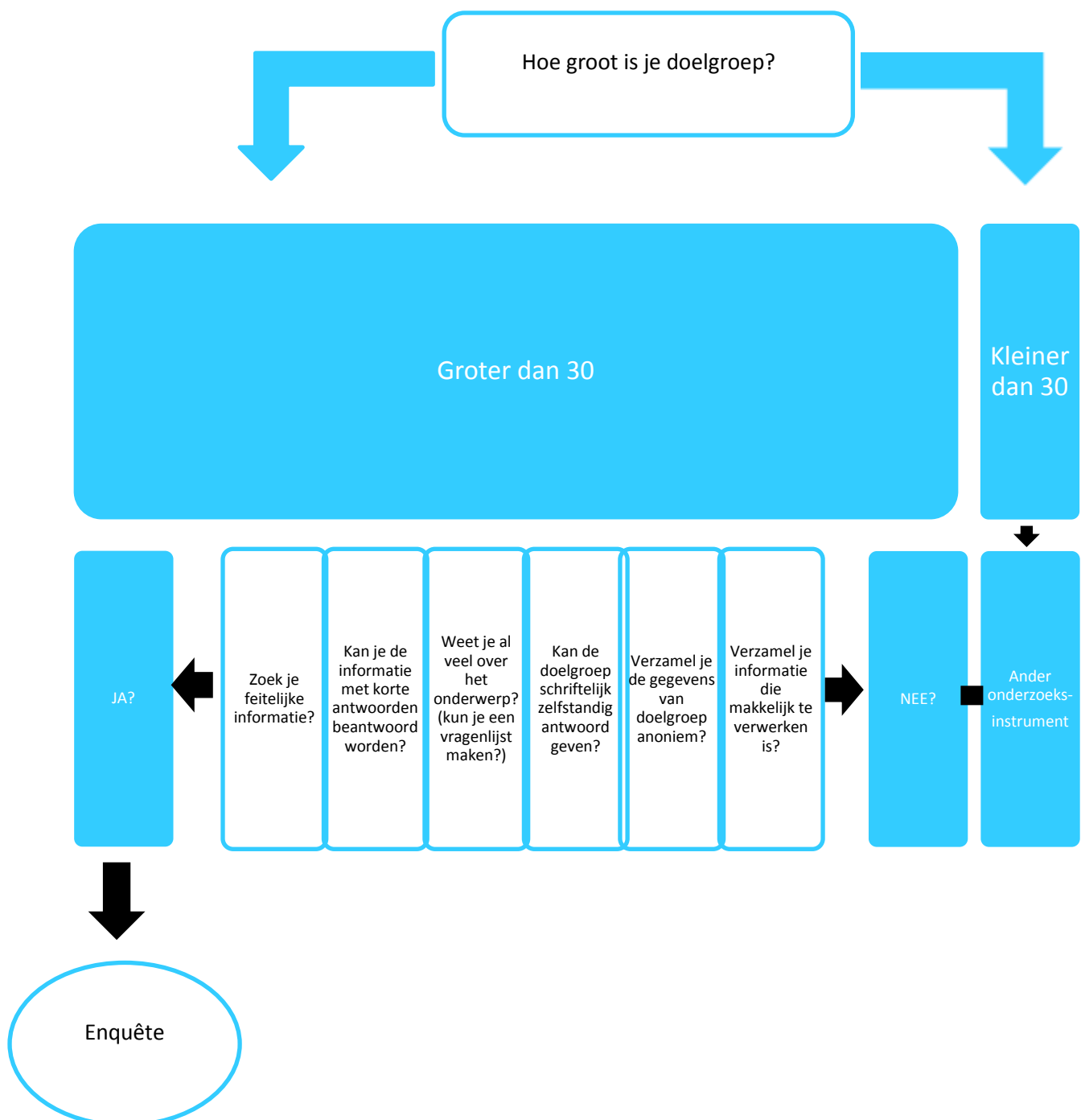
H12.4 EENHEDEN EN VARIABLEN

In het onderzoek wordt uitspraak gedaan over de onderzoekseenheden. Deze kunnen tevens de respondenten zijn, maar dit hoeft niet. Deze onderzoekseenheden, bijvoorbeeld mensen, bedrijven of situaties hebben kenmerken. Wanneer deze geoperationaliseerd zijn spreekt men van variabelen (Baarda, et al., 2012). Startende leraren zijn in mijn onderzoek de eenheden. Tevens zijn dit ook mijn respondenten. Zij worden gevraagd de enquête in te vullen. De kenmerken oftewel variabelen bestaan uit de mate van competentie, ervaring, kennis en scholing van de startende leraren. Daarin is de competentie de afhankelijke variabele. De kennis, ervaring en scholing zijn de onafhankelijke variabelen. Deze worden vastgesteld in mijn onderzoek en bepalen de mate van competentie. De competentie is afhankelijk van deze variabelen. Deze begrippen zijn volledig geoperationaliseerd in de inleiding (hoofdstuk 5). Daarmee zijn zij variabelen. Het onderstaande conceptueel model (Kallenberg, Koster, Onstenk, & Scheepsmma, Een conceptueel model tekenen, 2011) uit het boek Ontwikkeling door onderzoek geeft de belangrijkste begrippen van het onderzoek weer en geeft zicht op de onderlinge relatie tussen deze begrippen. Het onderzoek wordt door middel van een model geschetst waardoor in één oogopslag kan worden bekeken waar het onderzoek om draait.

H12.5 ONDERZOEKSINSTRUMENT EN TESTFASE

Om tot een keuze voor een onderzoeksinstrument te komen heb ik een model gebruikt (Kallenberg, Koster, Onstenk, & Scheepsma, Een onderzoeksmethode kiezen, 2011). Als onderzoeker geef ik eerst zelf antwoord op de vraag over de grootte van de doelgroep (respondenten). Ik heb vervolgens de overige zes vragen kunnen beantwoorden met 'ja'. Dit geeft aan dat voor dit onderzoek een enquête de juiste onderzoeksmethode is voor dit onderzoek.

De enquête is opgesteld a.d.h.v. het boek Ontwikkeling door onderzoek (Kallenberg, Koster, Onstenk & Scheepsmas, 2011). De enquête wordt via thesistools verspreid. De respondenten ontvangen een inleidende tekst met daarbij de link en wachtwoord naar de enquête. De enquête is zo vormgegeven dat de respondenten in de ontworpen tekstvakken de antwoorden in kunnen vullen. De vragen zijn gesteld op ordinaal en nominaal niveau. Tevens is er ruimte om toelichtingen te geven bij een gegeven antwoord. De keuze voor deze opzet is gemaakt vanwege het feit dat het onderzoek de eigen mening betreft van de startende leraren. Door open en gesloten vragen te gebruiken geef ik hen beperkte kansen en dwing ik hen tot het maken van een keuze, maar aan de andere kant zijn zij ook in staat een eigen invulling te geven aan het antwoord. Hierdoor krijg ik beter zicht op wat de startende leraren beweegt als het gaat over passend onderwijs, het begeleiden van leerlingen, maar ook m.b.t. het werken aan de eigen professionaliteit. Om de betrouwbaarheid van de enquête te vergroten, maar ook de validiteit is de enquête eerst ingevuld door medestudenten, mijn ouders en een leraar basisonderwijs en gecontroleerd door mijn docent/begeleider Dirk Korf.

H12.6 MEETNIVEAUS

Er worden metingen gedaan op nominaal en ordinaal niveau. Op nominaal niveau worden er vragen gesteld waar men een beperkte keuze heeft. Deze vragen verhelderen de kenmerken van de respondenten. Er kan maar op één manier worden gemeten en de resultaten worden uitgedrukt in percentages (Baarda, et al., 2012). Op deze manier wordt helder welke respondenten er hebben meegewerkt aan het onderzoek. Het onderzoek bevat open vragen, gesloten vragen, meerkeuzevragen, schalingsvragen en stellingen. Antwoordschalen worden gebruikt als er metingen verricht worden om antwoord te geven op een vraag die aangeeft in welke mate iets voorkomt. In het onderzoek wordt gevraagd naar de eigen competentie, wat gevoelig kan liggen en zorgen voor sociaal wenselijke antwoorden. Leraren durven niet open te zijn over iets wat over henzelf gaat en persoonlijk van aard is. Dit is de reden dat er bij de vragen geen mogelijkheid is tot antwoorden zoals 'niet van toepassing', 'geen mening' of 'weet ik niet'. De respondent worden gedwongen antwoord te geven aldus Baarda en de Goede (2012). Schalingsvragen zijn ook gemakkelijk te analyseren, waardoor een uitkomst in percentages net zoals voor gesloten en meerkeuzevragen, eenvoudig weer te geven is. Daarnaast maken de open vragen en toelichtingen bij de antwoorden het onderzoek persoonlijker en is er aandacht voor eigen invulling door de startende leraren.

H12.7 STORENDE ONDERZOEKSFACTOREN

Storende factoren kunnen invloed hebben op de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek aldus Baarda en de Goede (2012). Het is belangrijk om na te gaan of er storende factoren aanwezig zijn om een vertekend beeld van het onderzoek tegen te gaan. Een storende factor die speelt in dit onderzoek is het feit dat men sociaal wenselijke antwoorden kan geven. Een enquête is weinig vatbaar voor sociaal wenselijke antwoorden, maar in dit geval moeten startende leraren antwoord geven op vragen in de enquête m.b.t. de eigen professionaliteit. Dit kan invloed hebben. Daarom zijn in de enquête controlevragen

opgenomen. Dit zijn vragen die hetzelfde meten, maar net anders zijn opgesteld. Deze vergroten de betrouwbaarheid van de (resultaten) enquête.

H12.8 POPULATIE EN STEEKPROEF

De populatie is de verzameling van alle eenheden. Echter kunnen niet alle pabostudenten en leraren met 0-5 jaar ervaring ondervraagd worden d.m.v. een enquête. Deze groep is veel te groot. Daarom wordt er in dit onderzoek gewerkt met een doelgerichte steekproef (Baarda, et al., 2012). De steekprofeenheden worden bewust uitgekozen. De onderzoeksvraag bepaalt de keuze voor de eenheden. De eenheden in de onderzoeksvraag zijn namelijk de startende leraren. De uitkomsten van het onderzoek moet te generaliseren zijn naar de beoogde populatie (Baarda, et al., 2012). Daarmee wordt bedoeld dat in dit onderzoek de respondenten niet anders zijn dan de rest van de startende leraren in Nederland. Leraren binnen de vereniging X hebben de online enquête ingevuld. De stichting omvat 16 scholen in Dit zijn leraren van alle dag en verschillen niet van leraren in de rest van Nederland met dezelfde praktijkervaring. Al deze leraren krijgen te maken met passend onderwijs. Naast leraren is van LIO stagiaires gevraagd de enquête in te vullen. Deze zijn via mij als onderzoeker naar docenten gestuurd en op de schoolomgeving (ELO) geplaatst. De leraren in opleiding studeren aan een van de hogescholen in Overijssel en Drenthe. In de wet van Beroepen in het Onderwijs (BIO) die in 2004 in werking is getreden staat dat leraren bekwaam moeten zijn, maar ook blijven. Dit is opgenomen in de competenties van de leraar primair onderwijs (van Eijkeren, 2005). Alle opleidingen tot leraar basisonderwijs werken met de zeven competenties waarover een leraar in opleiding moet beschikken. Dit geldt dus voor de pabostudenten aan de hogescholen in Overijssel, maar óók voor pabostudenten in de rest van Nederland. Het onderzoek is tevens gerelateerd aan de zeven competenties.

H12.9 RESPONS EN NON-RESPONS

Onder respons verstaan Baarda en de Goede (2012) het gedeelte van de steekproef dat uiteindelijk deelneemt aan het onderzoek. In een onderzoek kan men ook te maken krijgen met non-respons. Het komt er op neer dat de enquête niet door het aantal personen wordt ingevuld dan dat ik in eerste instantie verwacht. In dit onderzoek probeer ik een groot aantal respondenten te bereiken. Wanneer ik te maken krijg met non-respons gaat dit ten koste van de representativiteit van het onderzoek. In dit onderzoek is de keuze gemaakt voor een selecte steekproef. Er is gekozen voor leraren van basisscholen en studenten aan de pabo binnen de provincie Overijssel en Drenthe om grip te houden op het onderzoek en non-respons tegen te gaan. Ik kan hen namelijk een herinneringsmail sturen en ook persoonlijk benaderen.

H12.10 VALIDITEIT EN BETROUWBAARHEID

Dat een onderzoek betrouwbaar is, is van grote waarde. Een meting die voor een onderzoek wordt uitgevoerd moet betrouwbaar zijn. De onderzoeksresultaten van de meting in dit onderzoek zijn te genereren naar de beoogde populatie. Aan het praktijkonderzoek hebben namelijk leraren en LIO studenten meegewerkt, die niet anders zijn dan in de rest van het land. De uitkomst van het onderzoek is naar mijn inzien een juiste weergave van de werkelijkheid. Dit weet men echter nooit 100% zeker want het onderzoek betreft een steekproef. De enige storende factor bij een enquête over de eigen professionaliteit is de kans op sociaal wenselijke antwoorden. Ook kan de omgeving, situatie, de stemming etc. van de respondent invloed hebben op de wijze waarop hij de enquête invult. Om de betrouwbaarheid te vergroten zijn er controlevragen opgenomen.

Het instrument zelf is betrouwbaar. De online enquête heb ik vormgegeven naar eigen wensen om te meten wat ik wil meten (validiteit). Vragen over passend onderwijs, ervaring, scholing en de professionaliteit zijn op zo'n wijze gesteld dat de respondenten keuzes moeten maken maar ook een eigen toelichting kunnen geven. Ik heb verbanden tussen zaken kunnen aangeven en een uiteindelijke conclusie kunnen trekken uit het literatuur –en praktijkonderzoek. Tevens is de online enquête makkelijk af te nemen en geeft deze gelijk de resultaten weer in Word of Excel. De meting wordt niet beïnvloed door toevallige fouten. Ik als onderzoeker oefen geen invloed uit op de respondent bij het invullen van de enquête. Zij vullen dit in, in hun eigen omgeving. De respondent is de enige die invloed heeft op de uitkomst van het onderzoek.

H13 Korte beschrijving van dit hoofdstuk

Dit hoofdstuk bevat de eindconclusie vanuit het literatuur –en praktijkonderzoek. Op basis van de conclusie van het praktijkonderzoek zijn aanbevelingen gedaan t.a.v. de startende leraar in het basisonderwijs. Wat kan de startende leraren geboden worden? Waar vragen zij om?

H13.1 EINDCONCLUSIE

Passend onderwijs gaat in op 1 augustus 2014. Dit betekent dat scholen zorgplicht krijgen. Leerlingen met een beperking, stoornis of handicap krijgen een plek in het reguliere basisonderwijs wanneer mogelijk (Balans Digitaal, 2013). Dat is ook wat leraren onder passend onderwijs verstaan. Ieder kind heeft volgens de startende leraren recht op goed onderwijs. Volgens onderzoek (Smeets, et al. 2007) is een positieve houding ten aanzien van leerlingen belangrijk omdat dit effect heeft op de leerling zelf. Opmerkelijk is dat 57,9% van de respondenten positieve verwachtingen heeft t.a.v. het begeleiden van zorgleerlingen, terwijl 52,6% nee zegt tegen de invoering van passend onderwijs. De startende leraren die ja zeggen vinden dat ieder kind passend onderwijs verdient en het een taak is van de leraar goed onderwijs te bieden in belang van de kinderen. Toch is de uitkomst begrijpelijk. De leraar die nee zegt maakt zich blijkbaar zorgen over het welzijn van alle leerlingen, omdat ze bang zijn dat de invoering van passend onderwijs ten koste gaat van de andere leerlingen of dat zorgleerlingen te kort worden gedaan.

Er zijn namelijk ook startende leraren die vinden dat passend onderwijs beter gerealiseerd kan worden door scholen die hier speciaal op gericht zijn zoals het speciaal basisonderwijs. Zij zijn bang dat er te weinig aandacht is voor leerlingen, zowel voor leerlingen met een beperking, stoornis of handicap als ‘gewone’ leerlingen, maar ook plus leerlingen. Ook denkt men aan een hogere werkdruk voor leraren. Wat blijkt, ondanks dat de startende leraren ja of nee zeggen tegen de invoering van passend onderwijs, is dat zij allemaal het beste voor de leerlingen willen.

Ook bij de begeleiding van zorgleerlingen komen de factoren zoals tijd, het ten koste gaan van andere leerlingen, teveel zorgleerlingen, onvoldoende voorzieningen en middelen, de specialisatie van de leraren en bezuinigingen naar voren. Ook vindt een deel van de startende leraren het lastig om zorgleerlingen te kunnen bieden wat zij nodig hebben. 94,7% van de startende leraren is in contact gekomen met leerlingen met een stoornis/beperking, handicap of ziekte, maar niet iedereen denkt de optimale begeleiding te kunnen bieden. Veel van de startende leraren hebben wel ervaring en vertrouwen op de omgeving. Er wordt veel steun en hulp verwacht van de werkplek, begeleiders en specialisten. Maar zij verwachten tevens

een hogere werkdruk wat overeenkomt met de literatuur van Paalman & Kool (2010). Een hoge werkdruk, te weinig middelen en tijd voor leerlingen komen ook weer naar boven als negatieve factoren wanneer startende leraren in de toekomst kijken (dus wanneer passend onderwijs is ingevoerd). Tevens is dit ook onderzocht door de Algemene Rekenkamer. Ook zij stelden dat de wankelende verhouding tussen mensen, middelen, taken en tijd in het basisonderwijs een risico vormt voor een succesvolle invoering van passend onderwijs (Alberts & Smaal, 2013).

De startende leraren hopen dat in de toekomst de middelen voor handen zijn om kinderen passend onderwijs te kunnen bieden. Zij verwachten dat meer kinderen op de basisschool blijven en de klassen groter zijn. De startende leraren denken meer te leren over leerlingen met een ondersteuningsbehoefte. Er wordt gekeken naar iedere leerling. Het onderwijs moet men goed organiseren. Wat opvalt is ook hier dat de startende leraren graag willen, maar er volgens hen ook andere kanten zitten aan passend onderwijs voor zowel de leerling als leraar. Wat dan ook niet verassend is, is dat de startende leraren over het algemeen het werken met leerlingen met een ondersteuningsbehoefte als intensief ervaren. Alle startende leraren ervaren een mate van intensiviteit, van matig tot zeer intensief. Maar liefst 55,6% geeft intensief aan en 27,8% zelfs zeer intensief.

De leraar kan zich volgens Paalman en Kool (2010) voorbereiden op passend onderwijs. De leraar dient in het huidige onderwijs van alle markten thuis te zijn. Hij dient bekwaam te zijn en te blijven door te reflecteren op eigen werk, vakliteratuur te lezen en ervaringen te delen met collega's, door het werken aan een POP, het volgen van cursussen of door scholing. Als de leraar de SBL competenties, dan is hij competent. Uit het onderzoek is gebleken dat startende leraren dit ook doen. Zij gaan zelf veel op ontdekking uit om aan kennis te komen over passend onderwijs of zorgleerlingen. Naast het raadplegen van bronnen doen zij ook veel beroep op de directeur of IB'er van de school waarop zij werkzaam zijn (gespreksvorm). Ook worden zij door de directeur, IB'er of collega's op de hoogte gehouden van nieuwe ontwikkelingen.

Het gevoel van competentie in het begeleiden van zorgleerlingen hangt samen met de mate waarin de leraar zichzelf competent acht in het omgaan met cognitieve verschillen, de kijk op het omgaan met zorgleerlingen en de steun (Smeets et al. 2007). Dit wordt door het onderzoek bevestigd. De startende leraren hebben een vrij positief beeld m.b.t. de eigen bekwaamheid. 36,8% van de respondenten acht zich bekwaam en 59,7% gedeeltelijk bekwaam. Er is echter ook een kleine groep die het gedeeltelijk oneens is met de stelling dat zij leerlingen met een ondersteuningsbehoefte kunnen begeleiden. Dit is maar liefst 5,3%. Geen van de startende leraren is het volledig oneens met de stelling. 42,1 % van de startende leraren heeft het gevoel dat met de begeleiding die zij bieden aan de leerlingen de zorgvraag van de leerling beantwoord wordt. 57,9% heeft het gevoel dat de zorgvraag van de leerling gedeeltelijk wordt beantwoord. De leraren voelen zich hierin bekwaam. Meest bekwaam achten ze zich in de pedagogische competentie. Het minst bekwaam in de competentie in

samenwerking met de omgeving (de ouders en verzorgers, instellingen die zich bezig houden met de zorg voor de leerlingen en sociaal-culturele en levensbeschouwelijke instellingen). Het grootste deel van de startende leraren werkt aan eigen competentie door beroep te doen op de werkplek en vervolgens door bronnen te raadplegen. Een kleinere groep volgt cursussen of werkt op zijn eigen manier door bijvoorbeeld praktijkervaring op te doen.

De startende leraren komen ook door leerlingen zelf aan kennis. Dat is een uitspraak naar behoefte van de leerlingen want uit de literatuur is gebleken dat leerlingen onderwijs willen waarbij rekening met hen wordt gehouden en willen zij een school waar het als gewoon wordt gezien dat er leerlingen met een handicap onderwijs volgen (Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011).

Iedereen ervaart de invoering van passend onderwijs anders. De startende leraren ervaren tijd en handen te kort in de klas. Er zijn geen startende leraren die zich niet betrokken voelen of niets weten van passend onderwijs. Het denken vanuit behoeften van de leerlingen doet beroep op de professionaliteit van de leraar. Uit dit onderzoek is gebleken dat de startende leraren grotendeels uitgaan van mogelijkheden van leerlingen en verschillen tussen hen erkennen. De startende leraren werken hieraan (differentiatie) door verschil te maken in instructie, werkvormen én verschil in het aanbieden van de leerstof. 79% van de startende leraren ziet de omgang met leerlingen die anders zijn als een uitdaging. Sommigen van hen vinden het lastig (10,5%) of lichten toe dat het lastig te vervullen uitdaging is. Belangrijk volgens van Eijkeren (2005) is dat naast alle zorg voor het kind de leraar ook zorgt voor zichzelf (van Eijkeren, 2005). Een aantal startende leraren hebben ook aangegeven dat er grenzen zijn.

Nog niet alle scholen waarop de startende leraren werkzaam zijn, zijn toegerust op passend onderwijs. Dit ligt volgens hen aan gebrek aan geld, ruimte en mogelijkheden voor extra begeleiding. Ook zijn de klassen te groot en worden groepsplannen onvoldoende uitgevoerd. Voor de onderwijsopleiding is het onmogelijk kant en klare leraren af te leveren. Dit komt overeen met de uitspraak dat leraren levenslang kunnen leren. De opleiding gaat veelal wel met ontwikkelingen mee en past zijn curriculum hier op aan. De mate waarin de leraar geschoold is in het bieden van zorg is verschillend. Niet alle startende leraren zijn even tevreden. De vraag of het onderwijs op de pabo inhoudelijk aansluit bij passend onderwijs wordt door geen van de startende leraren volmondig met 'mee eens' beantwoord. 63,2% is er gedeeltelijk mee eens, 10,5% gedeeltelijk mee oneens en 26,3% is er helemaal mee oneens.

De opleiding tot leraar basisonderwijs lijkt nog te kort te schieten m.b.t. het inhoudelijk aansluiten bij passend onderwijs. 47,4% van de leraren ontvangt geen begeleiding in het bieden van passend onderwijs. Echter zou de meerderheid van de startende leraren wel begeleiding willen ontvangen. Ze vinden het belangrijk dat de leraar in staat is om te gaan met zorgleerlingen en alle verschillende problematieken. Ze willen weten hoe ze dit moeten organiseren in de klas, dus praktijkgericht. Wie geen begeleiding wil heeft de master SEN gevolgd. Alle startende leraren willen professioneel kunnen handelen. Dit willen zij om

kwalitatief goed onderwijs te kunnen bieden aan leerlingen en zij vinden dat dit hoort bij het beroep van de leraar. De startende leraren doen veel aan reflectie op eigen handelen. Ze zijn bewust bezig met de eigen ontwikkeling.

Wanneer de vraag wordt gesteld wat de startende leraren anders willen zien m.b.t. de voorbereiding op passend onderwijs geven zij aan informatie te willen ontvangen door bijvoorbeeld op de pabo scholing, cursussen en verplichte vakken over zorg aan te bieden. Daarnaast worden gesprekken met externen vanuit het speciaal onderwijs of ambulant begeleider als waardevol gezien. De startende leraren geven aan concreet te willen weten hoe zij kunnen handelen in de klas voor de omgang met deze leerlingen.

H13.2 BEKNOPT EINDCONCLUSIE

52, 4% van de startende leraren zegt nee tegen de invoering van passend onderwijs, terwijl ook het grootste deel (57,9%) positief is over de verwachtingen t.a.v. het begeleiden van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte. De leraren maken zich klaarblijkelijk zorgen dat door de invoering van passend onderwijs er te weinig aandacht is voor de andere leerlingen of dat zorgleerlingen te kort wordt gedaan. De startende leraren achten zichzelf niet volmondig competent in het begeleiden van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte. De startende leraren vinden het over het algemeen lastig om zorgleerlingen te kunnen bieden wat zij nodig hebben. Zij zien het omgaan met een diversiteit aan leerlingen wel als een (soms lastige) uitdaging (79%). 73,7% van de startende leraren kijkt vanuit de mogelijkheden van leerlingen en erkennen verschillen. De startende leraren spelen hier op in door differentiatie in de klas. De startende leraren geven aan geheel of gedeeltelijk over de kennis en ervaring te beschikken in het beiden van maatwerk en de omgang met verschillen in de klas en achten zich niet onbekwaam één van de competenties. Ook de zorgvraag van de leerlingen wordt volgens de startende leraren geheel (42,1%) of gedeeltelijk (57,9%) beantwoord. De startende leraren geven echter ook niet allemaal een volmondige ja aan bij het beheersen van de competenties, dus niet iedereen voelt zich volledig competent. Ze werken anderzijds wel aan de eigen bekwaamheid op de wijzen die voorgeschreven staan in de literatuur (bronnen, werkplek, cursussen en scholing). Ook kreeg men kennis door leerlingen zelf. De factoren zoals tijd, handen te kort in de klas, het ten koste gaan van andere leerlingen, teveel zorgleerlingen, onvoldoende voorzieningen en middelen, de specialisatie van de leraren en bezuinigingen in het onderwijs spelen een grote rol in het optimaal kunnen begeleiden van leerlingen. Deze factoren liggen de competentie van de leraar en de optimale begeleiding van leerlingen in de weg. Ook zijn volgens de startende leraren niet alle scholen toegerust op passend onderwijs, 5,3% geeft aan van niet. De opleiding tot leraar basisonderwijs lijkt nog te kort te schieten m.b.t. het inhoudelijk aansluiten bij passend onderwijs. De meeste startende leraren ontvangen geen begeleiding in het bieden van passend onderwijs terwijl de meerderheid dit wel zou willen ontvangen. Dit is maar liefst 62,5%. Zij die dit niet willen ontvangen hebben de master SEN gevolgd. De startende leraren willen allemaal professioneel kunnen handelen en werken aan de eigen ontwikkeling. En nu willen ze weten hoe ze passend onderwijs kunnen organiseren in de klas, niet op papier, maar in de praktijk.

H13.3 AANBEVELINGEN

Op basis van de onderzochte literatuur en het praktijkonderzoek kunnen er een aantal aanbevelingen gedaan worden. Deze aanbevelingen zijn geschreven op basis van de ingevulde enquêtes door 19 respondenten. Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat de competentie in relatie staat tot de kennis, ervaring en scholing, maar ook tot de omgeving. Een aanbeveling zou zijn om startende leraren op de hoogte te stellen over wat passend onderwijs daadwerkelijk inhoudt en niet in te gaan op de definitie maar hoe dit in de praktijk in zijn werk gaat. Hoe realiseert de leraar passend onderwijs in de klas? De leraar heeft handreikingen nodig. Dit kan d.m.v. cursussen, informatieavonden of scholing en door het verstrekken van daadwerkelijke instrumenten voor de praktijksituatie. Gerichte begeleiding voor startende leraren is een aanbeveling.

De opleiding tot leraar basisonderwijs is niet in staat kant en klare leraren af te leveren. Dit is onmogelijk. Zij kan echter wel inspelen op de ontwikkelingen binnen het onderwijs wat op een aantal opleidingen reeds aan de orde is. Verplichte vakken m.b.t. zorg en praktijkopdrachten zal de studenten competentier kunnen maken in het bieden van zorg. Hier ook geldt dat het lezen van literatuur niet de ervaring biedt hoe het daadwerkelijk zal zijn. De opleiding kan meer bieden m.b.t. de praktijksituatie passend onderwijs.

De startende leraren geven aan dat niet altijd de middelen voor handen zijn om leerlingen optimaal te kunnen begeleiden. Zij behoeven een instrument dat weinig tijd kost en gemakkelijk uitvoerbaar is. Bijbehorend bij deze scriptie heb ik het instrument 'Wederzijds begeleiden' ontwikkeld. De startende leraren willen allemaal professioneel kunnen handelen en werken aan de eigen ontwikkeling. Ze willen handreikingen om passend onderwijs te kunnen realiseren in de praktijk. 'Wederzijds begeleiden' is een instrument om de eigen bekwaamheid in kaart te brengen en tegelijkertijd de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Op deze wijze werkt de leraar aan zijn eigen professionaliteit en een stukje passend onderwijs in zijn klas.

H14.1 Boeken

- Baarda, B., Bakker, E., van der Hulst, M., Fischer, T., Julsing, M., van Vianen, R., & de Goede, M. (2012). *Basisboek Methoden en Technieken: kwantitatief praktijkgericht onderzoek op wetenschappelijke basis*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Bongaarde, B., & Sas, J. (2000). *Vakbekwaam onderwijzen*. Groningen: Wolters Noordhoff.
- Boutellier, A. (2007). *Beter voor de klas: Werken aan je persoonlijke professionaliteit*. Soest: Nelissen.
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J., & Scheepsma, W. (2011). Een conceptueel model tekenen. In T. Kallenberg, B. Koster, J. Onstenk, & W. Scheepsma, *Ontwikkeling door onderzoek: een handreiking voor leraren* (p. 190). Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J., & Scheepsma, W. (2011). Een onderzoeksmethode kiezen. In T. Kallenberg, B. Koster, J. Onstenk, & W. Scheepsma, *Ontwikkeling door onderzoek: een handreiking voor leraren* (p. 192). Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J., & Scheepsma, W. (2011). *Ontwikkeling door onderzoek: een handreiking voor leraren*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Meerdink, J., Schuurman, M., & Verdonk, M. (2011). *Iedereen is anders: Kinderkwaliteitscriteria van inclusief onderwijs*. Antwerpen;Apeldoorn: Garant.
- Paalman, I., & Kool, A. (2010). *Hart voor leren: Passend onderwijs in de klas*. Amersfoort: CPS.
- Schram, E., van der Meer, F., van Os, S. (2013). *Omgaan met verschillen: (G)een kwestie van maatwerk*. Enschede: SLO.
- Van Den Berg, W. (2007). *Leerlingenzorg in de basisschool*. Heeswijk-Dinther: Esstede B.V.
- Van der Leij, A., & van der Linde-Kaan, A. (1998). *Zorgverbreding: bijdragen uit speciaal onderwijs aan basisonderwijs*. Baarn: Uitgeverij Intro.
- Van der Leij, A., & van der Linde-Kaan, A. (1998). *Zorgverbreding: bijdragen uit speciaal onderwijs aan basisonderwijs*. Baarn: Intro.
- Van Eijkeren, M. (2005). *Werken in het basisonderwijs*. Baarn: HB uitgevers.
- Van Eijkeren, M. (2009). *Pedagogisch-didactisch begeleiden*. Baarn: HB uitgevers.
- Van Essen, M. (2006). *Kwekeling tussen akte en ideaal*. Amsterdam: SUN.
- Von Weijhrother, J. (2010). *BijzonderWijs: Omgaan met leerlingen die anders zijn*. Amersfoort: CPS.

Webb, J., Gore, J., Amend, E., & De Vries, A. (2013). *De begeleiding van hoogbegaafde kinderen*. Assen: Van Gorcum.

H14.2 Websites

Balans Digitaal. (2013). *Stoornissen & beperkingen en passend onderwijs*. Geraadpleegd op woensdag 16 oktober 2013 via <http://www.steunpuntpassendonderwijs.nl/stoornissenbeperkingen/>

Brandsma, J., & Keyman, R. (sd). *100 Jaar orthopedagogiek en (speciaal) onderwijs*. Geraadpleegd op donderdag 10 oktober 2013 via http://www.canonsociaalwerk.eu/1904_Klootsema/100%20jaar%20orthopedagogiek%20en%20speciaal%20onderwijs%202010.pdf

Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2013). *Veranderingen cluster 1 en 2*. Geraadpleegd op donderdag 7 november 2013 via <http://passendonderwijs.nl/hoe-werkt-passend-onderwijs/veranderingen-cluster-1-en-2/>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2013). *Afstemming met gemeenten*. Geraadpleegd op dinsdag 15 oktober 2013 via <http://passendonderwijs.nl/hoe-werkt-passend-onderwijs/afstemming-met-gemeenten/>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2013). *Doelen passend onderwijs*. Geraadpleegd op dinsdag 15 oktober 2013 via <http://www.passendonderwijs.nl/hoe-werkt-passend-onderwijs/wat-is-passend-onderwijs/doelen-passend-onderwijs/>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2013). *Knelpunten huidige systeem*. Geraadpleegd op woensdag 16 oktober via <http://passendonderwijs.nl/hoe-werkt-passend-onderwijs/wat-is-passend-onderwijs/hoofdpunten-wetpassend-onderwijs/>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2013). *Situatie vóór passend onderwijs*. Geraadpleegd op donderdag 7 november 2013 via <http://passendonderwijs.nl/hoe-werkt-passend-onderwijs/wat-is-passend-onderwijs/situatie-voor-passend-onderwijs/>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2013). *Veranderingen (v)so*. Geraadpleegd op dinsdag 12 november 2013 via <http://passendonderwijs.nl/hoe-werkt-passend-onderwijs/veranderingen-speciaal-onderwijs/>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2013). *Veranderingen voor leraren en begeleiders*. Geraadpleegd op dinsdag 12 november 2013 via <http://passendonderwijs.nl/hoe-werkt-passend-onderwijs/veranderingen-leraren-begeleiders/>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2013). *Wat is passend onderwijs?* Geraadpleegd op woensdag 16 oktober via www.passendonderwijs.nl

NWO. (2013, Juni dinsdag 11). *Reguliere leerlingen hebben geen last van zorgleerlingen*. Geraadpleegd op woensdag 27 november 2013 via <http://www.nwo.nl/actueel/nieuws/2013/reguliere-leerlingen-hebben-geen-last-van-zorgleerlingen.html>

Onderwijscoöperatie. (2004, mei 20). *Bekwaamheidseisen po (2006)*. Geraadpleegd op dinsdag 10 december 2013 via https://www.onderwijscooperatie.nl/wp-content/uploads/PO20_mei.pdf

Rijksoverheid. (sd). *Passend Onderwijs*. Geraadpleegd op donderdag 10 oktober 2013 via <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs>

WEC Raad. (2013). *Indicatieprocedure in 5 stappen*. Geraadpleegd op woensdag 6 november 2013 via <http://www.projectenso.nl/?pid=372>

WEC Raad. (2013). *Regionale Expertise Centra*. Geraadpleegd op woensdag 6 november 2013 via <http://www.projectenso.nl/?pid=311>

H14.3 Overige bronnen

Alberts, M., & Smaal, M. (2013). *Kunnen basisscholen passend onderwijs aan?* Den Haag: Algemene Rekenkamer.

Broekman, E., & Wijland, D. (sd). Opleiden in de school: hoe behouden we de startende leraar voor het onderwijs? *Redax Magazine*, 12-15.

Smeets, E., Ledoux, G., Blok, H., Felix, C., Heurter, A., van Kuijk, J., & Vergeer, M. (2013). *Op de drempel van passend onderwijs: Beleid en aanbod rond specifieke onderwijsbehoeften in zes samenwerkingsverbanden*. Nijmegen: ITS.

VNG (Regisseur). (2013). *VNG, PO-raad en VO-Raad gaan samen voor Passend onderwijs* [Film].

Bijlage A Doelen passend onderwijs

Passend onderwijs moet ervoor zorgen dat leerlingen in de toekomst een zo passend mogelijke plek in het onderwijs krijgen. Om de knelpunten in het huidige systeem aan te pakken, is een aantal doelen geformuleerd.

1. Zo passend mogelijk onderwijs en aanpakken onderwijsbeperking

De huidige landelijke indicatiestelling is sterk medisch gericht; een door de zorg geïndiceerde stoornis vormt een belangrijk onderdeel binnen de indicatiestelling. Door de afschaffing van de landelijke systematiek krijgen schoolbesturen meer ruimte om bij de toekenning van extra onderwijsondersteuning uit te gaan van de onderwijsbeperking van de leerling. De vraag die daarbij centraal staat, is: hoe kan deze onderwijsbeperking worden opgeheven? In de huidige situatie is het financieel lonend om op basis van een diagnose in de zorg een indicatie voor onderwijs aan te vragen. Deze prikkel vervalt in het nieuwe stelsel. De prikkels verschuiven naar efficiënt en transparant omgaan met de beschikbare middelen voor extra voorzieningen voor leerlingen die dat nodig hebben.

2. Leraren zijn beter toegerust

Goed onderwijs en goede extra ondersteuning van een leerling in de klas valt of staat met de leraar. Dat geldt ook voor passend onderwijs. De leraar staat er niet alleen voor: hij werkt samen met het team, de school en het samenwerkingsverband. Met passend onderwijs wordt geïnvesteerd in opbrengstgericht werken voor alle leerlingen én in de verdere ontwikkeling van leraren.

3. Minder bureaucratie

Het nieuwe systeem moet minder complex en bureaucratisch zijn dan het huidige. Dus geen lange indicatieprocedures, geen wachtlijsten, geen gescheiden circuits van lichte en zware ondersteuning en zo min mogelijk administratieve lasten voor de betrokkenen.

4. Budgettaire beheersbaarheid en transparantie

Het financiële systeem dat bij het nieuwe wettelijke kader hoort, moet transparant en beheersbaar zijn. Het moet duidelijk zijn waaraan de beschikbare middelen voor extra ondersteuning worden besteed. Ook de prikkels voor afwenteling van kosten van regulier naar speciaal onderwijs en van lichte ondersteuning naar zware ondersteuning moeten worden weggenomen.

5. Geen thuiszitters

Alle kinderen verdienen een plek in het onderwijs. De afgelopen jaren is gewerkt aan het terugdringen van de thuiszittersproblematiek, maar hiermee is nog onvoldoende geborgd dat er geen kinderen meer thuiszitten. Daarom is een belangrijk doel van passend onderwijs: een zo passend mogelijk onderwijsprogramma voor alle leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben in het onderwijs.

6. Afstemming met andere sectoren

De inzet van extra ondersteuning in het onderwijs moet beter worden afgestemd op de inzet vanuit andere sectoren in het jeugddomein, zoals de jeugdzorg, de Wmo-zorg en de arbeidsmarkt. Zowel de voorzieningen als de ondersteuning die een kind vanuit verschillende sectoren ontvangt, moeten beter op elkaar worden afgestemd.

1 De school is voor alle leerlingen vraaggericht en adaptief

- Er is respect voor leerlingen
- Er is respect tussen leerkrachten
- Verschillen tussen leerlingen worden positief gewaardeerd
- De sfeer op school is goed
- Conflicten en problemen worden hersteld in plaats van bestraft
- Er is veel gezamenlijkheid
- Leerlingen krijgen verantwoordelijkheid en beslissen mee
- De ervaringsdeskundigheid van leerlingen, ouders en andere betrokkenen wordt gewaardeerd en gebruikt
- Ouders worden serieus genomen en bij de school betrokken
- De school is huiselijk en kleinschalig ingericht
- Er zijn dieren en spullen van thuis op school
- Er is een rijke leeromgeving
- Er wordt gevraagd waar ik goed in ben en daar wordt het onderwijs op gebaseerd
- Leerlingen kunnen leren in hun eigen tempo, op hun eigen niveau en hun eigen manier

2 Op school wordt rekening gehouden met mijn gevoelens

- Ik kan met leerkrachten en andere betrokkenen praten over mijn gevoel
- Er wordt rekening mee gehouden dat ik naast gevoelens van blijdschap, trots en geluk ook gevoelens heb van pijn, angst en onzekerheid
- Leerkrachten, medeleerlingen en ouders vragen goed naar wat ik vind, nodig heb en voorstel
- Er zijn op school veel leerlingen met verschillende achtergronden
- Ik herken me in vergelijkbare ervaringen van andere leerlingen

3 Leerkrachten zijn positief

- Mijn komst wordt goed voorbereid
- Niet de problemen worden benadrukt, maar de mogelijkheden
- Leerkrachten doen gewoon tegen mij

- Leerkrachten geven vertrouwen en stralen dat ook uit
- Leerkrachten zijn vrolijk en maken grapjes
- Leerkrachten praten niet achter mijn rug om of maken niet die indruk
- Leerkrachten maken geen uitzondering van mij maar maken wel uitzonderingen voor me als die nodig zijn
- Leerkrachten houden er rekening mee dat ik sneller moe, afgeleid, ongeconcentreerd of langzaam ben, zonder dat het opvalt

4 Ik word serieus genomen

- Ik word net zo als andere kinderen behandeld
- Leerkrachten en andere betrokkenen praten niet tegen mij alsof ik jonger lijk dan ik ben
- Leerkrachten benaderen me niet te kinderlijk, zoals knuffelen of op schoot nemen
- Er wordt naar mij geluisterd
- Er wordt naar mijn mening gevraagd
- Er wordt naar mijn advies gevraagd
- Er wordt naar mijn tevredenheid gevraagd over dingen die belangrijk voor mij zijn

5 Mijn zelfstandigheid wordt ondersteund

- Ik word niet onnodig of te snel geholpen
- Er wordt steeds gekeken of ik dingen misschien al zelf of met minder hulp kan
- Ik krijg voldoende kans om dingen eerst zelf te proberen
- Ik krijg voldoende tijd om de dingen op mijn manier te doen
- Ik mag best risico's lopen en word niet overmatig beschermd
- Sociaal gedrag van alle leerlingen wordt bevorderd
- Ik word goed voorbereid op vervolgonderwijs, maatschappij en beroep

6 Mensen die belangrijk voor mij zijn, werken onderling en met mij goed samen

- Ik weet welke steun, zorg en hulp in mijn situatie mogelijk is
- Ik weet wie wat waarom doet
- Ik weet wat een ander van mij verwacht en wat ik kan verwachten

- Er zijn niet steeds wisselende professionals
- Mijn ouders en anderen worden als vanzelfsprekend betrokken bij de school
- Mijn ouders en betrokkenen kunnen meedenken over wat belangrijk voor mij is
- De school maakt samen met mij duidelijk aan anderen wat ik nodig heb en hoe het met mij gaat
- Afspraken worden zoveel mogelijk op elkaar afgestemd bijvoorbeeld rond artsenbezoek, remedial teaching, ambulante begeleiding

7 Je kunt op verschillende manieren leren

- Door creatieve en expressieve activiteiten
- Door bewegen, bezig zijn met je lichaam
- Van sociale activiteiten en hoe je met elkaar omgaat
- Van bezig zijn met je gevoel, hoe je bent en hoe je je uit
- Door logische-rekenkundige activiteiten
- Door bezig te zijn met de natuur en alles dat leeft
- Door bezig te zijn met de taal en woorden
- Door ruimtelijke en visuele activiteiten
- Door bezig te zijn met vragen over het leven en het bestaan

8 Ik kan in mijn eigen tempo en op mijn eigen niveau leren

- Ik mag in sommige dingen sneller en andere dingen langzamer gaan
- Mijn activiteiten worden positief gewaardeerd
- Ik word uitgedaagd om het beste uit mijzelf te halen
- Ik stel leerdoelen met mensen die mij goed kennen
- We evalueren regelmatig samen de gestelde doelen

9 We kunnen veel van elkaar leren

- Anderen kunnen mij helpen
- Andere leerlingen worden betrokken bij het leren van dingen die voor mij lastig zijn
- Ik kan meedoen of mag kijken bij activiteiten die ik niet (zelfstandig) kan
- Ik kan anderen helpen bij wat ik zelf goed kan
- Ik kan in groepjes veel leren en zelf dingen uitvinden

- Leerkrachten nemen niet teveel tijd voor mij apart als uitzondering
- Inzet van extra hulp en zorg komt ook ten goede aan andere leerlingen in de groep

10 Er zijn ruimte en faciliteiten ten behoeve van mijn beperking, handicap of specifieke talent

- Er is voldoende bewegingsruimte
- Er zijn aparte ruimtes
- Er is voldoende privacy
- Er zijn plekken om lekker uit te rusten
- Er zijn hulpmiddelen die ik nodig heb
- Er zijn mensen die weten hoe ze hulpmiddelen, medicijnen enzovoort moeten gebruiken
- Er is kennis over mijn beperking of handicap
- Er zijn leermiddelen die speciaal ontwikkeld zijn voor mijn beperking of handicap
- Ik kan leermiddelen gebruiken die juist niet speciaal ontwikkeld zijn
- Er is voldoende veiligheid
- Er is flexibiliteit in het rooster om tijd te maken voor mijn specifieke talent
- Ik kan met andere kinderen die snel leren, mijn eigen tempo volgen, interessante vakken volgen en leren door te spelen en te ontdekken

Bijlage C Uitspraken uit het boek Iedereen is anders: Kinderkwaliteitscriteria van inclusief onderwijs

‘Er is respect voor leerlingen: wij moeten luisteren naar de juf, maar zij luistert ook naar ons. Niet zo van: jij bent anders en jij bent minder.’

‘Ik kan met leerkrachten en andere betrokken praten over mijn gevoel: het is fijn als er op school iemand is die je vertrouwt. Dan hoef je niet alles voor jezelf op te kroppen. Iemand die vraagt naar je mening, maar ook hoe het voelt. Die niet denkt dat hij weet hoe het voelt als je anders bent, maar ernaar vraagt.’

‘Leerkrachten doen gewoon tegen mij: een goeie juf of meester ziet er gewoon uit, bijvoorbeeld sportschoenen, en hij of zij doet gewoon. Niet overdreven van: ik ben de juf en jij moet luisteren, maar ook niet overdreven van: ach ik zal jou eens even helpen. Gewoon gewoon.’

‘Als de juf zegt dat je iets goed kan, dan ga je dat zelf ook meer geloven.’

‘Een goeie sfeer op school is belangrijk. Als de leraren vrolijk zijn, maken ze de kinderen ook vrolijk.’

‘Leerkrachten benaderen me niet te kinderlijk, zoals knuffelen of op schoot nemen: Eigenlijk wil ik altijd wel op schoot zitten. Op mijn vorige school deed mijn juf dat altijd. Deze juf zegt dat ik op mijn eigen plek moet zitten. Dat is niet zo leuk. Maar ik ben nu wel meer groter.’

‘Ik weet welke steun, zorg en hulp in mijn situatie mogelijk is: Het is vervelend als je niet weet wat er allemaal kan. Maar soms leggen ze het goed uit.’

‘Leerkrachten nemen niet teveel tijd voor mij apart als uitzondering: Het is fijn als de meester mij een beetje onopvallend helpt en niet de hele tijd bij mijn tafeltje staat. Dan val je zo op.’

‘Mijn activiteiten worden positief gewaardeerd: Ze kijken hier niet naar wat ik niet kan, maar wat ik wel kan.’

Uitspraken uit het boek

Iedereen is anders: Kinderkwaliteitscriteria

van inclusief onderwijs

(Meerdink, Schuurman, & Verdonk, 2011, pp. 29-71)

‘Er zijn hulpmiddelen / leermiddelen die speciaal ontwikkeld zijn voor mijn beperking, handicap of specifiek talent: Het meeste wat ik nodig heb, dat hebben ze hier. Dat maakt het makkelijker om te leren.’

1 Interpersoonlijk competent

De leraar primair onderwijs moet ervoor zorgen dat er in zijn groep een prettig leef- en werkklimaat heerst. Dat is de verantwoordelijkheid van de leraar primair onderwijs en om die verantwoordelijkheid waar te kunnen maken moet de leraar interpersoonlijk competent zijn.

Een leraar die interpersoonlijk competent is, geeft op een goede manier leiding. Zo'n leraar schept een vriendelijke en coöperatieve sfeer en brengt een open communicatie tot stand. Zo'n leraar bevordert de zelfstandigheid van de kinderen en zoekt in zijn interactie met hen een goede balans tussen:

- leiden en begeleiden
- sturen en volgen
- confronteren en verzoenen
- corrigeren en stimuleren

1 Bekwaamheidseis

De leraar primair onderwijs onderschrijft zijn interpersoonlijke verantwoordelijkheid.

Hij is zich bewust van zijn eigen houding en gedrag én van de invloed daarvan op de kinderen.

Hij heeft voldoende kennis en vaardigheid op het gebied van groepsprocessen en communicatie om een goede samenwerking met en van de kinderen tot stand te brengen.

Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs het volgende doen:

- hij maakt contact met de kinderen en zorgt ervoor dat zij contact kunnen maken met hem en zich op hun gemak voelen
- hij geeft de kinderen leiding maar laat hun ook verantwoordelijkheid en geeft hun een eigen inbreng
- hij schept een goed klimaat voor samenwerking met de kinderen en tussen de kinderen onderling

Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs deze kennis hebben:

- hij is goed op de hoogte van communicatie- en omgangsvormen in de leefwereld van de kinderen
- hij is op een praktisch niveau op de hoogte van communicatietheorieën, groepsdynamica en interculturele communicatie en hij kent vooral ook de implicaties daarvan voor zijn eigen doen en laten

1 Indicatoren

van de interpersoonlijke competentie, enkele voorbeelden

- De leraar ziet wat er gebeurt in zijn groep. Hij luistert naar de kinderen en hij reageert op hen. Hij spreekt hen aan op ongewenst gedrag en hij stimuleert gewenst gedrag. Hij laat de kinderen in hun waarde.
- Hij houdt in zijn taalgebruik, omgangsvormen en manier van communiceren rekening met wat gebruikelijk is in de leefwereld van zijn leerlingen.
- Hij kan beschrijven en verklaren wat de communicatiepatronen zijn in zijn (cultureel heterogene) groep en hoe de sociale verhoudingen liggen. Hij weet hoe hij een en ander zo nodig kan verbeteren.
- Hij kan verantwoorden hoe hij met zijn (cultureel heterogene) groep omgaat en ook met individuele kinderen. Daarbij maakt hij gebruik van relevante theoretische en methodische inzichten.

2 Pedagogisch competent

De leraar primair onderwijs moet de sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van de kinderen bevorderen. Hij moet hen helpen een zelfstandig en verantwoordelijk persoon te worden. Dat is de verantwoordelijkheid van de leraar primair onderwijs en om die verantwoordelijkheid waar te kunnen maken moet de leraar pedagogisch competent zijn.

Een leraar die pedagogisch competent is, creëert een veilige leeromgeving in zijn groep en zijn lessen. Zo'n leraar zorgt ervoor dat de kinderen

- weten dat ze erbij horen en welkom zijn
- weten dat ze gewaardeerd worden
- op een respectvolle manier met elkaar omgaan
- uitgedaagd worden om verantwoordelijkheid te nemen voor elkaar
- initiatieven kunnen nemen en zelfstandig kunnen werken

2 Bekwaamheidseis

De leraar primair onderwijs onderschrijft zijn pedagogische verantwoordelijkheid.

Hij heeft voldoende pedagogische kennis en vaardigheid om een veilige leeromgeving tot stand te brengen waarin kinderen zich kunnen ontwikkelen tot een zelfstandig en verantwoordelijk persoon. Voor een hele klas of groep maar ook voor een individuele leerling.

En dat op een professionele, planmatige manier.

Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs het volgende doen:

- hij vormt zich een goed beeld van het sociale klimaat in een groep, van het individuele welbevinden van de kinderen en van de vorderingen die zij maken op het gebied van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid

- hij ontwerpt op basis daarvan een plan van aanpak of een benadering om de kinderen te begeleiden naar een veilig en harmonisch leef- en werkklimaat en om hun sociaal-emotionele en morele ontwikkeling te bevorderen
- hij voert dat plan van aanpak of die benadering uit
- hij evalueert dat plan van aanpak of die benadering en stelt het zo nodig bij, voor de hele groep en ook voor individuele kinderen
- hij signaleert problemen en belemmeringen in de sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van leerlingen en stelt, eventueel samen met collega's, een passend plan van aanpak of benadering op

Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs deze kennis hebben:

- hij is vertrouwd met de leefwereld van basisschoolkinderen, hun basisbehoeften, hun verwachtingen, met de culturele bepaaldheid daarvan, en hij weet hoe hij daarmee om kan gaan
- hij is bekend met het globale verloop van de sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van basisschoolkinderen, met de problemen die zich daarbij kunnen voordoen en hij weet hoe hij daarmee om kan gaan
- hij is bekend met ontwikkelings- en opvoedingstheorieën van het jonge en oudere kind, hij is vertrouwd met verschillende opvoedingspraktijken en met de culturele bepaaldheid daarvan; dit alles met name in hun consequenties voor het onderwijs en voor zijn doen en laten als leraar
- hij heeft kennis van processen van identiteitsvorming, zingeving en waardenontwikkeling bij het jonge en oudere kind én van de culturele bepaaldheid daarvan en hij weet welke consequenties hij hieraan moet verbinden voor zijn handelen

2 Indicatoren

van de pedagogische competentie, enkele voorbeelden

- De leraar ziet hoe de kinderen met elkaar omgaan en wat dat voor gevolgen heeft voor het welbevinden van (individuele) kinderen. Hij bespreekt met hen de sfeer in de groep en de omgang met elkaar.
- Hij waardeert de inbreng van de kinderen, is nieuwsgierig naar hun ideeën en complimenteert hen regelmatig. Hij stimuleert hen om kritisch na te denken over hun opvattingen en gedrag en om daarover in de groep te communiceren.
- Hij laat hen zelfstandig werken en samenwerken.
- Hij kan van elk kind in zijn groep beschrijven hoe het zich ontwikkelt op fysiek, sociaal-emotioneel en moreel gebied en hoe hij die ontwikkeling probeert te bevorderen. Hij signaleert onmiddellijk als er ontwikkelings- of gedragsproblemen zijn, hij kan beoordelen of en hoe hij die zelf kan aanpakken en weet waar hij eventueel hulp kan vinden in en buiten de school.
- Hij kan zijn pedagogische opvattingen verantwoorden en ook hoe hij de groep of individuele kinderen aangepakt heeft. Daarbij maakt hij gebruik van relevante theoretische en methodische inzichten.

3 Vakinhoudelijk & didactisch competent

De leraar primair onderwijs moet de kinderen helpen zich de culturele bagage eigen te maken die samengevat is in de kerndoelen voor het primair onderwijs en die elke deelnemer aan de samenleving nodig heeft om volwaardig te kunnen functioneren. Dat is de verantwoordelijkheid van de leraar primair onderwijs en om die verantwoordelijkheid waar te kunnen maken moet de leraar vakinhoudelijk en didactisch competent zijn.

Een leraar die vakinhoudelijk en didactisch competent is, ontwerpt een krachtige leeromgeving in zijn groep en zijn lessen. Zo'n leraar

- stemt de leerinhouden en ook zijn doen en laten af op de kinderen en houdt rekening met individuele verschillen
- motiveert de kinderen voor hun leertaken, daagt hen uit om er het beste van te maken en helpt hen om ze met succes af te ronden
- leert de kinderen leren, ook van en met elkaar, om daarmee onder andere hun zelfstandigheid te bevorderen

3 Bekwaamheidseis

De leraar primair onderwijs onderschrijft zijn vakinhoudelijke en didactische verantwoordelijkheid.

Hij heeft voldoende kennis en vaardigheid op het gebied van de onderwijsinhouden en de didactiek om een krachtige leeromgeving tot stand te brengen waarin de kinderen zich de culturele bagage eigen kunnen maken die de maatschappij vereist.

Op een eigentijdse, professionele, planmatige manier.

Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs het volgende doen:

- hij vormt zich een goed beeld van de mate waarin de kinderen de leerinhoud beheersen en van de manier waarop ze hun werk aanpakken
- hij ontwerpt op basis daarvan (speel- en) leeractiviteiten die voor de kinderen uitvoerbaar zijn en die hen aanzetten tot zelfwerkzaamheid
- hij voert die activiteiten samen met de kinderen uit
- hij evalueert die activiteiten en de effecten ervan en stelt ze zonodig bij, voor de hele groep maar ook voor individuele kinderen
- hij signaleert leerproblemen en –belemmeringen en stelt, eventueel samen met collega's, een passend plan van aanpak of benadering op

Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs deze kennis hebben:

- hij beheerst de leerinhouden van de vak- en vormingsgebieden, zoals beschreven in de kerndoelen voor het primair onderwijs
- hij kent het belang van die leerinhouden voor het dagelijks leven van basisschoolkinderen en hij weet hoe zij die leerinhouden gebruiken
- hij is vertrouwd met de opbouw van de leerinhouden in leerlijnen en met de samenhang daartussen

- hij heeft kennis van (onderzoeksmatig) ontwerpen van onderwijs, didactieken en didactische leermiddelen, waaronder ict
- hij is bekend met verschillende leer- en onderwijstheorieën en onderwijsarrangementen voor het jonge en oudere kind en hij weet hoe hij die in praktijk kan brengen
- hij is vertrouwd met hoe kinderen leren, wat hun leerbehoeften zijn, hoe hun ontwikkeling verloopt, welke problemen zich daarbij kunnen voordoen en hij weet hoe hij daar mee om kan gaan
- hij heeft kennis van de invloed van taalbeheersing en taalverwerving op het leren en hij weet hoe hij daar in zijn praktijk rekening mee moet houden
- hij heeft een praktische kennis van veel voorkomende leerstoornissen en onderwijsbelemmeringen
- hij heeft kennis van processen van identiteitsvorming, zingeving en waardenontwikkeling bij het jonge en oudere kind én van de culturele bepaaldheid daarvan en hij weet welke consequenties hij hieraan moet verbinden voor zijn handelen

3 Indicatoren

van de vakinhoudelijke en didactische competentie, enkele voorbeelden

De leraar kan de opdrachten, oefeningen en toetsen waar de kinderen mee te maken krijgen, zelf foutloos maken en duidelijk demonstreren of uitleggen.

- Hij legt duidelijk uit aan de kinderen welke leerdoelen hij met welke leeractiviteiten nastreeft.
- Hij kiest gevarieerde, op de kinderen afgestemde speel- en leertaken, gebruik makend van moderne middelen, waaronder ict. Hij biedt ruimte voor verschillende manieren van werken.
- Hij geeft opbouwend commentaar op het werk van zijn kinderen en op de manier waarop ze werken. Hij doet op basis van evaluatie en toetsing betrouwbare uitspraken over hun kennis en de vaardigheid.
- Hij kan van elk kind in zijn groep beschrijven hoe het zich ontwikkelt op cognitief gebied en hoe hij die ontwikkeling probeert te bevorderen. Hij signaleert onmiddellijk als er leerproblemen zijn, hij kan beoordelen of en hoe hij die problemen zelf kan aanpakken en weet waar hij eventueel hulp kan vinden in en buiten de school.
- Hij kan zijn vakinhoudelijk en didactische opvattingen verantwoorden en ook hoe hij de groep of individuele kinderen aangepakt heeft. Daarbij maakt hij gebruik van relevante en actuele theoretische en methodische inzichten.

4 Organisatorisch competent

De leraar primair onderwijs draagt zorg voor alle aspecten van klassenmanagement ten behoeve van zijn groep. Dat is de verantwoordelijkheid van de leraar primair onderwijs en om die verantwoordelijkheid waar te kunnen maken moet de leraar organisatorisch competent zijn.

Een leraar die organisatorisch competent is, zorgt voor een overzichtelijke, ordelijke, taakgerichte sfeer in zijn klas en zijn lessen. Zo'n leraar zorgt er dus voor dat de kinderen

- weten waar ze aan toe zijn en welke ruimte ze hebben voor eigen initiatief
- weten wat ze moeten doen, hoe en met welk doel ze dat moeten doen

4 Bekwaamheidseis

De leraar primair onderwijs onderschrijft zijn organisatorische verantwoordelijkheid.

Hij heeft voldoende organisatorische kennis en vaardigheid om in zijn klas en zijn lessen een goed leef- en werkklimaat tot stand te brengen. Overzichtelijk, ordelijk en taakgericht. In alle opzichten voor hemzelf, zijn collega's en vooral voor de kinderen helder.

En dat op een professionele, planmatige manier.

Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs het volgende doen:

- hij hanteert op een consequente manier concrete, functionele en door de kinderen gedragen procedures en afspraken
- hij gebruikt organisatievormen, leermiddelen en leermaterialen die leerdoelen en leeractiviteiten ondersteunen
- hij houdt een planning aan die bij de kinderen bekend is en gaat adequaat om met tijd
- Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs deze kennis hebben:
- hij is bekend met die aspecten van klassenmanagement die voor zijn onderwijs relevant zijn

4 Indicatoren

van de organisatorische competentie, enkele voorbeelden

- Hij hanteert op een consequente manier concrete, functionele en door de kinderen gedragen procedures en afspraken.
- Hij gebruikt organisatievormen, leermiddelen en leermaterialen die leerdoelen en leeractiviteiten ondersteunen.
- Hij houdt een heldere planning aan die hij ook met de kinderen bespreekt. Hij gaat adequaat om met tijd. In onverwachte situaties improviseert hij op een professionele manier en stelt daarbij duidelijke prioriteiten.
- Hij kan zijn opvatting en zijn aanpak van klassenmanagement verantwoorden.

5 Competent in het samenwerken met collega's

De leraar primair onderwijs moet ervoor zorgen dat zijn werk en dat van zijn collega's op school goed op elkaar zijn afgestemd. Hij moet ook bijdragen aan het goed functioneren van de schoolorganisatie. Dat is de verantwoordelijkheid van de leraar primair onderwijs en om die verantwoordelijkheid waar te kunnen maken moet de leraar competent zijn in het samenwerken met collega's.

Een leraar die competent is in het samenwerken met zijn collega's, levert zijn bijdrage aan een goed pedagogisch en vakinhoudelijk & didactisch klimaat op zijn school, aan goede onderlinge samenwerking en aan een goede schoolorganisatie. Dat wil zeggen dat zo'n leraar

- goed met collega's communiceert en samenwerkt
- een constructieve bijdrage levert aan vergaderingen en andere vormen van schooloverleg en aan de werkzaamheden die moeten worden uitgevoerd om de school goed te laten functioneren

- een bijdrage levert aan de ontwikkeling en verbetering van zijn school

5 Bekwaamheidseis

De leraar primair onderwijs onderschrijft zijn verantwoordelijkheid in het samenwerken met collega's.

Hij heeft voldoende kennis en vaardigheden om een professionele bijdrage te leveren aan een goed pedagogisch en didactisch klimaat op zijn school, aan goede werkverhoudingen en een goede schoolorganisatie

Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs het volgende doen:

- hij deelt informatie die voor de voortgang van het werk van belang is, met collega's en hij maakt gebruik van de informatie die hij van collega's krijgt
- hij levert een constructieve bijdrage aan verschillende vormen van overleg en samenwerken op school
- hij geeft en ontvangt collegiale consultatie en intervisie
- hij levert een (onderzoeksmatige) bijdrage aan de ontwikkeling en verbetering van zijn school
- Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs deze kennis hebben:
 - hij is op praktisch niveau bekend met methodieken voor samenwerking en intervisie
 - hij is op een praktisch niveau op de hoogte van leerlingvolgsystemen en manieren om zijn eigen werk toegankelijk te administreren
 - hij heeft enige kennis van organisatie- en bestuursvormen voor scholen in het primair onderwijs
 - hij is op de hoogte van modellen voor kwaliteitszorg en methodieken voor onderwijsverbetering en schoolontwikkeling

5 Indicatoren

van de competentie in het samenwerken met collega's, enkele voorbeelden

- Hij heeft een gemakkelijk toegankelijke administratie en registratie van leerling gegevens.
- Hij gaat werkrelaties aan die voor zijn onderwijs of voor de school van belang zijn. Hij spreekt collega's aan en is ook zelf aanspreekbaar, als het gaat om het vragen of geven van hulp bij het werk.
- Hij werkt met collega's samen aan het verbeteren en vernieuwen van het onderwijs of de organisatie, bijvoorbeeld door met vormen van actieonderzoek/handelingsonderzoek gesignaleerde problemen aan te pakken.
- Hij houdt rekening met zijn collega's en met de belangen van zijn school.
- Hij kan zijn opvattingen en zijn werkwijze op het gebied van samenwerken met collega's en functioneren in een schoolorganisatie verantwoorden.

6 Competent in het samenwerken met de omgeving

De leraar primair onderwijs moet contacten onderhouden met de ouders of verzorgers van de kinderen. Hij moet er ook voor zorgen dat zijn professionele handelen en dat van anderen buiten de

school goed op elkaar zijn afgestemd. Dat is de verantwoordelijkheid van de leraar primair onderwijs en om die verantwoordelijkheid waar te kunnen maken moet de leraar competent zijn in het samenwerken met de omgeving van de school.

Een leraar die competent is in het samenwerken met de omgeving, levert in het belang van de kinderen zijn bijdrage aan een goede samenwerking met mensen en instellingen in de omgeving van de school. Dat wil zeggen dat zo'n leraar

- goede contacten onderhoudt met de ouders of verzorgers van de kinderen
- goede contacten onderhoudt met andere mensen en instellingen die ook te maken hebben met de zorg voor de kinderen

6 Bekwaamheidseis

De leraar primair onderwijs onderschrijft zijn verantwoordelijkheid in het samenwerken met de omgeving van de school.

Hij heeft voldoende kennis en vaardigheid om goed samen te werken met mensen en instellingen die betrokken zijn bij de zorg voor de kinderen en bij zijn school.

Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs het volgende doen:

- hij geeft op een professionele manier aan ouders en andere belanghebbenden informatie over de kinderen en hij gebruikt de informatie die hij van hen krijgt
- hij neemt op een constructieve manier deel aan verschillende vormen van overleg met mensen en instellingen buiten de school
- hij verantwoordt zijn professionele opvattingen en werkwijze met betrekking tot een leerling aan ouders en andere belanghebbenden en past in gezamenlijk overleg zo nodig zijn werk met die leerling aan

Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs deze kennis hebben:

- hij is bekend met de leefwereld van ouders of verzorgers en met de culturele achtergronden van de kinderen en hij weet hoe hij daar rekening mee moet houden in zijn doen en laten als leraar
- hij is op de hoogte van de professionele infrastructuur waar zijn school onderdeel van is

6 Indicatoren

van de competentie in het samenwerken met de omgeving, enkele voorbeelden

- Hij onderhoudt op een open en constructieve manier contacten met ouders, verzorgers of andere belanghebbenden.
- Hij spreekt mensen en instellingen buiten de school aan die met de kinderen te maken hebben en is hij ook zelf voor die mensen en instellingen aanspreekbaar. Daarbij stemt hij zijn werk goed af op dat van andere partijen.
- Hij kan zijn opvattingen en zijn werkwijzen op het gebied van samenwerken met ouders, verzorgers en anderen buiten de school verantwoorden.

7 Competent in reflectie en ontwikkeling

De leraar primair onderwijs moet zich voortdurend verder ontwikkelen en professionaliseren. Dat is zijn verantwoordelijkheid en om die verantwoordelijkheid waar te kunnen maken moet de leraar primair onderwijs competent zijn in reflectie en ontwikkeling.

Een leraar die competent is in reflectie en ontwikkeling, denkt regelmatig na over zijn beroepsopvattingen en zijn professionele bekwaamheid. Zo'n leraar streeft ernaar zijn beroepsuitoefening bij de tijd te houden en te verbeteren. Zo'n leraar

- weet goed wat hij belangrijk vindt in zijn leraarschap en van welke waarden, normen en onderwijskundige opvattingen hij uitgaat
- heeft een goed beeld van zijn eigen competenties, zijn sterke en zwakke kanten
- werkt op een planmatige manier aan zijn verdere ontwikkeling
- stemt zijn eigen ontwikkeling af op het beleid van zijn school en benut de kansen die de school biedt om zich verder te ontwikkelen

7 Bekwaamheidseis

De leraar primair onderwijs onderschrijft zijn verantwoordelijkheid voor zijn eigen professionele ontwikkeling.

Hij onderzoekt, expliciteert en ontwikkelt zijn opvattingen over het leraarschap en zijn bekwaamheid als leraar.

Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs het volgende doen:

- hij werkt planmatig aan de ontwikkeling van zijn bekwaamheid, op basis van een goede analyse van zijn competenties
- hij stemt de ontwikkeling van zijn bekwaamheid af op het beleid van de school
- hij maakt bij die ontwikkeling gebruik van informatie van kinderen en collega's en ook van collegiale hulp in de vorm van bijvoorbeeld intervisie en supervisie

Om te voldoen aan deze bekwaamheidseis moet de leraar primair onderwijs deze kennis hebben:

- hij heeft voldoende gedragspsychologische kennis om zijn eigen gedrag en dat van anderen te begrijpen en te analyseren
- hij is op de hoogte van de onderwijspraktijk in andere scholen voor primair onderwijs en vervolgscholen en ook van actuele ontwikkelingen op het gebied van pedagogiek, didactiek, inhouden, werkwijzen en organisatievormen in het primair onderwijs
- hij is op de hoogte van actuele ontwikkelingen op het gebied van pedagogiek en didactiek die relevant zijn voor zijn onderwijs

7 Indicatoren

van de competentie in reflectie en ontwikkeling, enkele voorbeelden

- Hij brengt onder woorden wat voor hem in het leraarschap belangrijk is en vanuit welke professionele opvattingen hij werkt.

- Hij brengt zijn beroepsopvatting en werkhouding in verband met de (onderwijskundige en levensbeschouwelijke) identiteit van de school.
- Hij kijkt kritisch naar zijn werk en gebruikt evaluatie, reflectie en feedback van anderen om dat verder te ontwikkelen.
- Hij benoemt zijn sterke en zwakke kanten, formuleert leervragen en werkt daar planmatig aan.
- Hij kan zijn eigen activiteiten en plannen over professionele ontwikkeling verantwoorden, in relatie met het beleid van de school en tegen de achtergrond van actuele ontwikkelingen in onderwijs, wetenschap en samenleving.

Bijlage E De aanvullende twee basisdimensies voor passend onderwijs en competenties passend onderwijs

Basisdimensie A geeft een beschrijving van een *professionele beroepshouding en daaraan verbonden kwaliteiten*:

- Ten eerste staat de *visie van de leraar op inclusie en het waarderen van diversiteit* daarin centraal. De leraar handelt vanuit een positieve en onderbouwde visie op inclusie, diversiteit en burgerschap. De leraar gaat uit van gelijkwaardigheid en ziet diversiteit in de groep als uitdaging en weet die effectief in te zetten bij de vormgeving van het onderwijs. De leraar heeft zelfvertrouwen en vertrouwen in eigen competenties in de omgang met verschillen.
- Ten tweede wordt de *normatieve professionaliteit* van de leraar genoemd. De leraar zorgt voor een goede balans tussen instrumentele, communicatieve en normatieve aspecten van het beroep. De leraar stemt af op meerdere lagen in de ondersteuningsvraag van de leerling en vraagt zich voortdurend af; "Hoe zorg ik ervoor dat ik de goede dingen goed doe?"
- Als laatste is het *authentiek functioneren* van de leraar van belang. De leraar weet dat hij ertoe doet en is fysiek, emotioneel en cognitief in evenwicht.

In basisdimensie B staat *diepgang in kennistoepassing en –ontwikkeling* centraal. Het gaat daarbij om het *kritisch toepassen van kennis* en om het *hanteren van de cyclus professioneel werken*.

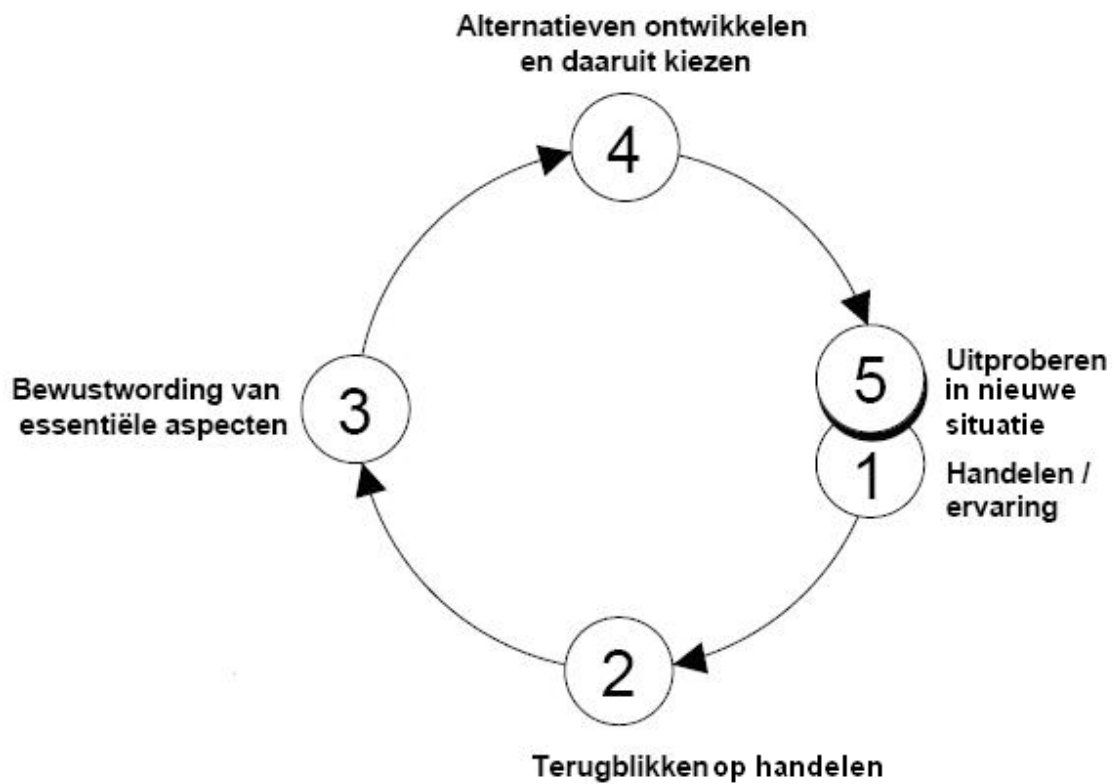
In deze cyclus komen drie uitgangspunten samen:

- Ten eerste de gerichtheid van de leraar op *ontwikkelingsmogelijkheden en krachtbronnen van de leerling* zelf en van de omgeving.
- Ten tweede de gerichtheid van de leraar op *actieve participatie en partnerschap met leerlingen, ouders/verzorgers en anderen* die bij de ontwikkeling van het kind betrokken zijn.
- Ten derde het werken vanuit een *onderzoekende houding*. Dit houdt in dat het professioneel handelen voortdurend wordt aangepast aan steeds nieuwe omstandigheden en dat al doende kennis wordt ontwikkeld (Claasen, et al. 2009).

Competenties passend onderwijs		
Houdingen		De leraar heeft een positieve houding ten aanzien van diversiteit.
		De leraar heeft een visie op passend onderwijs.
		De leraar gaat uit van ontwikkelingsmogelijkheden en krachtbronnen van de leerling zelf en heeft hoge verwachtingen van alle leerlingen.
		De leraar voelt zich verantwoordelijk voor de eigen professionele ontwikkeling. Het gaat hierbij om een leven lang leren maar ook om het willen en kunnen vragen van hulp bij anderen.
		De leraar werkt vanuit een reflecterende en onderzoekende houding.
Kenniss	Omgaan met verschillen	De leraar weet hoe de taal- en rekenontwikkeling van leerlingen in groep 1 t/m 8 globaal verloopt.
		De leraar heeft kennis van leerlijnen en bijbehorende leerinhouden in relatie tot de diversiteit van leerlingen.
		De leraar heeft kennis van effectieve didactische en pedagogische principes bij taal en rekenen (waaronder een activerende didactiek).
		De leraar heeft kennis van theoretische concepten over de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen.
		De leraar kent risicofactoren en signalen van problemen in de taal- en rekenontwikkeling.
	Maatwerk	De leraar heeft kennis van theoretische concepten over veel voorkomende problemen in de ontwikkeling of bij het leren van leerlingen.
		De leraar heeft kennis van maatregelen die kunnen worden ingezet wanneer de taal- of rekenontwikkeling anders verloopt dan verwacht.
		De leraar heeft kennis van de zorgstructuur rond de school en van mogelijkheden voor doorverwijzing naar specialistische vormen van ondersteuning.

Vaardigheden	Omgaan met verschillen	De leraar kan effectief gebruik maken van een taal- en rekenmethode en conform de methode differentiëren, observeren, interpreteren en problemen inschatten.
		De leraar kan variëren op de methode, handelingsalternatieven inzetten en instructie en opdrachten afstemmen op subgroepen (bijv. door instructie meer te expliciteren/structureren en/of door bijvoorbeeld één strategie centraal te stellen).
		De leraar kan hoge en toetsbare doelen formuleren.
		De leraar kan de taal- en rekenontwikkeling monitoren (via observaties en gebruik van LOVS).
		De leraar kan speciale onderwijsbehoeften signaleren.
		De leraar kan (toets)gegevens analyseren en zo nodig verbeteracties plannen.
		De leraar kan verbeteracties uitvoeren en evalueren en de verbeteracties zo nodig bijstellen.
		De leraar kan het onderwijs zodanig plannen en organiseren dat tegemoet kan worden gekomen aan de diversiteit in de klas (klassenmanagement).
		De leraar kan samenwerken met ouders/verzorgers.

	Maatwerk	De leraar kan een diagnostisch gesprek voeren.
		De leraar kan (individuele) onderwijsbehoeften analyseren.
		De leraar kan individuele hulp binnen de groep geven.
		De leraar kan individuele accenten leggen in (sub)groepsplannen of handelingsplannen.
		De leraar kan samenwerken met interne experts en indien nodig met externe deskundig(en).

Bron: W. Bosch en M. Jansen, *Leren op de werkplek*, HBoekencentraal. Baarn, 2005

De startende leraar in het basisonderwijs

Hieronder volgt de enquête behorend bij het onderzoek over de startende leraar in het basisonderwijs. Neem de tijd en vul de enquête zo zorgvuldig mogelijk in. Er volgen eerst wat algemene vragen, waarna dieper wordt ingegaan op de begeleiding van leerlingen met een ondersteuningsbehoefte. Het invullen van de enquête wijst zich vanzelf. Succes!

Start

De startende leraar in het basisonderwijs

1.

Wat is uw geslacht?*

Man

Vrouw

2. Wat is uw leeftijd?*

3. Welk(e) opleiding(en) heeft u behaald? (diploma)*

4. Voor de leraar: U bent afgestudeerd aan de pabo in het jaar.....

5. Heeft u één of meerdere cursussen of een Post-hbo opleiding gevolgd? Zo ja welke?

6. Vraag voor de leraar: Hoeveel jaar bent u werkzaam in het basisonderwijs?

7. Voor de leraar in opleiding: Aan welke school volgt u de Opleiding tot Leraar Basisonderwijs?

8. U bent gestart in de LIO per: (maand/jaar)

De volgende vragen gaan over 'passend onderwijs'

9. Wanneer spreekt men volgens u van passend onderwijs?*

10. Stel we leven in het jaar 2015. Beschrijf hoe passend onderwijs is ingevoerd in het basisonderwijs. Wat ervaart u?*

11. Stellingen: Welke voorstelling heeft u van passend onderwijs?

Mee eens of mee oneens

Ieder kind verdient goed onderwijs.

Onderwijs moet uitgaan van de mogelijkheden van een leerling, niet van beperkingen.

Passend onderwijs, wat is dat?

Ik kom tijd en handen te kort in de klas voor het bieden van passend onderwijs.

Ik bied passend onderwijs aan de leerlingen in mijn groep.

Ik voel me betrokken bij passend onderwijs.

Ik ben op de hoogte van zaken die spelen rondom passend onderwijs.

12. Zegt u ja of nee tegen de invoering van passend onderwijs?*

Ja, omdat:

Nee, omdat:

De volgende vragen gaan over 'verschillen tussen leerlingen in de klas'

13. Iedere leerling is anders. Vindt u dat u recht doet aan verschillen tussen leerlingen (intelligentieniveaus, leerstijlen maar ook in onderwijs –en ondersteuningsbehoeften)?*

Ja

Nee

Als uw antwoord op vraag 13 'nee' is, gelieve doorgaan naar vraag 15.

14. Op welke manier doet u recht aan verschillen tussen leerlingen?

Door verschil te maken in instructies.

Door verschil te maken in werkvormen.

Door verschil te maken in het aanbieden van de leerstof.

Door alle drie (bovenstaande antwoorden).

Anders, namelijk:

15. Hoe ervaart u het omgaan met een diversiteit aan leerlingen in de klas?*

Ik ervaar het als lastig.

Ik ervaar het als een uitdaging

Ik ervaar het als gemakkelijk.

Anders, namelijk:

16. Welke verwachtingen heeft u naar eigen inzicht van leerlingen? Kies het antwoord waar u zich het meest in herkent.*

Te hoge verwachtingen.

Hoge verwachtingen.

Lage verwachtingen.

Te lage verwachtingen.

De volgende vragen gaan over 'leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte'.

17. Beschrijf uw verwachtingen ten aanzien van het begeleiden van zorgleerlingen.*

Mijn verwachting is positief omdat:
Mijn verwachting is niet positief omdat:

18. Bent u tijdens uw loopbaan in contact gekomen met leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften?*

Ja leerlingen met een stoornis/beperking, namelijk:
Ja, maar anders namelijk:
Nee

Als uw antwoord op vraag 18 'nee' is, gelieve doorgaan naar vraag 20.

19. Hoe intensief ervaart u het werken met leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte op een schaal van 1 tot 5?
Niet intensief - - - - Zeer intensief

De volgende vragen gaan over 'de competentie van de leraar'

20. Stelling: Ik kan leerlingen met een ondersteuningsbehoefte begeleiden.*

Mee eens
Gedeeltelijk mee eens
Gedeeltelijk mee oneens
Mee oneens

21. In welke mate vindt u dat u over de gestelde kennis bezit? De antwoorden geven drie opties: ja, gedeeltelijk, nee.

Ik weet hoe de taal- en rekenontwikkeling van leerlingen in groep 1 t/m 8 globaal verloopt.
Ik heb kennis van leerlijnen en bijbehorende leerinhouden in relatie tot de diversiteit van leerlingen.

Ik heb kennis van effectieve didactische en pedagogische principes bij taal en rekenen (waaronder een activerende didactiek).

Ik heb kennis van theoretische concepten over de sociaal emotionele ontwikkeling van leerlingen.

Ik ken de risicofactoren en signalen van problemen in de taal- en rekenontwikkeling.

Ik heb kennis van theoretische concepten over veel voorkomende problemen in de ontwikkeling of bij het leren van leerlingen.

Ik heb kennis van maatregelen die kunnen worden ingezet wanneer de taal- of rekenontwikkeling anders verloopt dan verwacht.

Ik heb kennis van de zorgstructuur rond de school en van mogelijkheden voor doorverwijzing naar specialistische vormen van ondersteuning.

22. Een stelling: Ik ben in staat maatwerk te bieden aan leerlingen. Dit houdt in dat ik voor leerlingen individuele, specifiek op de leerling afgestemde leer- of gedragsdoelen stel, de onderwijsbehoeften analyseer en mijnonderwijs preciezer op leerlingen afstem.*

Mee eens
Gedeeltelijk mee eens
Gedeeltelijk mee oneens
Mee oneens

23. Heeft u het gevoel dat de zorgvraag van leerlingen met behulp van uw begeleiding wordt beantwoord?*

Ja
Gedeeltelijk
Nee

24. Voelt u zich bekwaam in het opstellen van (sub)groep –en individuele handelingsplannen?*

Ja
Gedeeltelijk
Nee

25. In welke mate is de opvatting kenmerkend voor u? Past het niet bij u, juist wel of zit het er tussen in? Past niet bij mij - - - Is kenmerkend voor mij

Ik ben in staat hoge en toetsbare doelen te formuleren.
Ik kan de ontwikkeling van leerlingen volgen.
Ik kan onderwijsbehoeften van leerlingen signaleren.
Er is een goede samenwerking tussen mij en ouders/verzorgers.
Ik ben bekend met een diagnostisch gesprek.

26. Ontvangt u begeleiding/coaching in het bieden van passend onderwijs aan leerlingen?*

Ja, ik ben voorbereid tijdens de Opleiding tot Leraar Basisonderwijs.
Ja, er wordt geïnvesteerd in verdere scholing via de prestatie box.
Ja, er wordt gebruik gemaakt van de functiemix.
Ja, ik maak gebruik van een lerarenbeurs.
Ja, namelijk:
Nee.

Als uw antwoord op vraag 26 'ja' is, gelieve doorgaan naar vraag 28.

27. Zou u begeleiding/coaching willen ontvangen in het bieden van passend onderwijs aan leerlingen?

Ja, omdat:

Nee, omdat:

28. In welke competentie acht u zichzelf het meest bekwaam?*

Interpersoonlijke competentie: Leiding geven en zorgen voor een goede omgang met en tussen leerlingen.

Pedagogische competentie: zorgen voor een veilige leeromgeving en bevorderen van persoonlijke, sociale en morele ontwikkeling. Ook: bevorderen van de ontwikkeling tot een zelfstandig en verantwoordelijk persoon.

Vakinhoudelijke en didactische competentie: zorgen voor een krachtige leeromgeving en bevorderen van het leren.

Organisatorische competentie: zorgen voor een overzichtelijke, ordelijke en taakgerichte sfeer en structuur in de leeromgeving.

Competent in samenwerken met collega's: zorgen dat het werk afgestemd is op dat van collega's, bijdragen aan het goed functioneren van de schoolorganisatie.

Competent in samenwerken met de omgeving: in het belang van de leerlingen een relatie onderhouden met ouders, buurt, bedrijven en instellingen.

Competent in reflectie en ontwikkeling: zorgen voor de eigen professionele ontwikkeling en de professionele kwaliteit van de beroepsuitoefening.

29. In welke competentie acht u zichzelf het minst bekwaam?*

Interpersoonlijke competentie: Leiding geven en zorgen voor een goede omgang met en tussen leerlingen.

Pedagogische competentie: zorgen voor een veilige leeromgeving en bevorderen van persoonlijke, sociale en morele ontwikkeling. Ook: bevorderen van de ontwikkeling tot een zelfstandig en verantwoordelijk persoon.

Vakinhoudelijke en didactische competentie: zorgen voor een krachtige leeromgeving en bevorderen van het leren.

Organisatorische competentie: zorgen voor een overzichtelijke, ordelijke en taakgerichte sfeer en structuur in de leeromgeving.

Competent in samenwerken met collega's: zorgen dat het werk afgestemd is op dat van collega's, bijdragen aan het goed functioneren van de schoolorganisatie.

Competent in samenwerken met de omgeving: in het belang van de leerlingen een relatie onderhouden met ouders, buurt, bedrijven en instellingen.

Competent in reflectie en ontwikkeling: zorgen voor de eigen professionele ontwikkeling en
d#
professionele kwaliteit van de beroepsuitoefening.

30. Een leraar dient bekwaam te zijn en te blijven. Kijk naar het antwoord op de voorgaande vraag. Deze competentie acht u zich het minst sterk in. Hoe gaat u zich verbeteren in deze competentie ten aanzien van de eigen bekwaamheid?*

Ik ga zelf aan de slag door het raadplegen van bronnen (boeken, internet, tijdschriften, vakbladen, krant etc.).

Ik doe beroep op mijn werkplek, bijvoorbeeld door leraren of de IB'er te raadplegen.

Ik volg één of meerdere cursussen.

Door individuele scholing.

Anders, namelijk:

31. Hoe komt u aan kennis over leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte (beperking, stoornis of een handicap)?*

Door zelf op onderzoek uit te gaan en bronnen (boeken, internet, tijdschriften, vakbladen, krant etc.) te raadplegen.

Door beroep te doen op mijn werkplek, bijvoorbeeld door leraren of de IB'er te raadplegen.

Door het volgen van één of meerdere cursussen.

Door individuele scholing.

Anders, namelijk:

32. Op welke manier blijft u op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen binnen passend onderwijs?*

Door zelf op onderzoek uit te gaan en bronnen (boeken, internet, tijdschriften, vakbladen, krant etc.) te raadplegen.

Door beroep te doen op mijn werkplek, bijvoorbeeld door leraren of de IB'er te raadplegen.

Door het volgen van één of meerdere cursussen.

Door individuele scholing.

Anders, namelijk:

33. Denkt u dat u in staat bent samen te werken met interne experts en externe deskundigen?*

Ja

Nee

34. Vindt u het belangrijk professioneel te kunnen handelen?*

Ja, omdat:

Nee, omdat:

35. Reflecteert u op uw eigen handelen? En in welke mate?*

Ja, ik reflecteer per week (aantal keer):

Nee

De volgende vragen gaan over 'de school, de opleiding, u en passend onderwijs'

36. Stelling: Ik vind dat de school waarop ik werkzaam ben (als leraar of LIO stagiair) toegerust is op passend onderwijs.*

Mee eens, omdat:

Gedeeltelijk mee eens, omdat:

Gedeeltelijk mee oneens, omdat:

Oneens, omdat:

37. Stelling: De Opleiding tot Leraar Basisonderwijs sluit inhoudelijk aan bij passend onderwijs.*

Mee eens

Gedeeltelijk mee eens

Gedeeltelijk mee oneens

Mee oneens

38. Bent u tevreden over de mate waarin u geschoold bent in het bieden van zorg aan leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte?*

Zeer tevreden

Tevreden

Ongeveer even tevreden als ontevreden

Ontevreden

Zeer ontevreden

39. Wie bereidt u voor op nieuwe ontwikkelingen binnen passend onderwijs?*

De directeur van de school waarop u werkzaam bent.

De IB'er.

Een collega.

Ikzelf.

Anders, namelijk:

40. Op welke wijze vindt de overdracht van kennis over nieuwe ontwikkelingen plaats?*

Door bronnen te raadplegen (boeken, internet, tijdschriften, vakbladen, krant etc.).

Door in gesprek te gaan.

Door het volgen van aangeboden cursussen of scholing.

Anders, namelijk:

41. Wat wilt u graag anders zien als het gaat om de voorbereiding van leraren op passend onderwijs in de praktijk?*

VERSTUUR

www.thesistools.com

Hartelijk dank voor uw medewerking aan dit enquête onderzoek over de startende leraar in het basisonderwijs.

Vriendelijke groet,

Lisanne Muis